

Enflasyon Muhasebesinin Stoklar Üzerindeki Etkisi: BİST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama

Murat KATI¹

Öz

Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde fiyatların genel seviyesinde meydana gelen artış birok kesimi olduğu gibi işletmeleri de olumsuz etkilemektedir. İşletmelerin muhasebe politikaları, varlık ve kaynak yapısının etkilenmesi ile birlikte finansal tabloların enflasyon muhasebesi uygulamaları ile enflasyona göre düzeltilmesi gerekmektedir. Çalışmanın amacı, enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerindeki etkilerini ölçmek ve Borsa İstanbul'da (BİST) tekstil, giyim eşyası ve deri sektörü endeksinde yer alan işletmelerin stoklar hesaplarının yüksek enflasyondan kaynaklı olası enflasyon muhasebesi sistemine geçişte finansal tablolar üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma kapsamında tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe yer alan işletmelerin 2020-2022 dönemindeki finansal durum tabloları incelenmiştir. Çalışmada işletmelere ait finansal tablolar Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) internet sitesinden temin edilerek, finansal durum tablolarındaki stoklar hesaplarından elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin enflasyon muhasebesi uygulanması ile birlikte enflasyon düzeltme farklarının işletmelerin özkaynakları ve stoklar hesabı tutarlarında önemli düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon Muhasebesi, Mali Tablo Analizi, Stoklar.

The Effect of Inflation Accounting on Stocks: An Application on BIST Textile, Apparel and Leather Sector Enterprises

Abstract

In periods of high inflation, the increase in the general level of prices adversely affects businesses as well as many segments. As the accounting policies, asset and resource structure of enterprises are affected, financial statements should be adjusted for inflation with inflation accounting practices. The aim of the study is to measure the effects of inflation on the financial statements of enterprises and to examine the effect of inventories accounts of enterprises in the textile, clothing and leather sector index in Borsa Istanbul (BIST) on the financial statements in the transition to the possible inflation accounting system due to high inflation. Within the scope of the study, the financial statements of the enterprises in the textile, clothing and leather sector for the period 2020-2022 were analyzed. In the study, the financial statements of the enterprises were obtained from the Public Disclosure Platform (KAP) website and obtained from the inventories accounts in the financial statements. As a result of the study, it has been determined that the inflation adjustment differences of the enterprises operating in the textile, clothing and leather sector with the application of inflation accounting have a significant effect on the equity and inventories account amounts of the enterprises.

Keywords: Inflation Accounting, Financial Statement Analysis, Stocks.

---

¹ Dr, Dicle Kalkınma Ajansı, murattkati@gmail.com, 0000-0003-2335-3477

1. Giriş

Günümüz ekonomilerinde enflasyon sadece fiyatların artması olarak değil, aynı zamanda ekonomik sağlığın ve politikaların bir yansıması olarak da görülmektedir. Enflasyonun bir ekonominin istikrarı ve refahı üzerinde derin etkilere sahip olması sebebiyle ekonomistler ve politika yapımcılar başta olmak üzere ilgili kesimler tarafından enflasyonun nedenleri, boyutu ve etkilerini anlamak gerekmektedir.

Genel fiyat seviyesinin yükselmesi ile birlikte enflasyonun oluşması ekonominin gidişatını olumsuz yönde etkileyerek ekonomik sistem içerisindeki birimleri de doğrudan etkilemektedir. Enflasyonun oluşması ile birlikte işletmeler maliyetlerin artması, kar marjlarının daralması, satışların azalması, tüketicilerin satın alma gücünde meydana gelen azalma, rekabetin artması başta olmak üzere strateji ve planlamalarını etkileyecek sonuçlar doğurmaktadır. Enflasyonun işletmeler üzerinde meydana getirdiği önemli etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Karapınar ve Eflatun, 2022:4):

- Hammadde ve mamul stok seviyelerinin artmasına sebebiyet verir.
- Alış ve satışlara ilişkin vadelerin kısalmasına neden olur.
- İşletme varlıkları içerisindeki parasal olmayan varlıklarının düzeyini artırır.
- Yabancı kaynakların kullanımını zorlaştırır.
- Aynı üretim seviyesinin korunmasına yönelik işletme sermayesine olan ihtiyacı artırır.
- Alacakların tahsilinde ve borçların ödenmesinde zorluklarla karşılaşılmasına neden olur.
- Üretim seviyesinin düşmesine sebep olarak işsizliği artırır.
- Yatırım düzeyini düşürür.
- Uzun dönemli planlama yapmayı zorlaştırır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Enflasyon ile ilgili temel tanımlamalara ve enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerine yer verilen giriş bölümünün ardından ilk bölümde konuya ilişkin literatür araştırmasına yer verilmiştir. İkinci bölümde enflasyon muhasebesi kavramı ele alınarak, enflasyon muhasebesi kapsamında parasal ve parasal olmayan varlıklar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi başlığı altında araştırmanın amacı, yöntemi ve veri toplama aracı açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgular ve bulgulara ilişkin değerlendirmeler açıklanarak, sonuç bölümünde ise konuya ilişkin genel değerlendirmelere yapılarak, çözüm ve önerilere yer verilmiştir.

2. Literatür

Literatürde enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkisini ölçen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların genel olarak yüksek enflasyonlu dönemlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Yerel literatürde enflasyon muhasebesini konu olan çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Özuluçan (2002) çalışmasında muhasebe meslek mensuplarının ofinansman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulamalarına yönelik görüşlerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda meslek mensuplarının birçoğu enflasyon dönemlerindeki ofinansman yöntemlerinin yeterli olmadığını, konunun önemi ve gerekliliğini ortaya koymak ve kamuoyu bilincinin artırılması adına enflasyon muhasebesinin uygulanmasına yönelik panel, konferans, seminer vb. etkinliklerin artırılması gerektiği tespit edilmiştir.

Erkuş (2005) çalışmasında enflasyon muhasebesi uygulamalarında amortisman incelenmiştir. Çalışma kapsamında amortisman uygulamalarında enflasyon muhasebesi öncesi ve sonrası vergi mevzuatında yer alan düzenlemeler, kanunlar, tebliğ ve sirküler karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda enflasyon muhasebesi uygulamalarında amortisman tabi varlıklarda amortismanın farklı sektörlerde farklı oranlar kullanılarak uygulanması gerektiği tespit edilmiştir.

Özkan (2005) çalışmasında enflasyon muhasebesi uygulamalarının firmaların finansal yapıları üzerine etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon düzeltmesi sonrasında parasal olmayan kalemlerin daha olumlu etkilendiği, enflasyon düzeltmesi uygulamasının kısmi düzeltmeye nazaran daha anlamlı sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Acar ve Tugay (2009) çalışmalarında enflasyon muhasebesi ve uygulamalarına yönelik hukuki düzenlemeler ile muhasebe meslek mensuplarının konuya yönelik yaklaşımları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda hukuki düzenlemelerin kapsamı ve meslek mensuplarının bilinç düzeyinin enflasyon muhasebesi uygulamasına ilişkin yeterli olmadığı tespit edilmiştir.

Açık (2010) çalışmasında enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkileri, enflasyon muhasebesi yöntemleri ve bu konuda ülkemizde yapılan yasal düzenlemeleri incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon muhasebesi uygulamasının dönemin enflasyonist koşulları gözetilerek düzeltilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Karapınar, Zaif ve Bayırlı (2012) çalışmalarında enflasyonun finansal oranlarına etkilerini incelemiştir. Çalışma kapsamında BİST’de yer alan 132 işletmenin 2001-2004 yıllarına ilişkin finansal tablolarını incelemiştir. Çalışmanın sonucunda parasal olmayan varlıkların enflasyon düzeltmesine tabi tutulması ile birlikte enflasyonun olumsuz etkilerinin üstesinden gelinebileceği tespit edilmiştir.

Keleş (2015) çalışmasında enflasyonun etkilerini gidermeye yönelik yöntemlerden fiyatlar genel seviyesi yöntemini kullanarak TMS 29 kapsamında finansal tabloların düzeltilmesini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda yüksek enflasyonlu dönemlerde fiyatlar genel seviyesi yöntemi kullanarak finansal tabloların düzeltilmesinin daha gerçekçi sonuçlara ulaşılmasını sağlayacağı tespit edilmiştir.

Demir (2018) çalışmasında 5024 sayılı kanunun uygulanmasında enflasyon endeksi açısından yapılan sınırlamalar ve uygulama sorunları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyonun yükselme eğilimine girmesi ile birlikte enflasyon endeksine dayalı sınırlamaların ve uygulama koşullarının gözden geçirilerek yeniden ele alınması gerektiği tespit edilmiştir.

Kantar, Abar ve Öndeş (2021) çalışmalarında enflasyonun işletmelerin finansal oranlarına etkisini incelemiştir. Çalışma kapsamında BİST’de dokuma, giyim eşyası ve deri sektöründe yer alan işletmelerin 2013-2018 yıllarına ilişkin mali tabloları incelenerek finansal oranlar hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda enflasyonun finansal oranlar üzerinde negatif etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Arzova ve Şahin (2022) çalışmalarında enflasyon muhasebesini TMS 29 ve BOBİ FRS 25 standartları kapsamında incelemiştir. Çalışma kapsamında ilgili standartlar incelenerek enflasyon muhasebesine ilişkin örnek uygulamalar ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda standartların enflasyon muhasebesine ilişkin uygulama şartları, fiyat endeksinin belirlenmesi ve enflasyondan etkilenen finansal tablo kalemlerine ilişkin ilave uygulamalar gibi eksiklikleri bulunduğu tespit edilmiştir.

Doğan (2023) çalışmasında enflasyon giderici uygulamaların finansal raporlama standartları ve diğer yasal düzenlemeler bağlamında benzerlik ve farklılıklarını incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyona yönelik düzenlemelerin benzer hükümler içerdiği, fakat 5024 sayılı kanunda yer alan enflasyon muhasebesine ilişkin hükümlerin genellikle doğru vergi hesaplamalarına odaklandığı, diğer yasal düzenlemeler ve standartların ise finansal raporlamanın daha sağlıklı bir şekilde yapılmasına yönelik hükümler içerdiği tespit edilmiştir.

Koçak, Kısakürek ve Babacan (2023) çalışmalarında enflasyonun işletmelerin performansını etkileyip etkilemediği incelemiştir. Çalışma kapsamında BİST’de işlem gören tekstil işletmelerinin 2021 yılı finansal tabloları incelenerek, TOPSIS yöntemi ile sıralamaya tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonucunda enflasyon düzeltme işleminin işletmelerin performans sıralamalarını değiştirdiği tespit edilmiştir.

Yerel literatür gözden geçirildiğinde genel olarak çalışmaların genellikle enflasyon muhasebesine yönelik yöntemler, enflasyon muhasebesi uygulamalarının finansal tablolara etkisi ve enflasyon muhasebesine ilişkin düzenlemeler başlıkları altında yoğunlaştığı görülmektedir. Yerli literatürdeki çalışmalarda genellikle içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Yabancı literatürde enflasyon muhasebesini konu olan çalışmalardan bazıları ise aşağıda verilmiştir.

Jennings ve Maturana (2005) çalışmalarında Şili muhasebe standartları kapsamında parasal düzeltme işlemlerinin yatırımcılar açısından faydalarını incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyonist ortamda uygulanan parasal düzeltmenin yatırımcılar açısından faydalı bilgiler sağladığı tespit edilmiştir.

Chamisa (2007) çalışmasında yatırım analistlerinin enflasyon muhasebesinin TMS 29 standardına yönelik algılarını incelemiştir. Çalışmanın sonucunda yatırım analistlerinin hisse senedi yatırım kararları verirken hiperenflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloları çok az kullandıkları veya kullanmadıkları ve bu bilgileri yararlı olarak algılamadıkları tespit edilmiştir.

Konchitchki (2011) çalışmasında enflasyon dönemlerindeki enflasyon kazançlarının firmaların finansal tabloları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon kazançlarının firmaların gelecekteki nakit akışlarının tahmin edilmesinde bilgilendirici olmasına rağmen, enflasyon kazançlarının firmaların gelecekteki nakit akışları üzerindeki etkilerini tam olarak yansıtmadığı, enflasyonun etkilerini belirlemede parasal ve parasal olmayan varlıkların tam olarak ayırt edilemediği tespit edilmiştir.

İlter (2012) çalışmasında yüksek enflasyonlu ekonomilerde enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkisini TMS 29 kapsamında incelemiştir. Çalışmanın sonucunda standardın uygulanmasına yönelik gerekli oranların daha düşük belirlenmesi ve ülkelere göre farklılık göstermesi gerektiği tespit edilmiştir. Wang vd. (2014) çalışmalarında enflasyon ve faaliyet döngüsünün nakit mevcudu üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon ile nakit mevcudu arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu, fakat enflasyon belli bir seviyenin üzerine çıktığında ilişkinin tersine döndüğünü, enflasyon ile faaliyet döngüsü arasında da U şeklinde bir ilişki olduğu, bu ilişkinin de benzer şekilde enflasyon seviyesindeki değişikliklerden etkilendiği tespit edilmiştir.

Samaneh ve Seyyed (2017) çalışmalarında Tahran Borsası'nda işlem gören 77 şirketin 2003-2013 arasındaki finansal tabloları aracılığıyla enflasyon ile nakit mevcudları arasındaki ilişkinin varlığı ve yönünü incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon ile nakit mevcudu arasında ters yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Frank (2019) çalışmasında yüksek enflasyonlu değişken ekonomilerde cari maliyet muhasebesi yönteminin değerlendirilmesi ve tarihi maliyet muhasebesinin şirketin finansal tabloları üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Çalışmanın sonucunda şirketlerin enflasyon dönemlerinde finansal durumlarının daha gerçekçi ve doğru tespit edilmesine olanak sağlaması açısından finansal tablolarını tarihi maliyet ve cari maliyet (gerçeğe uygun değer) yöntemleri ile hazırlamaları önerilmektedir.

Patjoshi (2020) çalışmasında Hindistan'daki 7 farklı sektörde yer alan 42 üretim işletmesinin finansal tabloları aracılığıyla enflasyonun finansal oranlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyonun likidite, karlılık ve faaliyet oranlarında önemli farklılıklara yol açtığı tespit edilmiştir.

Tamimi ve Orban (2020) çalışmalarında hiperenflasyonun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından finansal etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda hiperenflasyon dönemlerindeki finansal tabloların yanıltıcı olduğu ve doğru karar almayı zorlaştırdığı, bu sebeple hiperenflasyondan etkilenen ekonomilerde hiperenflasyonun nedenleri ve nasıl yönetileceğine odaklanılması gerektiği tespit edilmiştir.

Yabancı literatür gözden geçirildiğinde genel olarak çalışmaların enflasyon muhasebesi yöntemlerinin finansal performans veya finansal tablolar üzerindeki etkileri, enflasyon muhasebesinin TMS 29 kapsamında değerlendirilmesi ile enflasyon yöntemlerinin değerlendirilmesi başlıkları altında yoğunlaştığı görülmektedir. Yabancı literatürde yöntem olarak; içerik analizi, anket ve vaka analizleri sıklıkla kullanılmıştır.

3. Enflasyon ve Finansal Tablolara Etkileri

Ekonomi literatürüne göre enflasyon, bir ülkedeki genel fiyatlar düzeyinde izlenen hızlı ve sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon ortamında mal ve hizmetlerin genel fiyat düzeyinin yükselmesi sonucunda satın alma gücü düşmektedir.

Enflasyonun meydana gelmesi toplumun birçok kesimini olduğu gibi şirketlerin finansal yapılarını da önemli ölçüde etkilemektedir. Enflasyonist dönemlerde şirketlerin finansal tabloları herhangi bir düzeltme işlemine tabi tutulmadığında gerçeği yansıtmamakta ve finansal tabloların doğruluğu ve güvenilirliğini olumsuz olarak etkilemektedir. Bu yüzden enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde finansal tabloların enflasyon düzeltmesine tabi tutulması gerekmektedir (Karapınar ve Eflatun, 2022: 4). Enflasyon muhasebesi uygulanmasının temel amacı finansal tablolarda yer alan kalemlerin raporlama tarihindeki paranın satın alma gücünde gösterilmesini sağlamaktır (Gökten vd., 2023: 722). Enflasyonist dönemlerde finansal tablolarda yapılması gereken düzeltme işleminde TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı hükümleri uygulanmaktadır. Standarda göre yüksek enflasyonun varlığı için herhangi bir oran tanımlanmamış olup, 2004 yılında ülkemizde uygulanan enflasyon muhasebesinde baz alınan son üç yılda Yurtiçi Üretici Fiyat Endeksi'nin (Yİ-ÜFE) %100'ü aşması koşulu TMS 29 açısından yeterli olmamaktadır (Gökten vd., 2023: 722). Standarda göre aşağıda belirtilen durumların varlığı da gerekmektedir (TMS 29, Paragraf 3):

- Nüfusun çoğunluğunun varlıklarını yabancı para biriminde veya parasal olmayan varlıklarda buldurmayı tercih etmesi,
- Nüfusun çoğunluğunun parasal tutarları yabancı para biriminde fiyatlandırması ve dikkate alması,
- Kredili satışlar ve satın almalarındaki fiyatlarda vadeye bakılmaksızın kredi süresi boyunca satın alma gücünde ortaya çıkabilecek zararları karşılayabilecek şekilde belirlenmesi,

- Faiz oranları, ücretler ve fiyatların fiyat endeksine bağlı olması,
- Son üç yılın toplam enflasyon oranının %100'e yakın olması veya aşmasıdır.

Enflasyon muhasebesinin işletmeler tarafından uygulanabilmesi için öncelikle finansal tablolarda yer alan kalemlerin parasal ve parasal olmayan şeklinde sınıflandırılması gerekmektedir. Parasal ve parasal olmayan kalemlere ilişkin tanımlamalar TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri Standardında belirlenmiştir. TMS 21'e göre parasal kalemler, elde tutulan para ile sabit ya da belirlenebilir bir tutarda para olarak alınabilecek ya da ödenecek varlık veya borçları ifade etmektedir. (TMS 21, Paragraf 8). Parasal olmayan kalemler ise, sabit ya da belirlenebilir tutarda para biriminin alınması hakkının bulunmaması durumudur (TMS 21, Paragraf 16). Parasal ve parasal olmayan kalemlerinin ayırımının yapılması ile birlikte enflasyon düzeltmesi kapsamında TMS 29'un ilgili hükümleri uyarınca işlem yapılması gerekmektedir. TMS 29'a göre; "*parasal kalemler raporlama dönemi sonundaki cari ölçüm birimine göre ifade edilmeleri sebebiyle düzeltilmezler. Parasal kalemler elde tutulan para ve para ile alınabilecek veya ödenecek kalemler olup, diğer tüm parasal olmayan aktif ve pasifler düzeltilir.*" şeklinde açıklanmaktadır (TMS 29, Paragraf 14). Buradan hareketle istisnalar hariç olmak üzere parasal kalemler enflasyon düzeltmesine tabi değilken, parasal olmayan kalemler fiyat endeksi kullanılarak enflasyon düzeltmesine tabi tutulmaktadır. Bu çalışmada parasal olmayan kalemler arasında yer alan stoklar kaleminin enflasyon düzeltmesine tabi tutularak enflasyonun finansal tablolara etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerindeki etkilerini ölçmek ve BİST'te tekstil, giyim eşyası ve deri sektörü endeksinde yer alan işletmelerin stoklar hesaplarının yüksek enflasyondan kaynaklı olası enflasyon muhasebesi sistemine geçişte finansal tablolar üzerindeki etkisini incelemektir.

4.2. Veri Toplama Aracı

Çalışma kapsamında BİST'te tekstil, giyim eşyası ve deri sektörü endeksinde yer alan işletmelerin 2020-2022 dönemindeki finansal durum tabloları incelenmiştir. Söz konusu yılların seçilme sebebi günümüze yakın bir tarih olması ve enflasyonun belirlenen tarih aralığında genel olarak yükseliş eğilimi içerisine girmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründe yer alan 27 adet işletmenin finansal tablolarında yer alan stoklar hesapları incelenmiştir. Çalışmada işletmelere ait finansal tablolar KAP internet sitesinden temin edilerek, finansal durum tablolarındaki stoklar hesaplarından elde edilmiştir. Çalışmada yer alan işletmeler ve bu işletmelere ait kullanılan kısaltmalar aşağıda yer alan Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Kapsamında Yer Alan İşletmeler ve Kullanılan Kısaltmalar

İŞLETME ADI	KISALTMA
Akın Tekstil A.Ş.	İ1
Arsan Tekstil Tic. ve San. A.Ş.	İ2
Artemis Halı A.Ş.	İ3
Bilici Yatırım San. ve Tic. A.Ş.	İ4
Birko Birleşik Koyunlular Mensucat Tic. ve San. A.Ş.	İ5
Birlik Mensucat Tic. ve San. İşletmesi A.Ş.	İ6
Bossa Ticaret ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.	İ7
Dagi Giyim San. ve Tic. A.Ş.	İ8
Derimod Konfeksiyon Ayakkabı Deri San. ve Tic. A.Ş.	İ9
Desa Deri San. ve Tic. A.Ş.	İ10

Diriteks Diriliş Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	İ11
Ensari Deri Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İ12
Hateks Hatay Tekstil İşletmeleri A.Ş.	İ13
İşbir Sentetik Dokuma San. A.Ş.	İ14
Karsu Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	İ15
Kordsa Teknik Tekstil A.Ş.	İ17
Birlik Mensucat Tic. ve San. İşletmesi A.Ş.	İ17
Mega Polietilen Köpük San. ve Tic. A.Ş.	İ18
Menderes Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	İ19
Rodrigo Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	İ20
Royal Halı İplik Tekstil Mobilya San. ve Tic. A.Ş.	İ21
Rubenis Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	İ22
Söktaş Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	İ23
Sönmez Pamuklu San. A.Ş.	İ24
Sun Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	İ25
Yataş Yatak ve Yorgan San. ve Tic. A.Ş.	İ26
Yünsa Yünlü San. ve Tic. A.Ş.	İ27

4.3. Verilerin Analizi

Çalışmada enflasyon muhasebesi sistemine ilişkin TMS-29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı hükümleri dikkate alınmıştır. Standart hükümleri doğrultusunda parasal olmayan kalemlere ilişkin enflasyon düzeltmelerinde, genel fiyat endeksindeki elde etme tarihinden raporlama dönemi sonuna kadar olan sürede gerçekleşen değişimin etkisinin yansıtılmasıyla belirlenir (TMS 29, Paragraf 15). Parasal olmayan kalemler arasında yer alan Stoklar hesabına ilişkin enflasyon düzeltmesi çalışmada ilgili işletmelerin KAP'dan alınan finansal durum tablolarında ve dipnotlarında stokların edinim maliyetlerinin yer almaması sebebiyle yıl sonundaki stoklar hesaplarının tutarları dikkate alınmıştır. Bu durum çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır.

5. Bulgular

Çalışma kapsamında yer alan işletmelerin finansal durum tablolarından elde edilen veriler doğrultusunda stoklar hesaplarının 2020-2022 dönemi tutarları aşağıda yer alan Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışma Kapsamında Yer Alan İşletmelerin 2020-2022 Dönemi Stoklar Hesabı Tutarları

İŞLETME ADI	2020	2021	2022
İ1	97.007.552	156.284.955	391.398.190
İ2	48.893.907	70.089.301	174.622.449
İ3	115.805.080	191.403.608	237.057.409
İ4	48.881.379	67.755.675	103.410.197
İ5	19.286.766	28.901.965	18.762.841
İ6	69.933	79.281	1.192.811
İ7	187.405.220	378.430.709	729.605.203
İ8	61.889.449	117.204.891	225.596.861
İ9	12.501.281	34.324.274	53.165.385
İ10	145.517.135	154.909.802	163.022.348

İ11	0	8.925.205	711.013
İ12	36.357.068	55.941.102	276.349.315
İ13	60.667.056	141.820.105	226.631.521
İ14	163.808.068	331.068.617	473.355.713
İ15	84.288.243	202.925.627	247.145.450
İ17	1.225.312.596	2.988.780.250	5.497.271.981
İ17	19.201.393	35.078.066	52.170.565
İ18	25.084.103	105.967.597	269.769.122
İ19	501.630.684	683.151.692	1.706.234.192
İ20	12.725.848	21.143.196	45.599.053
İ21	97.436.197	128.654.456	206.735.136
İ22	23.801.411	150.928.901	265.671.726
İ23	75.218.900	148.387.885	269.319.962
İ24	11.950.659	21.266.977	39.387.436
İ25	115.955.542	384.001.846	615.013.630
İ26	356.378.721	668.116.135	1.264.075.661
İ27	108.997.736	150.811.947	270.682.881

Yukarıda yer alan Tablo 2.'de görüleceği üzere işletmelerin stoklar hesap tutarlarının 2020-2022 dönemleri arasında genel olarak yükseliş eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. 2020, 2021 ve 2022 yılı stoklar hesap tutarları incelendiğinde en yüksek stoklar hesabına sahip işletmenin İ17 (Kordsa Teknik Tekstil A.Ş.), en düşük stoklar hesabına sahip işletmenin 2020 yılında İ11 (Diriteks Diriliş Tekstil San. ve Tic. A.Ş.), 2021 ve 2022 yıllarında ise İ6 (Birlik Mensucat Tic. ve San. İşletmesi A.Ş.) olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında işletmelerin parasal olmayan bir varlık olan stoklar hesaplarına TMS 29 ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun ilgili hükümleri doğrultusunda genel fiyat düzeyi muhasebesine göre düzeltme işlemi uygulanmıştır. Finansal tabloların düzenlendiği tarihteki paranın satın alma gücüne göre düzenlenmesini ve hesap tutarlarının bu tarihteki parasal değerine göre düzeltilmesini esas alan genel fiyat düzeyi muhasebesine göre stoklar hesabının düzeltilmesinde düzeltme katsayısı kullanılması gerekmektedir. Düzeltme katsayısı ise enflasyon düzeltilmesine tabi tutulacak yıla ilişkin enflasyon oranının, bir önceki yılın enflasyon oranına bölünmesi ile hesaplanmaktadır.

Enflasyon oranlarının hesaplanmasında Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) ve Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) Deflatörü olmak üzere üç temel fiyat endeksi kullanılmaktadır (Özdurak, 2018: 178). Çalışmanın üretim işletmelerini kapsamakta olması ve enflasyon muhasebesine ilişkin düzeltme işlemlerinde 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun Mükerrer 298. maddesinde belirtildiği üzere enflasyon düzeltilmesinde ÜFE'nin kullanılacağı belirtilmesi doğrultusunda çalışmada düzeltme katsayısının hesaplanmasında kullanılan enflasyon oranında ÜFE oranları baz alınmıştır. Ülkemizdeki enflasyon oranları aşağıda yer alan Tablo 3.'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 2006-2022 Yıllarına İlişkin Enflasyon (ÜFE ve TÜFE) Oranları

YIL	Yİ-ÜFE	TÜFE
2006	11,58	9,65
2007	5,94	8,39
2008	8,11	10,06
2009	5,93	6,53
2010	8,87	6,40
2011	13,33	10,45
2012	2,45	6,16
2013	6,97	7,40

2014	6,36	8,17
2015	5,71	8,81
2016	9,94	8,53
2017	15,47	11,92
2018	33,64	20,30
2019	7,36	11,84
2020	25,15	14,60
2021	79,89	36,08
2022	97,72	64,27

Yukarıda yer alan Tablo 3.'de görüleceği üzere ülkemizdeki enflasyon oranları ÜFE baz alındığında özellikle 2018 yılı ve sonrasında önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Enflasyon oranları doğrultusunda çalışmada kullanılan düzeltme katsayısı aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

Düzeltilme Katsayısı = $97,72 / 79,89 = 1,22$ şeklindedir.

Çalışma kapsamında yer alan işletmelerin 2022 yılı stoklar hesaplarına ilişkin tutarları düzeltme katsayısına tabi tutulduğunda düzeltilmiş stoklar hesaplarına ilişkin tutarlar aşağıda yer alan Tablo 4.'de gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 4. Çalışma Kapsamında Yer Alan İşletmelerin Stoklar Hesap Tutarlarının Düzeltilmiş Görünümü

FİRMA ADI	Stoklar Hesabı Tutarları (2022)	Düzeltilme Katsayısı	Düzeltilmiş Stoklar Hesap Tutarları
İ1	391.398.190	1,22	477.505.792
İ2	174.622.449	1,22	213.039.388
İ3	237.057.409	1,22	289.210.039
İ4	103.410.197	1,22	126.160.440
İ5	18.762.841	1,22	22.890.666
İ6	1.192.811	1,22	1.455.229
İ7	729.605.203	1,22	890.118.348
İ8	225.596.861	1,22	275.228.170
İ9	53.165.385	1,22	64.861.770
İ10	163.022.348	1,22	198.887.265
İ11	711.013	1,22	867.436
İ12	276.349.315	1,22	337.146.164
İ13	226.631.521	1,22	276.490.456
İ14	473.355.713	1,22	577.493.970
İ15	247.145.450	1,22	301.517.449
İ17	5.497.271.981	1,22	6.706.671.817
İ17	52.170.565	1,22	63.648.089
İ18	269.769.122	1,22	329.118.329
İ19	1.706.234.192	1,22	2.081.605.714
İ20	45.599.053	1,22	55.630.845
İ21	206.735.136	1,22	252.216.866
İ22	265.671.726	1,22	324.119.506
İ23	269.319.962	1,22	328.570.354
İ24	39.387.436	1,22	48.052.672
İ25	615.013.630	1,22	750.316.629

İ26	1.264.075.661	1,22	1.542.172.306
İ27	270.682.881	1,22	330.233.115

Yukarıda yer alan Tablo 4.'de görüleceği üzere işletmelerin 2022 yılına ilişkin stoklar hesapları tutarları düzeltme katsayısına tabi tutularak düzeltilmiş stoklar hesapları tutarları tespit edilmiştir. Düzeltilmiş tutarlar ile 2022 yılına ait stoklar hesap tutarları arasındaki fark literatürde enflasyon düzeltme kazancı olarak tanımlanmakta olup, tekdüzen hesap planında 698 Enflasyon Düzeltme Hesabı kullanılarak muhasebeleştirilerek mali tablolara yansıtılmalıdır.

Çalışma kapsamında yer alan işletmelerin stoklar hesapları tutarlarına uygulanan enflasyon düzeltmesi işletmelerin mali tablolarında yer alan özkaynaklar hesabını da önemli ölçüde etkilemektedir. İşletmelerin 2022 yılı finansal durum tablolarında yer alan özkaynak tutarları ile düzeltilmiş stoklar hesapları tutarları incelendiğinde yapılan enflasyon düzeltmesinin özkaynaklar üzerindeki oransal etkisi ise aşağıda yer alan Tablo 5.'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Enflasyona Göre Düzeltilmiş Stoklar Hesabı Tutarlarının Özkaynaklara Etkisi

FİRMA ADI	Özkaynaklar (2022)	Düzeltilmiş Stoklar Hesap Tutarları (2022)	Özkaynaklara Yüzdesele Etkisi
İ1	1.301.423.556	477.505.792	36,7%
İ2	1.417.702.866	213.039.388	15,0%
İ3	272.076.839	289.210.039	106,3%
İ4	1.516.179.827	126.160.440	8,3%
İ5	362.580.819	22.890.666	6,3%
İ6	3.029.384	1.455.229	48,0%
İ7	1.948.572.056	890.118.348	45,7%
İ8	352.740.364	275.228.170	78,0%
İ9	137.555.773	64.861.770	47,2%
İ10	574.064.507	198.887.265	34,6%
İ11	45.326.193	867.436	1,9%
İ12	521.413.194	337.146.164	64,7%
İ13	618.762.049	276.490.456	44,7%
İ14	1.525.213.585	577.493.970	37,9%
İ15	263.626.440	301.517.449	114,4%
İ17	10.026.315.404	6.706.671.817	66,9%
İ17	330.751.621	63.648.089	19,2%
İ18	353.449.439	329.118.329	93,1%
İ19	3.964.480.654	2.081.605.714	52,5%
İ20	34.206.842	55.630.845	162,6%
İ21	207.662.569	252.216.866	121,5%
İ22	998.743.089	324.119.506	32,5%
İ23	864.026.285	328.570.354	38,0%
İ24	403.368.149	48.052.672	11,9%
İ25	1.578.218.510	750.316.629	47,5%
İ26	1.404.091.448	1.542.172.306	109,8%

İ27	365.645.520	330.233.115	90,3%
-----	-------------	-------------	-------

Yukarıda yer alan Tablo 5.'de görüleceği üzere enflasyon düzeltmesinin işletmelerin özkaynakları üzerindeki etkisi incelendiğinde en yüksek etkinin (%162,6) İ20 (Rodrigo Tekstil San. ve Tic. A.Ş.) işletmesi, en düşük etkinin ise (%1,9) İ11 (Diriteks Diriliş Tekstil San. ve Tic. A.Ş.) işletmesinde meydana geldiği görülmektedir. Rodrigo Tekstil San. ve Tic. A.Ş. açısından stoklar kalemindeki enflasyon düzeltmesinin özkaynakları en yüksek oranda etkilemesinin sebebi özkaynaklar hesabı tutarının düşük olmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Diriteks Diriliş Tekstil San. ve Tic. A.Ş. işletmesi açısından stoklar kalemindeki enflasyon düzeltmesinin özkaynaklar üzerindeki sınırlı etkisi ise işletmenin stoklar hesabı tutarının düşük olmasından kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir.

6. Sonuç

Bu araştırmada, enflasyonun işletmelerin finansal tablolarına etkileri özelinde BİST'de listelenen tekstil, giyim ve deri sektörü işletmelerinin stoklar hesapları incelenmiştir. 2020-2022 yıllarını kapsayan süreçte, genel fiyat endekslerinde gözlemlenen yükselişin bu stoklar üzerindeki muhasebesel etkileri TMS-29 standardı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçları, yüksek enflasyon ortamında finansal tabloların enflasyon düzeltmesi yapılarak raporlanmasının önemini ortaya koymuştur. Enflasyon düzeltmesi yapılmayan finansal tablolar, işletmenin mali durumunu ve performansını yanıltıcı bir şekilde yansıtmakta, bu da yatırımcı ve diğer paydaşların karar alma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. İncelenen işletmelerin stoklar hesapları üzerinde yapılan analiz, enflasyon muhasebesi uygulamalarının benimsenmesi durumunda, maliyetlerin daha gerçekçi bir şekilde ifade edildiğini göstermiştir.

Raporlama dönemleri boyunca stokların edinim maliyetlerinin ve stok değerlerinin enflasyon etkisine uygun olarak düzeltilmesi, işletmelerin varlık değerlerinin korunmasına ve daha doğru finansal planlama yapılabilmesine olanak tanımıştır. Araştırma sonucunda, enflasyon muhasebesi uygulamalarının, işletmelerin finansal raporlama kalitesini artırdığı ve işletme karlılığı üzerindeki olası çarpıtmaların önüne geçtiği belirlenmiştir.

Elde edilen verilerde, stokların edinim maliyetlerine dair bilgi eksikliği nedeniyle bazı sınırlamalar yaşanmıştır. Bu durum, enflasyon etkisinin tam olarak hesaplanmasını güçleştirmiş ve çalışmanın kapsamını sınırlandırmıştır. Ancak, yıl sonundaki stoklar hesaplarının değerleri üzerinden yapılan düzeltmeler bile işletmelerin finansal tabloları üzerindeki enflasyon etkisini belirgin bir şekilde göstermiştir.

Sonuç olarak, yüksek enflasyonun olduğu ekonomilerde enflasyon muhasebesi uygulamalarının önemi vurgulanmış, bu uygulamaların işletmenin finansal yapısını korumada ve doğru yatırım kararlarına temel teşkil etmede kritik bir rol oynadığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla, TMS-29 standardının etkin kullanımı ve finansal raporlamanın doğru yapılması, işletmeler için finansal yapının sürdürülebilirliğine ve karar verme sürecine katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

- Acar, D. ve Tugay, O. (2005). Enflasyon düzeltmesi ve uygulama düzeyinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 26, 81-94, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mufad/issue/35595/395288>.
- Açık, S. (2010). Enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerini giderici bir tedbir olarak enflasyon muhasebesi ve Türkiye’deki yasal düzenlemeler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 345-360, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32019>.
- Arzova, B. ve Şahin, B. Ş. (2022). Yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal raporlama süreçleri ve enflasyon muhasebesinin finansal tablolara etkisi. *Mali Çözüm Dergisi*, 32(170), 13-31, <https://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/170malicozum/3.pdf>.
- Chamisa, E. (2007). The use and perceived usefulness of IAS 29 restated financial statements by Zimbabwean investment analysts. *South African Journal of Accounting Research*, 21(1), 57-79, <https://doi.org/10.1080/10291954.2007.11435126>
- Demir, Ö. (2018). 5024 sayılı kanunun uygulanmasında enflasyon endeksi ve uygulama sorunlarına bakış. *Social Sciences*, 13(2), 42-53, <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2018.13.2.3C0171>
- Doğan, Ö. (2023). Enflasyon muhasebesi ile ilgili yasal düzenlemelerin finansal raporlama çerçeveleri kapsamında karşılaştırmalı değerlendirilmesi. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 190-209, <https://dergipark.org.tr/en/pub/mtuiyb/issue/80410/1358487>.
- Erkuş, H. (2005). Enflasyon muhasebesi düzenlemelerinden sonra tüm yönleriyle amortisman uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27, 188-202, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/425936>.
- Frank, E. O. (2019). A comparative analysis of inflation-adjusted and historical cost accounting information: implications for the value relevance of corporate reports. *Trends Economics and Management*, 33(1), 35-50, <http://dx.doi.org/10.13164/trends.2019.33.35>
- Gökten, S. vd. (2023). Stoklar ve enflasyon muhasebesi uygulaması: bist30 imalat işletmeleri üzerine bir değerlendirme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 718-731, <https://doi.org/10.20491/isarder.2023.1614>
- İlter, C. (2012). Exploring the effects of inflation on financial statements through ratio analysis. *SSRN*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2186707.
- Jennings, R. ve Maturana, G. (2005). The usefulness of chilean inflation accounting. *Revista Abante*, 8(1), 85-118.
- Kantar, M., Abar, H. ve Öndeş, T. (2021) Enflasyonun işletmelerin finansal oranlarına etkisi: BİST imalat sektöründe bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (90), 1-18, <https://doi.org/10.25095/mufad.856384>
- Karapınar, A. ve Eflatun, A. O. (2022). *TMS-BOBİ FRS İlkelerine Göre Enflasyon Muhasebesi Gerçek Uygulama Örnekleriyle*. Gazi Kitabevi.
- Karapınar, A., Zaif, F. ve Bayırlı, R. (2012). Impact of inflation accounting application on key financial ratios. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 44-57, <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/59/56>.
- Keleş, D. (2015). TMS 29 yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal raporlama standardı çerçevesinde finansal tabloların düzeltilmesi ve finansal analiz sonuçları üzerine etkileri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 31-52, <https://doi.org/10.12780/uusbd.38638>
- Koçak, H., Kısakürek, M. M., ve Babacan, A. (2023). Enflasyon düzeltme işlemlerinin işletme performansına etkisi: BİST’te bir uygulama. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(2), <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.06.2059>
- Konchitchki, Y. (2011). Inflation and nominal financial reporting: implications for performance and stocks prices. *The Accounting Review*, 86(3), 1045-1085, <https://doi.org/10.2308/accr.00000044>
- Özdurak, T. S. (2018). *Hysteresis Makro İktisat*. İkinci Sayfa Yayınları.
- Özkan, T. (2005). Enflasyon muhasebesi uygulamasının firmaların finansal yapıları üzerine etkileri. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 15, 49-72, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1869587>.

Katı, M. (2024). Enflasyon Muhasebesinin Stoklar Üzerindeki Etkisi: BİST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. 4 Eylül Akademi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, s.1-12.

Özulucan, A. (2002). Enflasyonun muhasebe verileri üzerindeki etkisinin giderilmesinde kullanılan otofinansman yöntemleri ve enflasyon yöntemleri üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57(4), 127-152, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36204>.

Patjoshi, P. K. (2020). Impact of inflation on major financial ratios. *Indian Journal of Natural Sciences*. 10(60), 23024-23035, https://www.researchgate.net/profile/Pramod-Patjoshi/publication/354402418_Impact_of_Inflation_on_Major_Financial_Ratios/links/613712ae0360302a0084424d/Impact-of-Inflation-on-Major-Financial-Ratios.pdf.

Samaneh, F. ve Seyyed, A. H. (2017). The effects of inflation and operating cycle on cash holdings (liquidity) of listed companies in tehran stock exchange. *Asian Economic and Financial Review*, 7(1), 43-51,

https://www.researchgate.net/publication/315309857_The_Effects_of_Inflation_and_Operating_Cycle_on_Cash_Holdings_Liquidity_of_Listed_Companies_in_Tehran_Stock_Exchange.

Tamimi, O. ve Orban, I. (2020). Hiperinflation and its impact on the financial results. *Intellectual Economics*, 14(2), 5-16, <https://doi.org/10.13165/IE-20-14-2-01>

Wang, Y. vd. (2014). Inflation, operating cycle, and cash holdings. *China Journal of Accounting Research*, 7(4), 263-276, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1755309113000269>.

TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2022/Kirmizi_Kitap/tms/TMS%2021.pdf.

TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2022/Kirmizi_Kitap/tms/TMS%2029.pdf.

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf>.

Çevre Etiği Bağlamında Derin Ekolojik Yaklaşım Yönelik Bir İnceleme

Bahadır BUDAK¹

Öz

İnsanlık var olduğundan beri içinde yaşadığımız çevre onun bir parçası olmuştur. Zaman ve mekân değiştikçe, çevrenin olgusal anlamda insanlar tarafından farkındalığının artmasına sebep olan insan yaşamının ereksel nedenlerinden biri de çevreyi koruma duygusudur. Bu bağlamda insanın zamanla çevreyi daha çok bozan, değiştiren ve iyileştiren bir öge haline gelmesiyle insan yaşamının ve yapılı çevrenin dizgesel bir şekilde değişmesiyle çevreye olan duyarlılık artmıştır. Bu çevresel duyarlılığa yönelik ise çevre etiği kavramı ortaya çıkmıştır. Çevreye, siyasi ve felsefi boyut kazandıran çevre etiği, kendi içerisinde birtakım tartışmaları beraberinde getirmektedir. Çevre bilimine bilimsel nitelik kazandıran çevre etiği yaklaşımının temel perspektifi çevre sorunlarını önlemekten ve çözmekten geçmektedir. Her ne kadar da çevreye yönelik ortaya atılan birtakım görüşler, çevreye karşı duyulan ilgiyi arttırsa da süregelen yaklaşımların bütüncül anlamda çevre sorunlarını çözmekten uzak olduğu görülmektedir. Çevre etiğine yönelik farklı bir bakış öne süren derin ekolojik görüş, çevre merkezci yaklaşım sergileyen, doğaya, insana ve diğer nesnelere bütüncül bakan fikirler yelpazesidir. Bu çalışma, çevre etiğine eklektik boyut kazandıran derin ekolojik yaklaşımını inceleyen bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Etiği, Derin Ekoloji, Sığ Ekoloji, Çevre Bilimi.

An Examining on Deep Ecological Approach In The Context of Environmental Ethics

Abstract

Since the existence of humanity, the environment we live in has been a part of it. As time and space change, one of the primary causes of human life that causes people to increase awareness of the environment in a factual sense is the sense of protecting the environment. In this context, sensitivity to the environment has increased with the systematic change of human life and the built environment, as people become an element that degrades, changes and improves the environment more over time. For this environmental sensitivity, the concept of environmental ethics has emerged. Environmental ethics, which adds a political and philosophical dimension to the environment, brings some discussions within itself. The basic perspective of the environmental ethics approach, which brings scientific quality to environmental science, is to prevent and solve environmental problems. Although some views on the environment increase the interest in the environment, it is seen that the ongoing approaches are far from solving environmental problems in a holistic sense. The deep ecological view, which offers a different perspective on environmental ethics is a spectrum of ideas that show an ecocentric approach and look at nature, people and other objects holistically. This study examines the deep ecology approach, which adds an eclectic dimension to environmental ethics.

Keywords: Environmental Ethics, Deep Ecology, Shallow Ecology, Environmental Science.

---

¹ Uzm., Hitit Üniversitesi, bahadirbudak23@gmail.com, 0000-0001-8826-8375

1. Giriş

Çevre ile ilgili öznel veya nesnel birçok tanım yapılabilmektedir. Çevrenin tam anlamıyla ne olduğu sorunsal yıllardır tartışılacakmış konulardandır. Bu bağlamda insanın, insan dışı canlıların ve mikroorganizmaların var olduğu çevre, kişinin zihinsel ve sosyal gelişimini sağladığı iklimsel ve toplumsal etkenlerin tümünü içeren yapıdır. Bunun yanında çevre bilimi ise, tüm canlıların ekosistem içerisindeki birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır (Keleş, 1980, s. 32). Ekoloji terimini ilk kez kullanan Ernst Haeckel'e göre ise Eski Yunanca oikos adı verilen ev ortamı ya da yaşam alanı anlamına gelen "canlıların organik veya inorganik çevreleriyle ilişkilerinin tümünün araştırılmasını" ifade eden bir terimdir (Heywood, 2013, s. 456).

Çevreci siyasetin ve çevreyle ilişkilendirilmiş olan bütüncül yaklaşımların temelinde insanın çevreye nasıl baktığı durumu yatmaktadır. Çünkü, çevreye olan duyarlılığın arkasında yatan neden çevrenin doğal olanın yanında, bir de insanlar tarafından şekillendirilen yapıyı çevreyi ve insan ürünü nitelikler taşıyan nesnel nitelendirilen değerleri içermesi olgusudur. Çevreyi en çok kirletenin ve koruyanın insan olduğu gerçeği sebebiyle ekoloji ile ilgili kavramlar da insanın varoluşsal yaşamından kaynaklı yaklaşımlardan ileri gelmektedir.

Ekolojik düşünce tarzı insanlığa çevre konusunda yeni yöntemleri keşfetmeyi sağlayan araçları bulmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren ekolojik düşüncenin gelişmesiyle beraber birtakım kavramlar literatüre girmiştir. Bu bağlamda, ekolojik düşüncenin temel konularını ise ekoloji, bütüncülük, sürdürülebilirlik, kendini gerçekleştirme ve çevre etiği oluşturmaktadır. Ekolojinin ilgilendiği temel konulardan biri olan çevre etiği (ahlak) bilimsel, çevresel ve ahlaki kuralları içerisinde barındıran değerler bütünüdür (Heywood, 2014, s. 261).

Bu çalışmanın amacı, çevre etiğinin derin ekolojik yaklaşıma göre incelenmesini sağlamaktır. Bu çalışmada öncelikle çevre etiği kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonraki bölümde ise, çevre etiğine yönelik temel yaklaşımlar ele alınmıştır. Son bölümde ise derin ekoloji özelinde çevre etiği sorunsalına değinilip genel değerlendirme yapılmıştır.

2. Çevre Etiği Kavramı

Çevre etiği, insanın doğal çevre ile olan ahlaki ilişkisini inceleyen sistematik bilgiler bütünüdür. Bu bilimsel yaklaşım, insanların ahlaki değerlerini önceleyen doğada canlı veya cansız varlıklara karşı nasıl bir tutum takındığını araştıran ve sorgulayan bir kuramdır (Jardins, 2006, s. 46). Çevre etiği insanların çevreye yönelik gerçekleştirdiği kirliliğin, kaynakların kullanımı ve tüketimi noktasında pozitif değerler üreten bir yaklaşım olmaktadır (Değirmen ve Dönmez, 2020, s. 276).

Çevre etiğinin ne olduğuna yönelik birden çok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Özellikle insanların geleceğine yönelik ileri sürülen fikirler çevrenin esas konusunu teşkil etmektedir. İnsanların çevreye yaptıkları tutum ve davranışların tam olarak çözülememesi ve anlaşılabilmesi çevre koşullarının kendisinden ve insanların bilgi düzeylerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan ekolojistler, insan neslinin bugünü ve geleceği için hiçbir ayırım yapmadan çevre konusundaki politikaları ele almak mecburiyetindedir. Örnek olarak eko-muhafazakârlar, gelenek ve devamlılıktan hareketle mevcut neslin gelecek kuşakları ilgilendiren bütüncül konularla ilgilenmesi gerektiğini söylemektedirler. Eko-sosyalistler ise gelecek nesilleri şimdiden düşünmenin zaman ve mekân kavramını genişlettiği fikrindedirler (Heywood, 2014, s. 270).

Çevre etiğine yönelik ilk bulgular Aldo Leopold tarafından gerçekleştirilmiştir. Leopold'un bulguları arasında çevreyi korumak için sadece bilincin yeterli olmadığı, klasik etik düzeninin sınırlarını aşan toprak, su, bitki ve hayvanları da içine alan bir bakış açısı sergilemesi gerektiği düşüncesi olmuştur. Onun

anlayışında çevre biyolojik toplumun dengesini ve güzelliğini koruyan felsefi bir sistem olmaktadır (Fırat, 2003, s. 128). Bunun yanında çevre etiğinin kaynağını Antik Yunan'a kadar götürebilmekteyiz. İnsanların doğanın özünü anlamaya çalışması bakımından bu tespit bizleri öncelikle Helenik kökenlerde araştırmalar yapmamıza olanak sağlamıştır. Çünkü, nicel ve nitel bilimler ilk olarak Antik Yunan'da düşünsel ve deneysel tarzda ele alınmıştır. Bu bağlamda modern bilimlere öncülük eden ilk adımlar bu dönemin çalışmaları örnek alınarak bilimsel anlamda devinim sağlanmıştır (Bookchin, 1996, s. 98-99). Çevre etiğine yönelik modern anlamda gerçek bilimsel çalışmalar ise, 19. ve 20. yüzyılda çalışılan bilimsel araştırmalardan sağlanmıştır. Doğaya ve çevreye yönelik ortaya atılan sorunsallar gerçek anlamda 1970'lerden sonra felsefenin bir alt dalında yer edinecek disiplin çalışması şeklinde ortaya çıkmıştır (Akalin, 2019, s. 22-23).

Etik değerler bağlamında çevre etiğinin ortaya çıkmasındaki önemi büyüktür. Bu değerlerin "evrenselleştirilebilirlik" ve "bağlayıcılık" anlamında iki temel yönü vardır. Evrenselleştirme kavramı, etik değerlerin evrensel nitelikte olduğunu ve etik değerlerin tüm olaylara aynı şekilde yaklaşılmasını ifade eder. Bunun yanında bağlayıcılık ise etik değerlerin mutlak istemi ve emredici özelliğini ifade etmektedir (Gürbüz, 2021, s. 141). Günümüzde sera gazlarının salınımıyla ilgili alınan kararlar evrensel nitelikte olurken, her ülkenin kendine özgü bir Çevre Kanunu olmasını ise bu etik değerlerin bağlayıcı rolüne örnek olarak verilebilir.

Çevre etiği bireylerin ve toplumların yaşam alanlarını ilgilendiren, doğanın faydasına doğru genişleme sistematigi kuran bir amaç ortaya koymaktadır. Bunu ortaya koyarken de insanların çevresel ortak değerleri olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, çevreye yönelik insan davranışlarının etik açısından değerlendirmek, insanların çevre konusundaki duyarlılığını sağlamak için bilinç aşımak, ahlaki tutum ve davranışların insanın istencine olup olmadığını göstermek, insanın varoluşsal anlamda doğal ortamına karşı öz bilinçsel sorumluluk yüklemek ve son olarak çevreyi korumak; çevre etiğine yönelik sorunsalların ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır (Kılıç, 2013, s. 44-46).

3. Çevre Etiğine Yönelik Yaklaşımlar

İnsan doğası gereği iyi ve kötü olan şeylere etik bir anlam yüklemektedir. İnsan, bir toplulukta nasıl yaşıyorsa, etrafında olan nesnelere ve tözlere verdiği önem de o derece artmaktadır. Çevre etiği, bu bağlamda insanın çevresiyle ve onunla ilişkili davranışlarını doğru yöne çekmeye çalışmaktadır. Bunun yanında çevre etiği, insanın iradesini iyiye ve doğruya yönelten davranışlara yöneltmesine etik değerler noktasında katkı sunmaktadır (Kılıç, 2013, s. 52-53). Buradan hareketle çevre etiğine artı değer katan yaklaşımlar sosyal bilimler açısından önemlidir.

Çevre etiği, Sanayi Devrimi sonrası insanın doğayı tahrip etmesi sonucunda insan davranışlarına yönelik gelişmiş bir kavramdır. Bu bağlamda çevreye yönelik tahribatın önlenmesine karşılık etik bir değer ortaya koymak birtakım yaklaşımların doğmasına yol açmıştır. Etik yaklaşımların çeşitlilik göstermesi, insanın doğaya ve nesnelere verdiği değerlerin çeşitlilik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Çevreye yönelik farklı düşüncelerin ortaya çıkması çevre etiğinin faydasına bir durum olmaktadır. Modern dünyayla birlikte çevrenin bozulmasına ve aşırı tahribatına yönelik kimi düşünürlerin duyarlılığına ve insanları da bu duyarlılığa itmeye yönlendirmesi etik yaklaşımlar aracılığıyla katkıda bulunmaktadır (Kılıç, 2013, s. 56-57).

Çevre etiğine duyulan yaklaşımların temelinde çevrenin korunması ve bireyin duyarlılığının kazanması olgusu yatmaktadır. Bu bağlamda birtakım düşünürler, çevre etiğini sınıflandırırken koyu ve açık ile yeşil, radikal ekoloji ve reformist çevrecilik, derin ekoloji ve sığ ekoloji, doğa merkezli ve insan merkezli, doğa merkezli ve teknoloji merkezli ayrımlarını yaparak çevre etiği bağlamında sınıflandırmalar yapmıştır. Fakat genel anlamda, çevre etiği konusundaki yaklaşımlarda insan merkezli, canlı merkezli ve çevre merkezli bir yaklaşım söz konusudur (Akalin, 2019, s. 28-30).

3.1. İnsan Merkezli Etik

Kökeni Antik Yunan'a kadar uzanan ve insanı her şeyin merkezinde tutan bir etik anlayışıdır. Çevreyi sadece kendi insani bakışından bakan bu anlayışa göre, doğa ikinci planda olmaktadır. İnsan merkezli çevre etiği yaklaşımında doğaya dolaylı bir bakış vardır. Doğa insanın faydasına göre şekillenen bir araç olarak görülmektedir. Bu bakımdan insan merkezli ahlaki yaklaşım, insanın değerli olduğu ve doğanın üstünde tahakküm hakkına sahip olduğu bir izlenim göstermektedir. Özellikle kapitalizmin ortaya çıkmasından hareketle insanın çıkarlarını diğer durumlardan daha üstün gören yaklaşım olarak şekillenmiştir (Kayaer, 2013, s. 69-70).

İnsan merkezli çevre etiğine göre, tüm canlı ve cansız varlıklar sadece insana faydası varsa değerli kılınmıştır. Kapitalist birikim sürecinin bir ürünü olan insan merkezli etik yaklaşımı, süreç içerisinde tüketim ve üretim aşamalarının dizgesel boyutlarından olmuştur. Bu yaklaşımın temelinde çevrenin insana hizmet etme anlayışı vardır. Çevresel etik, insanın pragmatist baktığı bir alan olmaktadır (Birden, 2016, 9). Özellikle 17. yüzyıl döneminin emperyal ruhunu yansıtan filozoflarından olan Francis Bacon, doğanın insan tarafından fethedilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir. O'na göre doğanın fethedilmesi insan ırkının gerçek zenginliğidir. Bunun yanında Bacon, daha da ileri giderek doğanın insan eliyle ve teknolojiyle dönüştürülmesini, hizmete mecbur edilmesini ve adeta insanın kölesi yapılması taraftarlığını yapmıştır (Foster, 2008, s. 44-45).

İnsan merkezli çevre etiğine yönelik çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Bu bağlamda özellikle kapitalist ülkelerde şekillenen hem refah hem de göreceli yoksulluk bu etik türüne yapılan temel eleştirilerdendir. Çünkü ahlaki anlayışın esas sebebi, insanı yüceltmek olsa da bu durum birçok ülkede özellikle de aşırı kapitalistleşmiş ülkelerde geçerli değildir. Piyasa ekonomisinin verdiği güçle aşınan çevre, insan doğasına olumsuz yönde etki etmektedir. Bunun yanında, hümanizm, bilim ve teknoloji, bitki ve hayvanların korunması için mekân ve zaman noktasında eleştiriler yapılmıştır (Kılıç, 2013, s. 102-103).

3.2. Canlı Merkezli Etik

Canlı merkezli etik yaklaşımı, insan merkezli etik yaklaşımındaki gibi insanı merkeze koyan bir anlayış yoktur. Canlı merkezli çevre etiği sadece insanı yeryüzünün bir parçası olarak kabul etmemekle birlikte, canlı ve yaşayan varlıkları da sistemin bir parçası kabul etmektedir. İnsanla birlikte yaşayan tüm canlı varlıklara içsel değer atfeden canlı merkezli etik düşüncesi, varlıkları insani faydalanma aracı olarak nitelendirmemektedir (Reyhan ve Satır Reyhan, 2020, s. 409).

Canlı merkezli etik yaklaşımında, birçok farklı görüş yer almaktadır. Bunlardan en önemlileri ise, A. Leopold'un Yeryüzü Etiği, A. Schweitzer'in Yaşama Saygı yaklaşımı, P. Taylor'un Doğaya Saygı yaklaşımı, Lovelock ve Margulis'in Gaia yaklaşımları olmaktadır (Akalın, 2019, s. 50). Çevre merkezli etiğin içinde de yer alan Leopold'un anlayışında insan, yeryüzünün bir hâkimi değil bir parçası konumundadır (Kayaer, 2013, s. 70). Schweitzer ise, doğa ile etik arasındaki bağlantıyı yeniden kurmayı amaçlamıştır. Doğanın bir içsel değeri olduğunu düşünen Schweitzer, insan bilincine atıfta bulunarak doğadaki herkesin yaşamına saygıdan hareketle oluşan ahlaki bir değer bahsetmektedir (Jardins, 2006, s. 265-266). Taylor ise geliştirdiği kuramda insanlar ve diğer canlılar arasında etik bir ilişki olduğuna inanmakla birlikte, bu durumun yaşamdaki içsel değerlerin varlığına dayandırmaktadır. Bu bakımdan Schweitzer'in düşüncesine yakın bir anlayışı ortaya koymaktadır. Taylor'un anlayışında tüm canlıların bir iyilik hali vardır. İçsel değerleri önemiyle doğanın bileşenlerinden olan insanı ve diğer canlıları birleştiren bu anlayışta canlılara kötülük yapmama, doğal yaşama karışmama, canlıları tuzağa düşürmeme, çevreye zarar verilmesi durumunda onarma ve son olarak insanın hem cinslerine ve diğer varlıklara kötü davranmaması durumu önemli görülmüştür (Kılıç, 2013, s. 173-174). Bunun yanında Gaia yaklaşımı da insan merkezli çevre yaklaşımına karşıdır. Gaia yaklaşımında, yaşamın döngüsel bir seyir izlediği ve bu

döngünün içinde olan canlı ve cansız bileşenlerin evrenin sistematığında nasıl tekrar eski biçimde yerini alabileceği sorunsalı yatmaktadır (Akalin, 2019, s. 58).

Çevre etiğine farklı bir bakış açısı getirenlerden biri Peter Singer olmuştur. Singer, çevre etiğini hayvan haklarına kadar genişletmiştir. Düşünür, hayvanların da sevgili varlıklar olduğu düşüncesinden hareketle doğada acı çekebildikleri ve böylece insanların çıkarlarının hayvanların üstünde tutmasının yanlışlığına dikkat çekmiştir (Heywood, 2014, s. 270).

Canlı merkezli çevre etiğine yöneltilen eleştiriler önemlidir. Özellikle türlerin ve ekosistemlerin canlı merkezli etik sistemine uygun olup olmayacağı sorunsalı yatmaktadır. Birçok çevreci görüşe göre, çevreyi bütüncül olarak gözlemek canlı merkezli etik yaklaşımında zor bir alandır. Bunun yanında canlı merkezli düşünürlerin çevreye ve onunla birlikte yaşamın değerine gerçek anlamda bir etik değer olduğundan dolayı mı yaklaşmakta yoksa hala insan merkezli bir bakış açısı yaklaşımı mı olduğu sorunsalı olmaktadır (Jardins, 2006, s. 291).

3.3. Çevre Merkezli Etik

Bütüncül çevre etiği de denilen çevre merkezli etik yaklaşımı, Yunan dilinde “holon” kelimesinden türetilmiş olup her şeyi içine alan ya da kapsayan anlamını taşımaktadır. Çevre merkezli etik, bütün olarak ekosistemdeki ve biyosferdeki canlı ve cansız varlıkların tümünün bir değeri olduğunu savunmaktadır. Bu anlayış, insan merkezli çevre etiğine tamamen karşı bir duruş sergilemektedir. Bunun yanında ise, canlı merkezli çevre etiğinin tamamlayıcısı konumundadır. Canlı merkezli etik, cansız varlıkları, yani bir bakıma insanın etkileşimde bulunmadığı veya az etkileşimde bulunduğu organizmaları saf dışı bırakırken, çevre merkezli etik ise, evrendeki her şeyin birbirleriyle karşılıklı bağımlılığı olduğunu kabul etmektedir (Kılıç, 2013, s. 189).

Geleneksel ideolojiler doğaya hiçbir zaman bütünsel bakmamıştır. Yeni nesil çevreci düşünürler ise hem modern bilimlerden hem de eski mit ve inançlardan kuramlar geliştirmişlerdir. Bu kuramlardan birleştirici olanı holizm (doğanın bütünlüğü) kavramı doğmuştur. 1926 yılında Jan Smuts tarafından ortaya atılan bu kuram, bütünün bireysel parçalardan daha önemli ve korunması gereken de bütünün kendisi olduğunu vurgulamıştır (Heywood, 2014, s. 263-264). Çevre merkezli etiğin kuramsal olarak gelişiminde holizm bu bakımdan önemlidir.

Çevreyi bütüncül olarak inceleyen yaklaşımların ortak özelliği doğayı merkeze alarak, salt insani değerliliği reddetmeleridir. Bütüncül yaklaşımlar kendi içerisinde de birbirinden farklı düşünceleri barındıran bazen canlı merkeze, bazen de katı doğa merkezine dayanan bir etik anlayış geliştirmişlerdir. Özellikle Leopold hem canlı hem de çevre merkezli etik yaklaşımında önemli bir figürdür. Leopold’un Yeryüzü Etiği yaklaşımı, birçok çevresel konu için farklı konularda yeryüzünü ilgilendiren konulara ilgi duyar. Bunun yanında bu yaklaşım, insanı ahlaki açıdan salt sorumlu tutmayan sistemin nesnesi konumuna getirmiştir (Jardins, 2006, s. 261). Bütüncül yaklaşımlardan olan toplumsal ekoloji, etik anlayışlara daha katı bir perspektifte bakmaktadır. Çevre sorunlarının ana kaynağının toplumdaki hiyerarşi ve devlet otoritesinin varlığı olarak görülmüştür. Bunun yanında ekolojik unsurları ulus devlet anlayışının yerine biyolojik bölgelerin olmasını savunan Biyobölgecilik düşüncesi, sürdürülebilir bir yaşam için teknoloji ve ekonominin önemine dikkat çekmektedir. Bir diğer çevre merkezli etik yaklaşım olan Ekofeminizm ise, çevre sorunlarının temelinde cinsiyet ayrımcılığının olduğunu, erkek egemen toplumun hem doğa üzerinde hem de kadın üzerindeki egemenliğinin kaldırılmasını amaçlamaktadır. Ekofeministlerin anlayışında doğayı, kadın-erkek eşitliğiyle birleştirmek temel tasavvur olmaktadır (Kılıç, 2013, s. 201-202). Son olarak derin ekoloji yaklaşımı çevre merkezli etik yaklaşımında önemli bir aşamadır. Derin ekoloji, Batı içinde Batı uygarlığını eleştiren, doğayı kendi içinde değerli olduğuna inanan ve insanı doğada meta haline getirmeyen bir yaklaşım benimsemiştir (Heywood, 2014, s. 271).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra yeni oluşan dünya düzeninde çevreye yönelik yaklaşımların değer bulması kaçınılmaz olmuştur (Reyhan ve Satır Reyhan, 2020, s. 410-411). Özellikle yeniden yapılanmacı ve reformist hareketler çevrenin de konusu haline gelmiştir. Toplumsal ve siyasal hareketlerle birlikte küresel eklektik düzenin ortaya çıkardığı olumsuzlukları gidermek için bütüncül anlamda birtakım yaklaşımların ortaya çıkması ekosistem, biyosfer, insan ile diğer canlı ve cansız varlıkların eklektik birlikteliğinin önemli olduğu bir derinlik kazandırmıştır.

Çevre merkezli etik yaklaşıma özgü çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Bunların arasında bütüncül ve belirli bir etik sınırın olmaması, insan yaşamı ile doğa arasında fayda ve ihtiyaçlara duyulan gereksinimler için yeterli dengenin kurulamaması, sistem içindeki bütün varlıkları sistemin bir parçası haline getirmesi düşüncesi, kapitalist ülkelerdeki sorunlara yeterince eleştiri getiremediği ve son olarak insanın özel konumundan dolayı diğer varlıklarla eşit statüde bulunması en önemli eleştiriler olarak nitelendirilmektedir (Kılıç, 2013, s. 208-211).

4. Derin Ekoloji

Derin ekoloji kavramı, Arne Naess, George Sessions ve Bill Dervall tarafından şekillenen bir kavram olarak ortaya atılmıştır. Arne Naess, 1973 yılında sığ ve derin ekoloji diye ayırım yaparak çevre etiğine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Naess, sığ ekolojiyi kapitalizmle şekillenen çevresel kirliliğe ve kaynakların tükenmesine bağlı olarak insan merkezli yaklaşım bünyesinde görmektedir. Bunun yanında Naess, insan merkezli etik yaklaşımı reddederek, doğaya ve onun bileşenlerine bütüncül yaklaşan bir anlayış benimsemiştir (Jardins, 2006, s. 401). Naess'e göre Batı felsefesi, insanı etik dünyanın merkezine yerleştirerek insan olmayan varlıkları yok saymış ve insanlarla diğer canlı ve cansız varlıklar arasında bir kopya yaşanmasına sebep olmuştur. İnsanların sürdürülebilir bir çevrede yaşamalarındaki en büyük engellerden biri insanı merkeze alan çevresel etikdir. Naess'in Biyomerkezcilik olarak adlandırdığı bu fikir, gezegendeki tüm yaşamın etik olarak düşünülme hak ettiğini savunmaktadır. Bu etik anlayış ise, insanın içsel yönden değerinin öne çıkmasına bağlamaktadır. Naess, derin ekoloji düşüncesinden hareketle Batı felsefesindeki köklü sorunlara yönelmesine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda derin ekoloji düşünürleri, kamu politikalarındaki değişikliklerin, insan ve ekolojiye ilişkin bütünleşmiş bir görüşü yansıtmaması gerektiğini düşünmektedir. Diğer varlıkların var olma ve gelişme hakkına saygı duyan kapitalist büyümeye dayalı bir ekonomi derin ekolojistler tarafından aykırı bulunmuştur (Parson ve Ray, 2016, s. 581). Bunun yanında derin ekoloji, biyo-eşitlik, çeşitlilik ve özerklik gibi kavramlarla da ilişkilendirilmiştir (Heywood, 2013, s. 464).

Derin ekoloji esasında mistik öğelerden beslenmektedir. Ekosistemdeki aynı gerçekliğin farklı düzeylerde algılanma olgusu bu mistisizme değer katmaktadır. Bunun yanında derin ekoloji mevcut mekanikleşmiş dünya görüşünden uzaklaşmak gerekli görülmüştür. İnsanın doğadan yaralanma ilkesine şiddetle karşı çıkan derin ekolojistler, Malthus'un nüfus anlayışından, Darwin ve Marx'ın diyalektiğinden etkilenmişlerdir. Derin ekolojinin öncülerinden biri olan Naess'in yaklaşımı, daha çok felsefi bir yaklaşımdır. Hatta Naess, bu durumu açıklığa kavuşturmak için "Ekosofi" terimini kullanmıştır. Bunun yanında Naess, doğanın, insanın ve diğer varlıkların oluşturduğu bütünsel alanı ekolojiden ayırarak Yunanca Sophia bilge anlamına gelen eko-bilgelik anlayışını savunmuştur (Yashıkaya ve Yaylı, 2015, s. 460-461).

Derin ekolojik hareket temel olarak birtakım düşünceler geliştirmiştir. Bu felsefeye göre dünyadaki insan ve insan dışı yaşamın refahı ve gelişmesi kendi içlerinde değeri vardır. Bu değerler insani amaçlar için insan dışı faydasından bağımsızdır. Yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliği bunların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu değerler aynı zamanda kendi içlerinde değerlerdir. İnsanların bu zenginliği azaltmaya hakları yoktur. İnsanların hayati ihtiyaçlarını karşılamak dışında doğa üzerinde hiçbir tasarruf hakları bulunmamaktadır. İnsan yaşamının, kültürlerinin ve bununla beraber insan dışı yaşamın gelişmesi, büyük ölçüde daha küçük insan nüfusuna ihtiyaç duymaktadır. İnsani olmayan dünyaya insan müdahalesi fazla

olmakla birlikte, bu durum her geçen zaman daha da artmaktadır. Bu nedenle bu politikaların değiştirilmesi gerekmektedir. Bu politikalar temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapılarıdır. Bu bağlamda politikaların değiştirilmesi neticesinde ortaya çıkan durum, şimdiki zamandan farklı olacağı düşünülmektedir. İdeolojik değişim esas olarak yaşam kalitesinin artırılması olarak düşünülmektedir. Büyüklük ve gelişmişlik noktasında ise derin farklılığın farkındalığının sağlanması gerekmektedir. Son kertede, türetilen bu durumlarda insanların doğrudan yükümlülüğü ve insanlar tarafından dolaylı olarak gerekli değişiklikleri uygulamaya çalışılması sorumluluğu yüklenmiştir (Naess, 1995, s. 68).

Derin ekolojik yaklaşım ile sığ ekolojik (insan merkezli etik) yaklaşım arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu noktada, kirlilik, kaynaklar, nüfus, kalkınma, doğal kaynaklar ve tüketim bilinci ile ilgili farklılıkları tablo içinde görmek daha açıklayıcı olacaktır.

Tablo 1. Sığ Ekoloji ile Derin Ekoloji Arasındaki Farklılıklar

	Sığ Ekoloji	Derin Ekoloji
Kirlilik	Çevredeki kirliliğin boyutunu sadece teknoloji bağlamında ele alır ve teknolojinin kirlilik sorununa çözümler getireceğine inanmaktadır.	Kirliliğin boyutunu sadece insan odaklı irdelemeyip, ekosistemdeki tüm unsurları da kirlilik dizgesinin içinde kabul eder.
Kaynaklar	Doğadaki mevcut kaynakları şimdiki kuşaklar açısından değerlendirmektedir. Kaynakların azalması durumunda fiyat artışının sağlanmasıyla kaynakların korunabileceği inancı vardır.	Varlıklara özsel bir değer atfeder. Varlıkların kaynak şeklinde görülmesine karşı çıkmaktadır.
Nüfus	Az gelişmiş ülkelerin sorunu olarak görülür.	İnsan dışındaki diğer varlıklar da popülasyon içinde görülmektedir.
Kalkınma	Batı ülkelerinde görülen kalkınma anlayışını perifer ülkelerde de uygulanabileceği anlayışındadır. Batı teknolojisinin kültürel çoğulculuğu ortadan kaldırmayacağına inanmaktadır.	Perifer ülkelerin, gelişmiş ülkelerin kültürel baskınlığından korumaktadır.
Doğal Kaynaklar	Doğal yapıları, ırmakları, toprağı, denizi insanların faydası noktasında değerli görmektedir.	Parçaları bütünsel içerisinde görür ve ortak yapıların insan ya da ülkelerin mülkiyetinde olamayacağını savunmaktadır.
Tüketim Bilinci	Sürekli büyüme anlayışına bağlı ve tüketime odaklı eğitim sistemini savunmaktadır.	Sağlıklı bir ekolojik politika ile eğitimin tüketime yönlendirilmesinin önüne geçilmesini savunur. Bunun yanında tüketimcilik konusunda sınırlı kaynak bilincinin yaygınlaştırılmasını amaçlar.

Kaynak: (Kılıç, 2013:205-206)

Derin ekolojiye yüklenen anlamlar çevre politikası oluşturma açısından önemlidir. Derin ekoloji yaklaşımı, ekoloji bazlı incelendiğinde “kendini gerçekleştirme” ve “biyosferik eşitlik” ilkeleri Naess tarafından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kendini gerçekleştirme, insanların ve diğer canlı ve cansız organizmaların tek bir gerçeğinin olduğundan hareketle kişilik ötesi ekolojik bir yaklaşımın sergilenmesidir. Bu yaklaşımda çevreyle insanın daha geniş ve derin bir özdeşleştirilmesi duygusu yatmaktadır (Heywood, 2014, s. 272). Naess tarafından biyosferik eşitlik ilkesi, etik bir değer olarak adlandırılmaktadır. Mutlak bağlamda bir eşitlikten ziyade ilkece bir eşitliğe imkân veren bu anlayış biyosferik eşitlik yaklaşımı olarak düşünülmektedir. İnsanın hayati imkanlarının sınırlılığıyla doğadaki diğer canlılar arasındaki ilişki içerisinde çatışma olması durumunda bunların her yönden giderilmesi amaçlanmaktadır (Yaslıkaya ve Yaylı, 2015, s. 461). Bu bakımdan biyosferik eşitlik ilkesi, kendini gerçekleştirme ve çeşitlilik temelinde artan insan merkezli çevre etiğine bütüncül itiraz eden bir yaklaşım sergilemektedir (Akalın, 2019, s. 87).

Budak, B. (2024). Çevre Etiği Bağlamında Ekolojik Yaklaşım İlişkim Bir İnceleme. 4 Eylül Akademi Dergisi, 1(1), s:13-21.

Derin çevre etiği yaklaşımına getirilen eleştiriler bulunmaktadır. Öncelikle derin ekolojinin, kapsamlı siyasal bir programı yoktur. Çünkü, derin ekolojistler toplumsal ve siyasal gelişmelere bütüncül bakmaktan ziyade daha çok bireyci bakmaktadırlar. Derin ekolojik görüşü savunan düşünürler, kapitalizme doğrudan bir eleştiri getirmemektedir. Vahşi kapitalist toplumda doğan derin ekoloji bu bakımdan sınırlı bir eleştiri ortaya atmıştır (Akalin, 2019, s. 89-91).

Derin ekoloji düşüncesi insan merkezli eleştiri yaparken, aşırı bir genelleme yapmaktadır. Mevcut dünya görüşünün bir parçası olan insanın farklı savlar ortaya atabileceklerini düşünmeden eleştiri yöneltmişlerdir. Bunun yanında yapılan eleştiriler yüzeysel kalmıştır. Bunun yanında Hintli çevre bilimci Ramachandra Guha derin ekolojinin evrensel boyutundan hareketle derin ekolojinin aslında Amerikan ideolojisi olduğunu ifade etmektedir. Guha'ya göre derin ekolojinin, canlı merkezli ve vahşi doğal alanları koruma politikasının zengin ile yoksul arasındaki ekonomik farklılığı daha arttıracak ve bu doğrultuda yoksul insanları topraklarından edeceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla derin ekoloji az gelişmiş ülkelerde kıyaslanması noktasında eleştirilmiştir. Bunun yanında toplumsal ekolojistler, toplumsal ve ekonomik seçkin grupların daha fazla tüketme ve doğada tahakküm kurma anlayışını derin ekolojistlerin incelemediği noktasında bir eleştiri yöneltmektedir. Ekofeministler ise, evrende var olan patriarşi anlayışını eleştirerek doğanın bütüncül estetiğine yönelik bir vurguda bulunarak kadınları ezmenin doğayı ezmeyle aynı tutan bir yaklaşım ortaya koymuştur (Jargins, 2006, s. 430-432).

5. Sonuç

Derin ekolojik çevre etiği eleştirilse dahi güncelliğini koruyan ve geleceğe yönelik temel çevresel politikalara ışık tutan bir yaklaşımdır. Özellikle bu yaklaşım, karşılıklı bağlanmışlık düzeyinin arttığı küresel, siyasal ve ekonomik toplumda çevreye yönelik yerel, ulusal ve uluslararası çevresel problemlerin çözümünde bir alternatif model olarak kalmaya devam etmektedir. Atmosferin, ekosistemin ve biyosferin insan, canlı ve cansız varlıklar üçlemesinden hareketle, çevrenin korunması noktasında esas olarak bilinçli bir varlık olan ana bileşenin insan olduğu görülmektedir. Burada önemli olan çevre etiğinin insanın sınırsız ihtiyaçlarını görel olarak sınırlama sorunsalıdır. İnsanların çevrenin bütününe yönelik faydalı bir bilinç oluşturabilmesi için dünyadaki güçlü sermaye sahiplerinin çevreye verdikleri zararın bilincinde olması ve bu noktada güçlü bir şekilde ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından hukuksal anlamda denetlenebilir olması gerekmektedir. Çünkü içinde yaşanılan neoliberal ekonomi sisteminde hiyerarşik bir biçimde örgütlenen politik ve ekonomik bileşenler, çevrenin korunması için türetilen politikalar noktasında yine kendileri tarafından uygulanabilir olması gerekir².

Sonuç olarak derin ekolojik çevre etiği, çevreyi merkezine alan bir bakış açısı ortaya atan fütürist yaklaşımlara dayanak olan yaklaşımdır. Derin ekolojinin canlı ve cansız bileşenleri olduğu gerçeğiyle beraber, çevrenin diyalektik kurallarıyla bütünleştiği bir çevresel ağ sistemini oluşturan derin ekoloji, insan ve doğa eklektiğini güçlü şekilde destekleyen fenomenolojik bir yaklaşımın dizgesidir.

---

² ABD'de Dupont Davası olarak bilinen çevresel olayda ev ürünleri üreten Dupont adlı şirketin davası 1970'lerden 2015'e kadar sürmüştür. Yapılan araştırmalarında bu ünlü şirketin ürettiği teflon tavalardan dolayı insanlarda tiroid hastalığı, böbrek kanseri, testis kanseri, yüksek kolesterol, preeklampsi (gebelik zehirlenmesi), ülseratif kolit bulgularına rastlanmıştır. Özellikle teflon tavanın yapımında kullanılan PFOA (Perfloroalkil Asit) bileşenli C8 adlı maddenin güçlü bir biçimde insan hastalıklarına yol açtığı görülmüştür. Haberin detaylı incelemesi için bkz. <https://www.nytimes.com/2016/01/10/magazine/the-lawyer-who-became-duponts-worst-nightmare.html>

Kaynaklar

- Akalın, M. (2019), *Çevre Etiği (Çevreye Felsefi Yönelimler)*, İksad Publishing House.
- Birden, B. (2016), “Çevre Etiğinde Bireyin Ahlaki Sorumluluğuna Kısa Bir Bakış”, *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 3 (1), s. 4-16.
- Bookchin, Murray. (1996), *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, (Orijinal çalışma basım tarihi 1988).
- Değirmen, N. ve Dönmez, E. (2020), “Çevre Etiği Açısından Türkiye’de Katı Atık Sorunlarının Değerlendirilmesi”, (Ed. Koyuncu, İsmail, Demir, İbrahim, Debik, Eyüp ve Karan, Haldun), *Çevre ve Ahlak*, İstanbul, Çevre Vakfı Yayınları.
- Fırat, A. Serap. (2003), “Çevre Etiği Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (3), s. 105-144.
- Foster, John Bellamy. (2008), *Savunmasız Gezegen (Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi)*, (Çev. H. Ünder), 2. Baskı, Ankara, Epos Yayınları, (Orijinal çalışma basım tarihi 1999).
- Gürbüz, Ahmet. (2021), *Hukuk ve Meşruluk/Meşru Hukukun Temel Unsurları*, 4. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi.
- Heywood, Andrew. (2013), *Küresel Siyaset*, (Çev. N. Uslu ve H. Özdemir), Ankara, Adres Yayınları, (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
- Heywood, Andrew. (2014), *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. Ahmet K. Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan), 8. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, (Orijinal çalışma basım tarihi 2012).
- Jardins, Joseph R. Des. (2006), *Çevre Etiği (Çevre Felsefesine Giriş)*, (Çev. Ruşen Keleş), Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, (Orijinal çalışma basım tarihi 1992).
- Kayaer, Mesut. (2013), “Çevre ve Etik Yaklaşımlar”, *Siyaset, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), s. 63-76.
- Keleş, Ruşen. (1980), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kılıç, Selim. (2013), *Çevre Etiği*, 2. Baskı, Ankara, Orion Kitabevi.
- Naess, Arne. (1995), “Deep Ecology For The Twenty-First Century”, (Ed. G. Sessions), *The Deep Ecological Movement*, içinde (s. 64-84), Boston, Shambhala Publications.
- Nytimes, <https://www.nytimes.com/2016/01/10/magazine/the-lawyer-who-became-duponts-worst-nightmare.html>, (Erişim Tarihi: 01.05.2024).
- Parson, S. ve Ray, E. (2016), “Reimagining Radical Environmentalism”, (Ed. Gabrielson, T., Hall, C., Meyer, John M. ve Schlosberg, D.), *The Oxford Handbook of Environmental Political Theory*, içinde (s. 580-592), New York, Oxford University Press.
- Reyhan, H. ve Satır Reyhan, A. (2020), “Çevre Sorunlarından Doğan Etik Bir Yaklaşım Olarak Çevre Hakkı Üzerine “Siyasal Ekolojik” Bir Değerlendirme”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 7 (14), s. 399-420.
- Yaslıkaya, R. ve Yaylı, H. (2015), “İnsan Doğa İlişkisi Tasarımında Radikal Dönüşüm: Derin Ekoloji”, *International Journal of Sport Culture and Science*, 3 (1), s. 452-465.

Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının İşletmeler Üzerindeki Etkileri Teorik Bir İnceleme

Koray KARABULUT¹

Öz

Dijitalleşmenin tüm dünyayı etki altına almasıyla, ülke sınırlarının ortadan kalktığı, rekabet boyutlarının değiştiği, doğal kaynakların daha dikkatli kullanılması gereken bir dönemde, işletmelerde iş yapış şekillerinde bazı değişikliklere gitmek zorunda kalmıştır. İşletmeler, paydaşlarının beklentilerini karşılamak ve doğal kaynakları daha etkin kullanmak için çevre dostu uygulamalara yönelmiştir. Bu aşamada işletmelerde yeşil yönetim uygulamaları ön plana çıkmıştır. Özellikle son zamanlarda Yeşil İKY, işletmenin tüm birimlerinde yeşile dönüşümün uygulayıcısı bir rol üstlenmiştir. Mevcut çalışanları yeşil uygulamalarla değişime hazırlarken yeni alınacak çalışanın işe giriş aşamasından, işe başlangıç ve oryantasyon eğitimi, performans değerlendirme süreci, ödüllendirme ve teşvik gibi tüm süreçlerin Yeşil İKY uygulamalarıyla gerçekleştirilmesi görevini üstlenmiştir. Bu yenilikçi ve çevre dostu yaklaşımlar rekabette bir farklılık oluşturarak rakiplere göre daha değerli bir çıktı elde etmeyi sağlayabilir. Hazırlanan bu teorik çalışma esas olarak işletmelerin Yeşil İKY stratejilerini odaklarını almaları ve Yeşil İKY' nin uygulama yöntemleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları Yönetimi, Yeşil İKY, Yeşil Çalışma, Dijital İKY

A Theoretical Analysis of The Effects Of Green Human Resource Management Practices On Businesses

Abstract

With digitalization affecting the whole world, businesses have had to make some changes in the way they do business in a period when country borders disappear, competition dimensions change, and natural resources need to be used more carefully. Businesses have turned to environmentally friendly practices to meet the expectations of their stakeholders and to use natural resources more effectively. At this stage, green management practices have come to the fore in businesses. Especially recently, Green HRM has assumed a role as a practitioner of green transformation in all units of the organization. While preparing existing employees for change with green practices, it has undertaken the task of realizing all processes such as the recruitment phase of the new employee, recruitment and orientation training, performance evaluation process, rewarding and incentives with Green HRM practices. These innovative and environmentally friendly approaches can create a difference in competition and provide a more valuable output than competitors. This theoretical study mainly focuses on the focus of businesses on Green HRM strategies and the implementation methods of Green HRM.

Key words: Human resources management, Green HRM, Green Job, Digital HRM

¹ Öğr. Gör., İstanbul Medipol Üniversitesi, koray.karabulut@medipol.edu.tr, 0000-0002-4034-8517

1. Giriş

Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi (Yeşil İKY) bir örgütün çalışanları açısından mevcuttaki kaynaklarını verimli kullanan, sosyal sorumluluk projelerine önem veren, çevre politikalarını destekleyen, uygulamalar, süreçler ve politikalarla sürdürülebilir davranışı biz vizyon olarak gören insan kaynakları politikası olarak tanımlanabilir. Örgütleri rakiplerinden üstün kılmak için bir güç olarak kullanılan yeşil politika ile iklim değişikliklerinin getirdiği zorlukların sonucunu daha aza indirmeyi ve sürdürülebilir bir İKY politikasını hedeflemektedir.

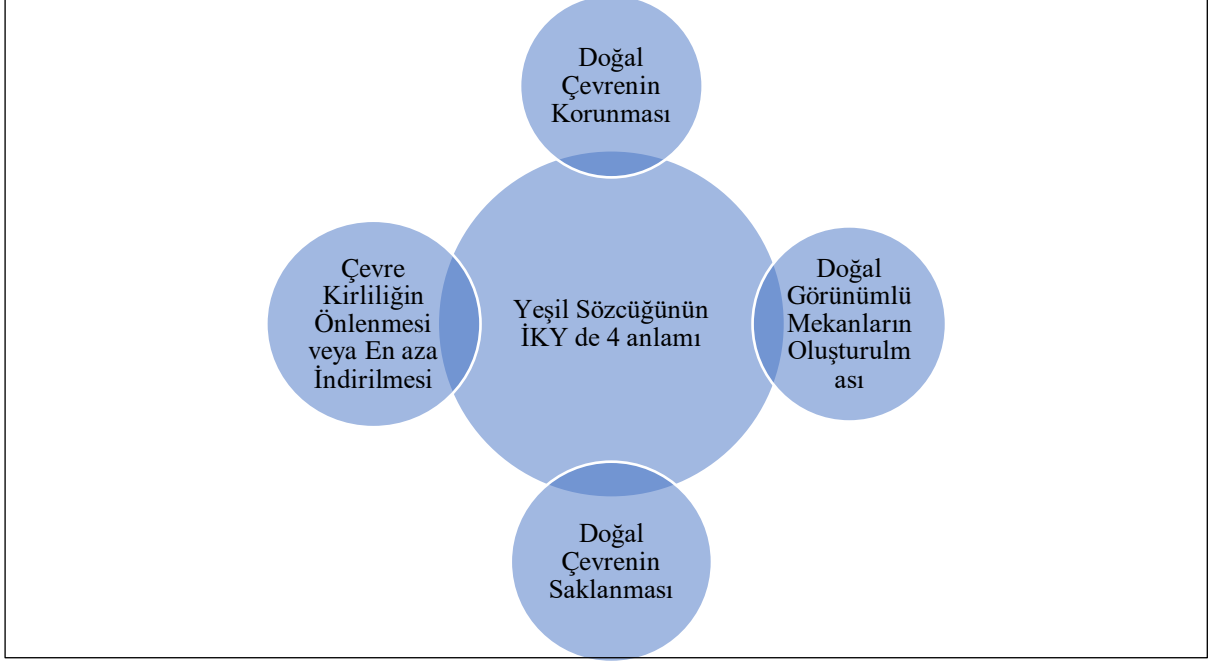
Günümüz işletmeleri sadece sosyal sorumluluk projeleriyle toplumun ve çevrenin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmamaktadır. İçinde yaşadığımız bu dünya için aktif olarak uygulayabileceğimiz işletme politikalarının en başında sürdürülebilirlik ve yeşil politikalar olmalıdır. Bu ise ancak işletme faaliyetlerini yürüten bireylerin çevreci bir bilinçle hareket etmesiyle ve işletme fonksiyonlarının çevreci bir bilinçle tasarlanmasıyla sağlanabilir. Bunun gerçekleşmesine çok büyük katkı sağlayacak husus da işletmelerin insan kaynakları birimlerinin izleyecekleri politikalarıdır. İşletmeler, çalışanlarından bağımsız olarak düşünülmeceğinden işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik açısından başarıya ulaşmaları insan kaynakları yönetimlerinin başarılı çevreci politikalar geliştirmesi, çalışanlarda çevreci bir bilinç oluşturması ve bunun çalışanların iş ve sosyal hayatlarına yansıtılması ile gerçekleştirilebilir (Hosain ve Rahman, 2016; Uslu ve Kedikli,2017). Çok uluslu şirketler başta olmak üzere yerel çaplı işletmelerle birlikte çevre bilincini tüm çalışanlara aktarabilecek bir insan kaynakları politikasıyla sürdürülebilir bir hareket sağlanmalıdır.

2.Yeşil Nedir?

Türk Dil Kurumuna göre Yeşil sözcüğü, kelime anlamı olarak mavi ve sarının karışımını ifade eden kullanım yönetimine göre sıfat ve isim olarak değerlendirilen bir kelimedir. Yabancı kaynaklarda ise birkaç anlama gelen yeşil kelimesine bakıldığında (Opahta, 2013:12);

Yeni Oxford İngilizce Eş Anlamlılar Sözlüğü (2000)'ne göre ise yeşil kelimesinin birkaç anlamı bulunmaktadır. Yemyeşil (çimenli, çimen kaplı, yapraklı, yemyeşil, kırsal, pastoral), çorağın karşıtı, çevre dostu, olgunlaşmamış; deneyimsiz, toy vb.

Yeşili tanımlayan başka bir sözlük Oxford Paperback Dictionary (1979) 'e göre ise mavi ve sarı arasında olan iki renk, çimlerle kaplı olan, terbiye edilmemiş, kolayca kandırılabilen olarak tanımlanmıştır. Aşağıda Şekil.1 'de yeşil sözcüğünün işletmelerdeki İKY bağlamında dört anlamını göstermektedir.

Şekil.1. Yeşil sözcüğünün İKY'deki dört anlamı

Kaynak: Opatha, 2013:13

1. Doğal çevrenin korunması: Yeryüzünde insanlar tarafından oluşmamış ham olan ve kontrol edilmeyen, toprak, orman, bitki, hayvan ve diğer doğa olaylarını kapsayan her şeye doğal çevre denir. Doğayı zarar görmesinden, kaybolmasından veya olumsuz değişimden korumak ve orijinal haliyle muhafaza etmektir.

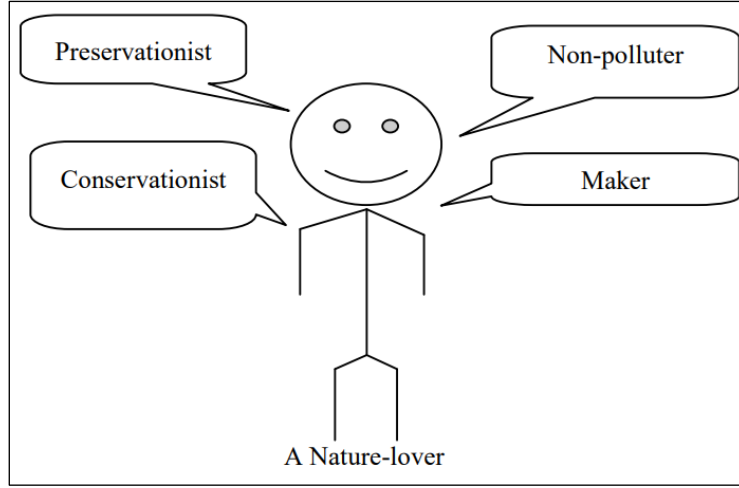
2. Doğal çevrenin saklanması: İçinde yaşadığımız doğayı olabildiği kadar az hasarla kullanarak çeşitli uygulamalarla gelecek nesillerin de faydalanması için çok dikkatli davranmaktır.

3. Çevre kirliliğinin önlenmesi veya en aza indirilmesi: Gezegenimizi kullanırken sonsuz, hiç bitmeyecek bir kaynak olarak görememek ve onu zehirli maddeler ve atıklar yoluyla suyun, havanın, atmosferin vb. kirlenmesini en aza indirecek çalışmalar yapmak.

4. Doğal görünümlü mekanlar oluşturmak: Bitkilerin, ağaçların ve çimenlerin olduğu parklar ve mekanların sayılarını artırmak.

Şekil.2 de işletmede yönetici veya yönetici olmayan bir çalışanın yeşil çalışan olabilmesi için dört rolü yerine getirmesi gerektiğini göstermektedir. Bu roller; Korumacı, Kaçınmacı, Kirleticisi olmayan ve Yapıcıdır.

Şekil-2. Yeşil çalışanın dört rolü

Korumacı (Preservationist), doğal çevreyi orijinal haliyle tutarak onu zarardan, kayıptan veya olumsuz değişimden korumaktır.

Kaçınımacı (Conservationist), doğal çevrenin mümkün olduğu kadar uzun süre dayanmasını sağlamak için onu kullanma konusunda çok dikkatli davranır. Yani gelecek nesillerin yararlanabilmesi için doğal çevreyi minimum düzeyde kullanır. Kirletmeyen (Non-Polluter), suyun, havanın, atmosferin vb. hoş olmayan ve zehirli maddeler ve atıklar yoluyla kirlenmesini önler veya en aza indirir.

Yapıcı (Maker), doğanın bozulmaması için bitki, ağaç ve bol yeşillikli bahçeler ve doğal görünümlü mekanlar inşa eder. Yeşili seven ve bunu bir yaşamın parçası olarak gören kişilerde bu dört özellikte belirgin olarak görülürken bu kişilere, doğa aşığı veya eko-aktivist gibi bileşik bir terim kullanılabilir.

Küresel ısınma nedeniyle dünya genelinde, asit yağmurları, kıvıllı yağmurlar, tsunamiler, su baskınları gibi doğal afetler, kasırgalar, kuraklıklar vb. olumsuz durumlar yaşanıyor ve bunların büyüklüğü ve sıklığı artmış görünüyor. Ekolojistler, bitkiler, hayvanlar, insanlar ve çevreleri arasındaki ilişkilerin biçimini ve dengesini inceleyen kişilerdir. Gezegenimizin hayatta kalması için doğal bir dengenin olması gereklidir. Günümüzde neyse ki; hükümetlerin, kuruluşların çevrecilerin, doğaseverlerin ve bireylerinde bulunduğu kitleler bu farkındalığı muhafaza etmeye ve yaygınlaştırmaya çalışmaktadırlar.

3.Yeşil Yönetim Nedir?

Günümüzde çok uluslu şirketler, kurumsal dünyada rekabet avantajı elde etmek için Yeşil İKY uygulamalarını bünyesine katarak uygulamaya çalışıyor. Yeşil İKY'nin iş dünyasına tamamen benimsenmesi ve entegrasyonu imkânsız değildir ancak hem yönetimin hem de çalışanların aynı anda mevcut İK uygulamalarına yönelik destekleyici ve pozitif yönde değişen bir yaklaşımı gerektirir. İnsan Kaynakları, çevre politikalarını yöneten kilit rollerinden biri, bölüm yöneticilerine çevre politikalarının uygulanmasına yönelik tam personel iş birliğinin sağlanması konusunda rehberlik etmek olabilir; bu da İK'nın destekçileri yetiştirmesi ve mevcut statükoyu değiştirmek için harekete geçmeye istekli sorun çözücülerden oluşan ağlar yaratması gerektiği anlamına gelir.

Yeşil yönetim, üst yönetimden başlayarak üretim katında çalışanların hepsini kapsayacak şekilde örgütün bütün çalışanlarının bağlılığını gerektiren bir yönetim anlayışıdır. Yeşil yönetim anlayışında, organizasyonu daha küçük varlıkların bir toplamı olarak değil, bütünlük içerisinde görmek, şirketin uzun vadeli başarısı için yönetmek, en iyi olma taahhüdü, organizasyonun bütün faaliyetlerinde kaliteyi taahhüt etmek, müşteriyi dinlemek, coşkuyu sürdürmek ve çalışanlara bağlılık yoluyla çözümler bulmak gibi uygulama alanları bulunmaktadır (Taylor, 1992, s. 671).

Yeşil yönetim süreçlerini gerçekleştirilmesi, yeşillenmenin başarılı olması için çalışanların ilham alması, güçlenmesi ve çevreye duyarlı olması gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için çevresel yönetim süreçlerine insan kaynakları yönetiminin de dahil edilmesi gerekmektedir. Şirketler, önemli yönetsel etkileri olan inovasyon odaklı çevresel girişimler ve programlar geliştirmek zorunda oldukları için kurumsal yeşil yönetimin oluşturulmasında çalışanların yüksek düzeyde teknik ve yönetim becerilerinin olması da önemli bir etkidir. Bu kapsamda, çalışanların çevre bilincini artırmaya yönelik olarak yapılan eğitim programlarının ve özellikle yeni teknik ve yönetim yeteneklerinin geliştirilmesini sağlamak için yapılan eğitim faaliyetlerinin başlatılması, çevresel yenilikleri teşvik etmek için önemli bir yere sahiptir (Lee, 2009, s. 1106).

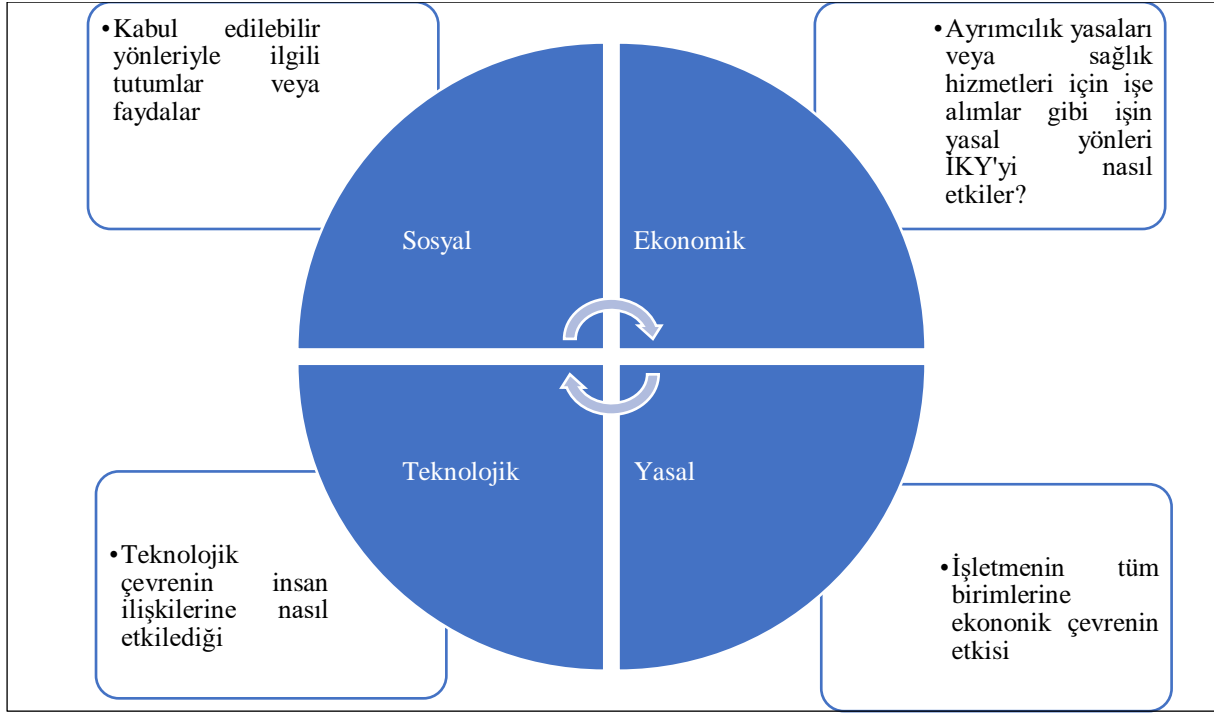
4.Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi ve Uygulamaları

Yeşil İKY kavramı tipik olarak işe alım ve seçme, eğitim, eğitim gibi tüm İK fonksiyonlarında mümkün olan daha az evrak işi kullanılmasını içerir. Çalışan katılımı yoluyla rekabet avantajı yaratmak için sürdürülebilir, çevre dostu ve performans incelemesi gibi konuları içeren İK uygulamaları ve politikaları da dahil olmak üzere daha geniş kurumsal ve stratejik konular üzerinde önemli etkiye sahip olabilecek, yönetimde ortaya çıkan bir konudur (Prasad, 2013: 15-18)

Yeşil İKY, bir kuruluşun karbon emisyonunu azaltmasını ve karbon kredisi kazanmasını sağlamak için çevre yönetimi gündemini gerçekleştirmesine yardımcı olmayı amaçlayan tüm faaliyetlerin yanı sıra, insan gücünün işe alımı, göreve getirilmesi, performans yönetimi, eğitim ve öğretimi ile kariyer gelişimi gibi alanları kapsar. Yeşil girişimlerin başlatılmasıyla elde edilen iki önemli başarının, çevre ve işçi sağlığı ve güvenliğindeki gelişmeler olduğu görülmektedir ve bunun için ise daha bilgili çalışanların yetiştirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (Govindarajulu ve Daily, 2004: 364-372.)

Yeşil İKY uygulamalarının kapsamı yalnızca çevresel girişimlerin uygulanmasıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda sürdürülebilirliği teşvik eden uygulama politikaları ve uygulamaları da formüle etmektedir. İnsan Kaynakları fonksiyonlarının, uygulamalarını ve politikalarını eko-odaklılığı yansıtan sürdürülebilir hedeflerle uyumlu hale getirerek organizasyonun yeşil kültürünün itici gücü olduğu iddia edilmiştir (Mandip, 2012: 244-252.)

Yeşil İKY'nin temel amacı, çalışanlara çevre yönetimiyle ilgili karmaşıklıklar, yani gerekli eylemler, işlevler ve iklim değişikliğinin azaltılmasına nasıl yardımcı olduğu konusunda farkındalık kazandırmaktır. Hedefler, çalışanları motive eder ve bir sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası oldukları için de onlara minnettarız. Yeşil İK'ye bir kuruluşun çalışanları arasında çevre dostu bir ortamın oluşmasına yardımcı olur (Bahuguna et al. 2023). Aynı zamanda bir şirketin marka imajını yaratmaya, çalışanın moralini yükseltmeye, yetenekleri korumaya ve son olarak rekabetçi çalışanları çekmeye yardımcı olur. Ancak bunun için sürdürülebilir, ekolojik ve ekonomik şirketlerin geliştirilmesi önemli. Bunun yanı sıra bu şirketlerin sürdürülebilir uygulamalarla açılış yapması da önemli hale gelmiştir (Kumar vd, 2023:688).

Şekil.3- Örgütlerde Yeşil İnsan Kaynaklarının Önemi

Kaynak: Al-Hajri 2020: 30

Yeşil İKY, bir kurumdaki yeşil kültürü anlayabilen ve değerlendirebilen yeşil işgücü yaratmaya yardımcı olan bir işletme fonksiyonudur. Geleneksel örgüt hiyerarşisindeki insan kaynakları fonksiyonları düşünüldüğünde; Yeşil İKY kapsamında tüm İK fonksiyonlarının çevresel öğeler dikkate alınarak yeniden tasarlanması, bir başka deyişle çalışan temin ve seçimi, insan kaynakları planlaması, eğitim geliştirme faaliyetleri, performans yönetimi, kariyer yönetimi, ücret yönetimi ve iş sağlığı ve güvenliğinde yeşil hedeflerin konması ve gerçekleştirilmeye çalışılması hedeflenir (Dutta, 2012). Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamaları, yeşil iş analizi ve tanımı, yeşil işe alım, yeşil seçim, yeşil indüksiyon, yeşil performans değerlendirmesi, yeşil eğitim ve geliştirme ve yeşil ödülleri içerir (Al-Romeedy, 2019, s. 529).

İşlemelerde personel yönetiminin yerini alan ve işletmedeki çalışanların tüm süreçlerini kapsayan İnsan Kaynakları Yönetiminin bir uzantısı olan Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi de genel İKY fonksiyonlarından birisidir. Yeşil İnsan Kaynakları uygulamalarının uygulanabileceği bazı fonksiyonları vardır (Hosain ve Rahman, 2016:56-58):

4.1. Çevrimiçi (Online) ilan ve çevrimiçi (online) başvuru daveti

Günümüz bilişim çağında özellikle teknolojiye yaşanan inanılmaz hızlı gelişmeler işletmelerin iş yapış modellerinde de değişikliğe gitmesini mecburi kılmıştır. Bu kapsamda İnsan Kaynakları Yetkililerinin işletmeleri için açtığı kadroların ilanlarını çevirim içi sitelerde veya kendi internet sitelerinde adayların başvurularını toplamaktadır. Bu süreç hızlı, verimli, kolay ve ucuzdur. Burada adayların sadece çevrimiçi (online) erişime ihtiyacı var. Çevrimiçi (online) başvurunun avantajlarından biride potansiyel adayın ihtiyaç duyduğu bilgileri şirketin web sitesinden arayıp toplayabilmesidir. Bunun aday için önemi, şirketin vizyonu, misyonu, kuruluş yılı, yeri, ortaklık yapısı birçok bilgiye sahip olarak başvuruda bulunmasını sağlarken; işletme içinse aranan nitelikteki adaylara daha hızlı ve doğru filtrelemeleri yaparak ulaşması olacaktır.

4.2. Yeşil işe alım ve aday seçimi

İşletmeler kullanmış olduğu platformlarda açtıkları pozisyonlar için aldıkları başvuruları online olarak inceleyebilir uygun adayın cv indirebilirler. Burada İK'lar için yönetsel bir kolaylık sağlanmış olacaktır. Pozisyon için aranan nitelikler (cinsiyet, yaş, eğitim, tecrübe süresi, askerlik durumu vb.) seçilerek en doğru başvuru incelemeye alınır. Ayrıca çevreye daha duyarlı, dost canlısı veya ofisin ve çevrenin yeşil veya doğal kalması konusunda motivasyonu yüksek olan adaylara da tercih verilebilir. Burada aday seçilirken ise testleri daha az kağıda ihtiyaç duyulan davranış gözlemi, görüşme, sunum gibi mümkün olduğu kadar kağıtsız da olabilir.

4.3. Yeşil Oryantasyon

İşletmenin ihtiyacı olan aday seçimi gerçekleştikten sonra oryantasyon süreci tasarlanmalı. Burada göreve başlama ve sosyalleşme süreci, yeni çalışanların yeşil bilinç sürecine dahil edilmesini kolaylaştıracak şekilde tasarlanabilir. Oryantasyon programları, kuruluşun sağlık ve güvenlik, yeşil işyeri, sağlıklı ve temiz yerel alan vb. gibi yeşil konulara ilişkin tutumunu desteklemelidir.

4.4. Yeşil Performans Yönetimi ve Değerlendirmesi:

İşletmenin hedefleri için çalışan personelin Temel Performans Alanlarında (KPA) ve Anahtar Performans Endeksi'nde (KPI) yeşil hedefi içeren genel performans yönetim sistemi geliştirilmelidir. Yeşil performans hedefleri ve yeşil davranış göstergeleri, her düzeyde performans değerlendirmenin temel alanları olmalıdır. Bu tür hedeflere örnek olarak çalışanlar arasında farkındalık ve başarı yaratmak, astları yeşil çevre öğrenimini kolaylaştırmaya teşvik etmek vb. verilebilir.

4.5. Yeşil Öğrenme ve Gelişim

Bir işletmede yeşil politika uygulanması en üst çalışanından en alt çalışanını kadar herkesin kabul ederek üstlenmesi gereken rol ve sorumlulukları vardır. Buradaki süreci koordine etmek ise İK departmanını görevi olmuştur. İKY tarafından çalışanların yeşil yönetim becerileri konusunda bilgi edinmelerine yardımcı olacak çalıştaylar, seminerler, oturumlar ve sunumlar vb. eğitim, öğrenme ve gelişim süreci programları içeren bir program hazırlanmalıdır.

Eğitim, öğrenme içeriği, çevre yönetimi konusundaki yetkinlik ve becerilerin artırılmasına yönelik geliştirilmelidir. Güvenlik, enerji verimliliği, atık yönetimi, geri dönüşüm gibi konular yeşil eğitimin temel noktaları olabilir. Eğitim verecek olan otoriteler, kağıt kullanımını azaltmak için basılı bildirimler, kitaplar ve broşürler yerine çevrimiçi ders materyalleri ve örnek olay incelemelerinden daha fazla yararlanmalıdır.

4.6. Yeşil tazminat ve ödül

İşletmede çalışanlara verilen ücretlere ek olarak yeşil becerilerin ödüllendirilmesini içeren ve teşvik edici bir politika uygulanabilir. İş yerinin temiz olması, sağlık ve güvenlik standartlarının korunması, daha az kağıt kullanılması vb. konularda olağanüstü çaba gösteren çalışanlara özel ikramiyeler verilebilir. Bunun yanında atık yönetimi konusunda da hassasiyet gösteren çalışanlar hem maddi hem de kariyer yönetimi doğrultusunda takdir edilmelidir.

4.7. Çalışan ilişkilerinin sürdürülmesi

İşletmeler, markalarına değer katmak için "çevre dostu olma özelliğini" teşvik edebilir. Şirketin ürün ve hizmetlerinin mevcut finansal, insan ve doğal kaynakların verimli kullanılmasıyla sağlanmasıdır. Çalışanlar, sürdürülebilir, yetkin, verimli ve sosyal açıdan sorumlu işveren-çalışan ilişkisiyle sonuçlanan genel sağlıklı ve çalışılabilir bir ofis alanı yaratmak için sosyal ve ekolojik girişimlere katılım ve katılım konusunda motive edilmelidir.

4.8. Yeşil liderlik yönetiminin oluşturulması

İşletmelerde, yeşil politikaların uygulanmasını koordine etmek İK'cılarının liderliğinde olabilirken üst yönetim tarafından yeşil politikaların sürdürülebilirliği başlatmak ve organize etmek için üst düzey bir yönetici atanabilir. Yeşil konuları iş ve kurumsal planlara dahil edebilir.

4.9. Yeşil sağlık ve güvenlik yönetimi

Yeşil sağlık ve güvenlik yönetimi İKY'nin geleneksel sağlık ve güvenlik yönetimi fonksiyonunun bir parçasıdır. Yalnızca geleneksel sağlık ve güvenlik yönetimini değil aynı zamanda bir kuruluşun çevre yönetiminin bazı yönlerini de içerir. Bu nedenle günümüzde birçok kuruluş “sağlık ve güvenlik yöneticisi” görevini “sağlık, güvenlik ve çevre yöneticisi” olarak yeniden tasarlamaktadır. Bu, bir kuruluştaki geleneksel sağlık ve güvenlik yöneticisi pozisyonuyla karşılaştırıldığında daha geniş bir iş kapsamını içerir. Örneğin, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve topluluk desteğini içerir. Yeşil sağlık ve güvenlik yönetiminin temel rolü herkes için yeşil bir işyeri sağlamaktır. Yeşil işyeri çevreye duyarlı, kaynakları verimli kullanan ve sosyal açıdan sorumlu bir işyeri olarak tanımlanmaktadır (Alexandria, 2009)

Günümüzde geleneksel sağlık ve güvenlik fonksiyonu çevre yönetimini/korumasını içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu şirketler, çalışanların stresini ve tehlikeli çalışma ortamının neden olduğu meslek hastalıklarını azaltmak için çevreyle ilgili çeşitli girişimler oluşturmak için sürekli olarak bağışta bulunmuştur (Arulrajah vd. 2015:1-16).

4.10. Yeşil çalışan disiplin yönetimi

Wehrmeyer'e (1996) göre yeşil disiplin yönetiminin kurumsal çevre yönetiminde bir ön koşul olduğunu açıkça belirtmiştir. İşyerinde yeşil çalışan davranışının sağlanmasında kuruluşlar, çevresel hedeflere ulaşmak için yeşil disiplin yönetimi uygulamalarına ihtiyaç duyabilir

Organizasyonun yönetim hedefleri ve stratejileri çerçevesinde bazı şirketler, kurumun çevre koruma faaliyetlerinde çalışanların öz düzenlemesini sağlayacak bir araç olarak “disiplin yönetimini” hayata geçirmişlerdir. Bu firmalar, şirketin çevre politikası doğrultusunda çalışanların çevrenin korunmasıyla ilgilenmesini zorunlu kılan/düzenleyen bir dizi açık kural ve düzenleme geliştirmiştir. Bu tür şirketlerde, bir çalışanın çevre kural ve düzenlemelerini ihlal etmesi durumunda, kendisine karşı disiplin işlemleri (uyarı, para cezası, uzaklaştırma vb.) uygulanmaktadır (Arulrajah vd. 2015:1-16).

5. Sonuç

Günümüzde doğal kaynakların önemi ve ihtiyaç farkındalığının gittikçe artması ve bu kaynakların kıt ve ulaşılmaz olması sebebiyle çok uluslu ve ulusal işletmelerde çevre bilinci oluşmuştur. İşletmelerin tüm birimlerinde yeşil yönetim süreçlerine geçişler için çalışmalar yapılarak sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle günümüzde artan rekabet ortamında işletmeler farklılık üzerinde yoğunlaşmış ve kaynaklarını da bu kapsamda yönetmeye başlamıştır. İşletmelerin sahip oldukları en önemli kaynak olan insan kaynaklarının rekabet avantajı oluşturması için çalışanların kaliteli, eğitilmiş ve çevresel hassasiyete sahip olması önemlidir. Yeşil İKY, çalışanların bu özelliklerinin önemine vurgu yaptığı için işletmeye önemli bir değer ve rekabet avantajı oluşturmaktadır. Özellikle günümüz Z kuşağı gençlerin iş arayış süreçlerinde işletmelerde aramış oldukları bir diğer kriterde işletmenin çevre dostu uygulamaları ne düzeyde ve çalışanları için hangi yeşil uygulamaları (ofissiz çalışma, çevreye duyarlı uygulamalar, atık kullanıma verilen önem vb.) gerçekleştirdikleri olmuştur. Bütün bunların sonucunda ise çalışan bağlılığı üst seviyede gerçekleşerek işletmeye maksimum seviyede verim sağlamış ve çalışan gözünden de aidiyet duygusu oluşmuş olacaktır.

Yeşil İKY uygulamaları salt olarak işletmeye maddi, manevi kazanç sağlamasından daha fazla içinde yaşadığımız çevreye bir değer kazandırmaktadır. Günümüzde sadece özel sektör işletmeleri değil kamu kurum ve kuruluşları da bu değişim ve dönüşüme tepkisiz kalamayacakları açıktır. İşletme için en önemli kaynak olan insan kaynağı artık bu yeni nesil Yeşil İKY uygulamalarını benimsediği için işe alım aşamasından eğitim, oryantasyon, mesai saati ve yerine kadar tüm süreçlerde bu tarz beklentilerde olacaktır. Bu uygulamalar çalışanları motive edeceği için iş çıktılarına yansıtacak bu da dolayısıyla işletmenin verimliliğine en geniş kapsamda çevre bilinci oluşmuş olacaktır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda Yeşil İKY uygulamalarının mevcuttaki iş verimlerine üzerine olan çıktıları ve çevreye kazandırılan her birim birim değer in incelenerek konuya daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşılması önerilebilir.

Kaynakça

- Al-Hajri, S.A., (2020), Employee Retention in light of Green HRM practices through the Intervening role of Work Engagement. *Annals of Contemporary Developments in Management & HR (ACDMHR)*, 2(4), .10-19.
- Arulrajah A.A, Opatha H.H.D.N.P. & Nawaratne N.N.J. Green Human Resource Management Practices: A Review . *Sri Lankan Journal of Human Resource Management* 5(1), 2015, 1-16.
- Al-Romeedy, B.S., 2019. Green human resource management in Egyptian travel agencies: constraints of implementation and requirements for success. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 18(4), pp.529-548.
- Bahuguna, P.C., Srivastava, R. and Tiwari, S., 2023. Two-decade journey of green human resource management research: a bibliometric analysis. *Benchmarking: An International Journal*, 30(2), pp.585-602.
- Govindarajulu, N. and Daily, B. F., (2004), Motivating employees for environmental improvement, *Industrial Management and Data Systems*, 104(4), 364-372.
- Hosain S. ve Rahman S., (2016), Green Human Resource Management: A Theoretical Overview, *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 18(6), 54-59
- Kumar S., Agyei I.T., Nahak, F.M., Jamali M.C., Lourens, M., (2023), Practices Of Green Hrm On Employee Retention And Organizational Sustainability, *Eur. Chem. Bull.* 12(Special Issue 1), 687-699
- Lee, K. H. (2009). Why and how to adopt green management into business organizations? The case study of Korean SMEs in manufacturing industry. *Management decision*, 47(7), 1101-1121.
- Mandip, G., (2012), Green HRM: People management commitment to environmental sustainability, *Research Journal of Recent Sciences*, 1, 244-252.
- Opatha, H. H., (2013). Green human resource management: A Simplified Introduction *Proceedings of the HR Dialogue*, 1(1), 11-19
- Prasad, R. S, (2013), Green HRM, A requirement of 21st century, *National Journal of Research and Management*, 1(1), 15-18
- Taylor, S. R. (1992). Green management: the next competitive weapon. *Futures*, 24(7), 669-680.
- Uslu D.Y., Kedikli, E. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimine Genel Bir Bakış. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52 (3), 66-81.
- Wehrmeyer, W. (1996), *Greening People – Human Resources and Environmental Management*, Sheffield, England: Greenleaf Publishing.

Yenilenebilir Enerji Finansmanında Ulusal ve Uluslararası Yaklaşımlar

Ersin TOPRAK¹

Öz

Dünya genelinde nüfusun artması ve ihtiyaçların çeşitlenmesi, sanayi ve endüstri sektörlerinin genişlemesine neden olmuştur. Bu durum, enerji tüketiminin artmasına yol açmıştır. Artan enerji talebi, devletleri farklı enerji kaynakları arayışına yönlendirmiştir. Bu arayış, devletleri fosil ve nükleer enerji projelerine alternatif olarak yenilenebilir enerji projelerine yöneltmiştir. Bu eğilim, enerji verimliliği, güvenilirliği ve sürdürülebilirliğinin önemini artırmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve dünya çapında yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar kapsamında, enerji piyasasına yön veren devletlerin fosil, nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yaklaşımlarını dikkate alarak iç ve dış enerji politikalarındaki enerji finansmanı sorunlarını ve çözümlerini incelemektir. Bu incelemeler, Türkiye'nin gelecekteki yenilenebilir enerji projelerine yönelik yaklaşımlarına farklı bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Bu bakış açısına ulaşmak için ulusal ve uluslararası literatür taramaları yapılmıştır. İncelemeler sonucunda, zaman içinde yenilenebilir enerji proje maliyetlerinin azaldığı, ancak gelişmiş devletlerin fosil enerji kaynaklarına olan finansal desteklerine devam ettikleri sürece bu durumun dünya genelinde verimli ve güvenilir enerjiye ulaşmada en büyük engel olduğu gözlenmiştir.

Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmında, iklim krizinin etkileri çerçevesinde ulusal ve uluslararası mevcut yasal düzenlemelerin ve politikaların revize edilerek, devletlerin fosil enerji kaynaklarına olan yatırımlarını yerel ve merkezi fonlama sistemleriyle yenilenebilir karma enerji proje modellerine dönüştürmelerinin sürdürülebilir ve güvenli bir enerji piyasası için zorunlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, Yeşil Finansal Ürünler, İklim Finansmanı, Düşük Karbonlu Ekonomi, Sürdürülebilir Enerji.

National And International Approaches To Renewable Energy Financing

Abstract

The increase in the population worldwide, diversification of demands, industry and industry sector has expanded its area. This situation has led to an increase in energy consumption. This increasing energy demand has led states to search for different energy sources. This search has led states to renewable energy projects as an alternative to fossil and nuclear energy projects. This orientation has increased the importance of energy efficiency, reliability and sustainability.

The main purpose of this study is to gain a different perspective on Turkey's approach to renewable energy projects in the future by examining the attitudes of the states, which are selected among those that shape the energy market, towards the problems and solutions of energy financing in domestic and foreign energy policies, taking into account their approaches to fossil, nuclear and renewable energy sources.

In order to reach this point of view, national and international literature reviews were conducted. As a result of the analyses, it has been observed that renewable energy project costs have decreased over time, but as long as the developed states continue their financial support for fossil energy resources, this situation is the biggest obstacle in reaching efficient and reliable energy worldwide.

In the conclusion and recommendations section of the study, it is concluded that revising the existing national and international legal regulations and policies within the framework of the results of the climate crisis, and transforming the investments of states in fossil energy resources into renewable mixed energy project models with local and central funding system are among the sine qua non of a sustainable and secure energy market.

¹ Uzm., İstanbul Okan Üniversitesi, ersintoprak@gmail.com.

Keywords: Renewable Energy, Green Financial Products, Climate Finance, Low Carbon Economy, Sustainable Energy.

1. Giriş

Sanayi Devrimi ile birlikte, devletlerin gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli faktörlerden biri enerji üretimindeki paylarının büyüklüğü olmuştur. Bu gelişmişlik seviyesini artırma çabaları, devletlerin kendi iç ve dış ekonomik büyüme hedeflerini zenginleştirmeyi ve sosyal ve kültürel alanlarda değişimi zorunlu hale getirmiştir.

Dünya genelinde yaşanan ekonomik gelişmeler, sürdürülebilir ekonomik büyümenin ve toplumların ihtiyaç duyduğu enerjinin fosil yakıtlarla sağlanamayacağını ortaya koymuştur. Nüfusun artması, sanayi ve endüstrinin günlük yaşamın her noktasında enerji ve buna paralel olarak elektrik ihtiyacının artması, enerji fazlalığına duyulan ihtiyacı ve var olan talebi karşılayabilmek için üretilen enerjinin güvenli ve verimli bir şekilde kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoğun bir şekilde hissedilen Soğuk Savaş'ın başlangıcından bitimine kadar en büyük gücün enerji olduğu görülmüştür. Günümüzdeki savaşların olası enerji piyasalarının yönünü ve dengesini değiştirmesi, fosil yakıt üretiminde dünya genelinde ilk sırada yer alan Suudi Arabistan'ın fosil enerji projelerinin yanı sıra Neom Projesi gibi yenilenebilir enerjiden oluşacak şehir planlamaları yapması, gelecekte enerji kaynaklarına hükmeden devletlerin dünya ekonomisine yön vereceğine dair kanıt olarak gösterilebilir.

Bu nedenle, fosil enerji kaynaklarından sağlanan fayda, yaşanan siyasal krizler ve iklim değişikliği nedeniyle yerini yenilenebilir enerjiye bırakmaktadır. Ayrıca, fosil enerji kaynaklarının atmosfere yaydığı karbon gazlarının geleceğe yönelik tehlikelerini analiz eden devletler, başta hidroelektrik santralleri olmak üzere birçok yenilenebilir enerji kaynağının hem devlet içinde hem de devlet dışında teşvik ve anlaşmalarla üretim aşamasına geçmesine hız katmak istemişlerdir. Böylelikle, temiz enerji üretiminde var olan engellerin aşılması adına daha temiz, güvenilir, verimli ve sürdürülebilir politikalar izlenmeye çalışılmıştır.

Dünya genelinde ve Türkiye'de tüm bu yaşanan gelişmeler, enerji politikalarının belirlenmesinde belirleyici rol üstlenmiştir. Bu politikaları ana hatlarıyla belirtmek gerekirse; enerji arzının belirlenmesi ve güven endeksinin saptanması, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çevreye duyarlı ve uyumlu üretimin yapılması, en düşük maliyetle kaliteli bir üretim ve hizmet sunarak rekabette üst sıralarda yer almak gibi başlıklar sayılabilir.

Devletler, ana hatları ile belirlediğimiz enerji politikalarını buldukları konum ve ekonomik büyüme hedefleri doğrultusunda farklılıklar göstererek daha verimli hale getirebilirler. Devletler arasında var olan enerji politikalarının varlığı ve bu politikaları derinlemesine besleyen mevzuat ve teşviklerin uygulanabilirliği, enerji finansmanının güvenilirliği açısından büyük önem arz etmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması için üretilen enerjinin uygun maliyetlerle depolanması gerekmektedir. Bu teknolojik gelişim için devlet teşviklerinin ve kanunlarının kapsayıcılığı büyük bir önem arz etmektedir çünkü var olan özel sermaye çeşitliliği ile günümüzdeki ekonomik çalkantılar içinde sermayeyi sürdürülebilir hale getirmek zorlaşmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, enerji piyasasında fosil yakıtlara kıyasla yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımındaki artışa etki eden ulusal ve uluslararası faktörleri belirlemektir. Bu amaçla, kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve ilgili raporlar ile belgeler detaylı bir şekilde incelenerek, bu değişimlerin sonuçları üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Yapılan araştırmanın ilk bulgularında, iklim krizinin giderek dünyamızı sardığı ve yenilenebilir enerjiye olan ihtiyacın arttığı gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, ulusal ve uluslararası çevrelerde yenilenebilir

enerji politikaları, var olan yasal düzenlemeler, teşvikler ve yeşil enerji finansman yatırımları incelenerek, bu yatırımların geçmişten günümüze mukayesesi yapılmıştır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası düzeyde yenilenebilir enerji yatırımlarına öneriler getirilerek var olan sorunların çözümleri için alternatifler sunulmuştur.

Literatür taraması sırasında elde edilen bilgiler, yenilenebilir enerji finansmanının sınırlı bir alanda ilerlediğini göstermektedir. Bu bağlamda hem yerli hem de yabancı kaynaklardan toplanan bilgiler ve gözlemler sayesinde, Türkiye ve dünya genelindeki enerji politikalarına ışık tutacak ve yol gösterici bir rol üstlenecek şekilde çalışmanın önemi ve kapsayıcılığı genişletilmiştir.

2. Literatür

Literatür taramamızda, son dört yılda yaşanan salgın ve yenilenebilir enerjiye olan yatırımların sınırlı sonuçlarından dolayı, araştırmamız dünya genelindeki belli başlı bazı gelişmiş ve gelişmekte olan devletler ile Türkiye ile sınırlı tutulmuştur. Dünya çapında devletlerin ekonomilerinde yenilenebilir enerjiye ne kadar yer ayıracağı ve bu durumun bizi ne kadar etkileyeceği üzerine dünümüzü ve bugünümüzü ele alarak geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Bu bakış açısıyla yapılan araştırmalarda:

Koç vd. (2018), dünya genelinde ve Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynak rezervlerinin oransal ve kalitelerine ilişkin araştırmaları neticesinde, fosil yakıtlara olan bağımlılığın devlet ve özel sektör teşvikleri ile çözülebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Öymen ve Ömeroğlu (2020), devletlerin yenilenebilir enerji projelerinde tek tip enerji yatırımına yönelmemesi gerektiğini, birden fazla enerji çeşidi için farklı yatırım tekniklerinin kullanılmasının (yeşil sertifika, vergi muafiyeti, doğrudan fiyat desteği gibi) yatırımların daha sürdürülebilir olacağını belirtmiştir.

Çomak ve Ergin (2014), Türkiye’nin yenilenebilir enerji yatırımlarında bankacılık sektörünün büyüklüğünü vurgulayarak, ithal enerji bağımlılığını azaltmak için gerekli olan "Yenilenebilir Enerji Bankası" modelini savunmuştur.

Varlık (2015), yenilenebilir enerji projelerinde devletlerin kredi notunun, yatırımcının kredibilitesi ve yatırımın fizibilitesini destekleyen sürdürülebilir ve verimli politikaların, teşvik mekanizmalarının uygulanabilirliğinin kamu ve özel bankacılık sektörünün yerinde kullanılmasıyla artırılabilirliğini belirtmiştir.

Kaya (2020), OECD ülkelerindeki CO2 salınımına yönelik vergisel yaptırımların ters orantılı olduğunu saptamış ve temiz enerji için vergisel yaptırımların artırılması gerektiğini savunmuştur.

Yıldırım (2019), "Yenilenebilir Enerji Yatırımlarındaki Teşviklerin Yatırım Performansları Üzerine Etkisi" çalışmasında devlet bazında yapılacak teşviklerin, yenilenebilir enerji projelerinin net bugünkü değeri ve geri ödeme planının etkilerini olumlu yönde etkilediğini gözlemlemiştir.

Ojah vd. (2016), az gelişmiş ülkelerde yenilenebilir enerji finansman modellerini incelemiş ve yerel ekonomik kalkınma yatırımlarının sürdürülebilir enerji finansmanında ivme kazandırdığını gözlemlemiştir.

Kuloğlu ve Öncel (2015), ulusal ve uluslararası arenada yeşil finansman ürünlerini inceleyerek Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine önerilerde bulunmuştur.

Gültekin (2019), rüzgar enerjisinin makro ekonomideki etkisinin kamu büyüklüğü ile ilişkisiz olduğunu ve hükümet etkinliğinin belirleyici bir rol oynadığını belirtmiştir.

Akdoğan (2021), AB ülkelerinin yenilenebilir enerji politikalarını Türkiye’ye göre daha etkin kullandığını ve teşvik mekanizmalarının artırılması gerektiğini savunmuştur.

Duran vd. (2021), yenilenebilir enerji projelerinin sürdürülebilir ve verimli olması gerektiğini vurgulamış, bu projelerdeki atıkların geri dönüşümle entegre edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Küsmez (2022), AB ülkelerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik AR-GE çalışmalarının iklim değişikliğine olan etkilerini incelemiş ve bu çalışmaların artırılması gerektiğini savunmuştur.

Vural vd. (2022), yenilenebilir ve nükleer enerji kaynaklarının retrospektif değerlendirmesini yapmış ve enerji kaynaklarının kullanımlarının sosyal, kültürel ve siyasi etkenlerden etkilendiğini belirtmiştir.

Yenilenebilir enerji projelerine sağlanacak finansmanlar üzerine geliştirilen öneriler, yeşil enerji piyasası için yaratılacak finansmanların sadece uluslararası arenadaki beklentilerle sınırlı kalmadığını göstermektedir. Ulusal ve yerel çalışmalarla desteklenmesi, kamu ve özel sektör paydaşlarının birlikte kararlar alarak sürdürülebilirliğin sağlanması yolunda maliyetin azalmasına katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, mevcut enerji talebinin artışı, arzı karşılamak için bireyselden toplumsala ve toplumsaldan evrensele uzanan kararlar ve yaptırımlar alınması gerektiğini göstermektedir. İklim krizini önlemek için oluşturulacak finansman kaynaklarının yenilenebilir enerji projelerine yönlendirilmesi, ulusal ve uluslararası arenada enerji piyasasındaki yaklaşımları tutarlı hale getirebilir.

3. Enerji Kaynakları

Yaşamın birçok alanında ihtiyaç duyduğumuz enerji, çoğunlukla fosil enerji kaynaklarından sağlanmıştır. Ancak son yarım yüzyılda, ekonomik ve siyasal gelişmeler ile yaşanan iklim krizinin etkisiyle farklı enerji kaynaklarının kullanımı artmaya başlamıştır. Bu durum göz önüne alındığında, enerji kaynakları yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları olarak iki başlık altında toplanmıştır. Ayrıca, bu enerji kaynakları doğrudan ve dolaylı olarak kullanılıp dönüştürülen enerji çeşitleri olduğundan, birincil ve ikincil

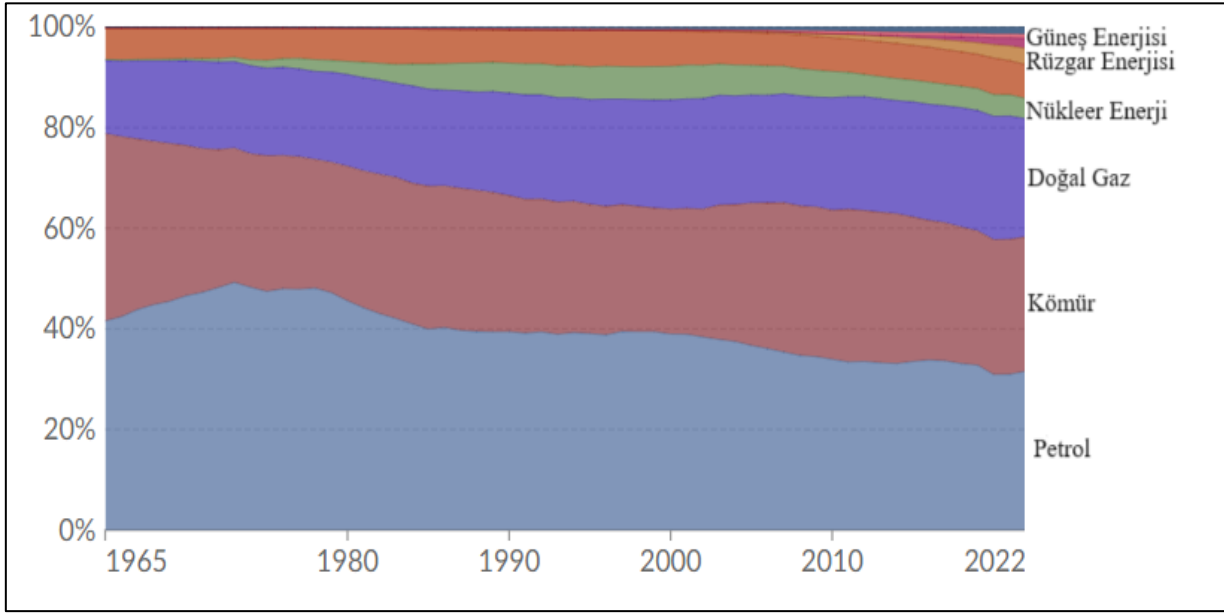

enerji kaynakları şeklinde ikinci bir ayırım yapmıştır (Koç vd., 2018).

Şekil 1. Enerji Kaynaklarının Sınıflandırılması

Kaynak: Koç, E., Kaya, K. 2018- "Enerji Kaynakları–Yenilenebilir Enerji Durumu"

Enerji kaynaklarını, Şekil 1'de belirtildiği gibi, kullanım amaçlarına ve dönüştürülebilirliklerine göre sıralamak mümkündür. Çalışmamız, enerji kaynaklarını yenilenebilir, fosil ve nükleer enerji kaynakları çerçevesinde değerlendirmiştir.

Şekil 2. Enerji Çeşitlerine Göre Tüketim (1965-2022)

Kaynak: (WEB_1, 2023), University Of Oxford, World Energy Statistics

Enerji kaynaklarının yaklaşık son yarım asırlık tüketim oranlarına bakıldığında, yenilenebilir enerji kaynaklarının son yıllarda artış gösterdiği, ancak fosil enerji kaynaklarına olan bağımlılığın devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu durum, mevcut enerji piyasalarının eğilimini doğrudan etkilemektedir.

4. Enerji Piyasalarını Etkileyen Etmenler

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin fosil enerjiye olan bağımlılıklarını azaltma isteği, endüstriyel ilerlemeler ve sanayi atılımlarına süreklilik kazandırma talepleri, enerji piyasalarının dinamiklerinin aktif kalmasını sağlamaktadır.

Bu enerji piyasasının dinamikleri arasında şunlar yer almaktadır:

- İklim krizinin artması
- Devletlerin nüfuslarının artması ve buna bağlı olarak enerjiye olan talebin artması
- Devletlerin enerji üretimlerinin taleplerini karşılayamaması
- Enerji arz ve talep dengesinin varlığı ve enerji güvenilirliğinin sürdürülememesi
- Yasal ve politik perspektifler

Sanayi ve endüstrinin gelişme hızının sürekli artması, buna bağlı olarak dünyanın iki farklı yarım küresinde bulunan gelişmelerin birbirini etkilemesi, bu etkiden doğacak ekonomik kazancın artması ve sürdürülebilir olması için devletlerin devamlılığı olan enerjilere yönelmesi, var olan fosil enerji kaynaklarının da büyük çoğunlukla kullanılması enerji piyasalarının sürekli hareketli bir yapı sergilemesine neden olmaktadır. Bu durum, devletlerin gücünü sembolize eden en temel parçalardan biri haline gelmiştir (Yorkan, 2009).

5. Enerjinin Güvenirliği

Dünya genelinde yenilenebilir enerjiye sağlanan finansmanlarda en önemli kriterlerden biri üretilen enerjinin güvenilirliğinin ölçüsüdür. Üretilen enerjinin sürdürülebilirlik oranı ve depolanma alanlarının

korunması gibi faktörler, sermaye sağlayıcıları (kamu veya özel sektör) tarafından büyük önem taşımaktadır. Enerji güvenilirliğinde piyasaların beklentileri arasında uygun fiyata verimli enerji üretmek, dağıtımını yapmak ve olabildiğince kar elde etmek bulunmaktadır.

Sanayinin ilerlemesi, fosil yakıtlardan kaynaklanan sera gazlarının çevreye verdiği zararları artırırken, enerji piyasalarının sermayedarlarını daha temiz olan yenilenebilir enerjiye yönlendirmiştir. Ancak sermayedarlar için enerjinin sürekliliği oldukça önemlidir. Aynı zamanda artan talebe denk gelecek arzın karşılanma oranı da önem arz etmektedir.

Türkiye’de dört mevsimin yaşanması ve jeotermal enerjide dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olması, yenilenebilir enerji açısından cazip bir konuma gelmesini sağlamıştır. Yüz ölçümüne düşen güneş ışınları, yer şekillerinin kıvrımlı yapısı sayesinde hidroelektrik için elverişli alanların bulunması, orta kuşakta bulunmasının avantajı ile yıl içerisinde değişik hava basınçlarının etkisinde kalarak rüzgar enerjisi için uygun ortam yaratması Türkiye’yi avantajlı kılmaktadır. Bu avantajlı ortam, kamu kurum ve kuruluşlarının devlet eliyle desteklediği teşvikler ve dünya genelindeki protokoller sayesinde, finansman şirketlerinin enerji güvenilirliği ile ilgili sorunlarını aşmasına olanak sağlamıştır (Selçuk, 2010).

Enerji piyasasındaki en büyük sorunlardan biri, yatırımcıların yenilenebilir enerji kaynaklarına sağladıkları finansmanı güvenli bir şekilde geri alıp alamayacağı sorusudur. Bu sorunun netleşmesi için devletlerin ulusal ve uluslararası çıkardıkları kanunların ve sözleşmelerin tutarlı, yapıcı ve süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda yapılan ve yapılacak olan sözleşmelerin çözüm odaklı olması önemlidir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin eşit bir şekilde değerlendirilerek sağlanan finansman kaynaklarının dengeli bir şekilde dağıtılması, yenilenebilir enerjiye yönelik projelerin güvenilirliğini artıracaktır. Bu ve benzer pozitif ilerlemeler sağlandığında, yeşil enerji için gerekli finansman kaynakları ile daha kapsamlı projeler oluşturulacaktır.

6. Enerji Verimliliği

Dünya genelinde ve Türkiye’de enerjinin tüketim alanlarının (sanayi, tarım, ulaştırma, konut gibi) farklı olduğu gözlemlenmektedir. Enerjinin bu kadar farklı ve yaygın alanlarda kullanılması, değişik sorunları ve çözümleri beraberinde getirmiştir.

Dünya genelinde enerji arzının artması, yeni enerji kaynaklarının arayışını artırmaktadır. Ancak, devletlerin enerji kaynak çeşitliliğinin yanı sıra mevcut enerjilerini verimli bir şekilde kullanmaları da oldukça önemlidir. Türkiye gibi enerjide dışa bağımlı gelişmekte olan ülkelerde, enerjinin kullanım alanlarının farklı olmasından kaynaklı olarak mevcut enerjilerinin altyapı ve üstyapılarını sağlamlaştırıp iletim ve dağıtım gibi alanlardaki kayıpların önüne geçilmesi büyük önem taşımaktadır.

Üretilen enerjinin verimli kullanımı, finansman giderlerini azaltacaktır. Bu durum, planlanan diğer enerji yatırımlarının önünü açacağı gibi enerji piyasasındaki gereksiz harcamaların önünü keserek kaynakların daha etkin kullanımını sağlayacaktır. Oluşacak bu güven ortamı, sermayedarların enerji piyasasına finansman sağlamalarına olanak tanıyacaktır. Bu piyasalarda yaratılan ulusal ve uluslararası finansal teşvik mekanizmaları, iki başlık altında mali ve vergi teşvikleri ile üretim teşvikleri olarak açıklanabilir.

Mali teşvikler: Hibeler, İndirimler, Sermaye sübvansiyonları, Yatırım ve diğer vergi kredileri, Enerji üretim ödemeleri, Vergi kredileri. CO2 vergilerinde azalma. Üretim teşvikleri: Sabit fiyat garantisi, Yenilenebilir portföy standardı, Prim garantisi, Zorunlu kota – ihale yöntemi, Yeşil sertifika.

Tablo 1’de, ülkelerin kullanmış olduğu belli başlı teşvik türlerini gözlemek mümkündür.

Tablo 6.1. – Yenilenebilir Enerji Finansmanında Uygulanan Teşvikler

DEVLETLER	SABİT FİYAT GARANTİSİ	KOTA	SERMAYE SÜBVANSİYONU İSKONTO	YATIRIM TEŞVİKLERİ	VERGİ ve KDV İNDİRİMLERİ	YEŞİL SERTİFİKA SİSTEMİ	KAMU YATIRIMI - KREDİ ve FINANS	REKABETÇİ KAMU İHALELERİ
Almanya	✓		✓	✓	✓		✓	
ABD	(*)	(*)	✓	✓	(*)	(*)	(*)	(*)
Arjantin	✓		✓	(*)	✓		✓	✓
Avustralya	(*)	✓	✓			✓	✓	
Avusturya	✓							
Belçika		(*)	✓	✓	✓	✓		
Brezilya							✓	✓
Çin	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Danimarka	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Finlandiya	✓		✓		✓	✓		
Fransa	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Güney Afrika	✓		✓		✓		✓	✓
Hollanda			✓	✓	✓	✓		
İngiltere	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
İrlanda	✓		✓	✓		✓		✓
İspanya	✓		✓	✓	✓	✓	✓	
İsrail	✓				✓			✓
İsveç		✓	✓	✓	✓	✓	✓	
İtalya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Lüksemburg	✓		✓	✓	✓			
Norveç			✓		✓	✓	✓	
Portekiz		✓	✓	✓		✓	✓	
Yunanistan		✓	✓		✓	✓		
Türkiye	✓			✓	✓	✓	✓	

Kaynak: WEB_2, (PVPANELLER, (2011), https://pvpaneller.weebly.com/uploads/7/1/2/8/7128467/yenilenebilir_enerji_politikalar_trkiye.pdf)

Sabit fiyat garantisi, vergi teşvikleri ve sermaye sübvansiyonları birçok ülkede tercih edilmekte olup, bu yaklaşım özel ve kamu sermayedarlarının projelerini hayata geçirmeye yönelik tutumlarını güçlendirmektedir. Teşvik mekanizmalarının ulusal ve uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınması, yeşil enerji piyasasının olmazsa olmazları arasında yer almaktadır.

7. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC)

Dünya'nın oluşumundan günümüze kadar geçen zaman dilimlerinde keskin iklim değişiklikleri meydana gelmiştir. Küresel anlamda yaşanan iklim krizi, sanayileşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte fosil yakıt kullanımının artması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum, mevcut iklimsel olayların yıllar içinde dalgalanmalara yol açarak yerkürenin sıcaklığında ani artışlar ve düşüşler meydana getirmesine neden

olmuştur. Sanayi Devrimi'nden sonra küresel ticaret hızla ilerlemiş ve devletlerin yüzyıllar alacak ilerleme planlarını çok kısa sürede gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir.

Bu ilerleme sürecinde artan ticari rekabet, beraberinde pek çok tehlikeyi getirmiştir. Bunlardan en önemlisi, iklim krizine yol açan yerkürenin ani ısınmaları ve soğumalarıdır. İklim krizinin etkilerinin ağır olması, toplumun doğaya karşı daha bilinçli olmasını zorunlu hale getirmiştir. Toplumdaki bu istek, dünya çapında zamanla bazı anlaşmaların yapılmasını zorunlu kılmıştır.

1986 yılında Lahey'de Avrupa Tek Senedi'nin imzalanmasıyla, Roma Anlaşması'nda yapılan değişiklik ile çevre sorunlarına ilk kez tam anlamıyla bir alt başlık açılarak incelemeye alınmıştır. Avrupa Tek Senedi'nden sonra, 1991 yılında Hollanda'da imzalanan Maastricht Anlaşması'nda, ana gündem maddelerinden biri olarak "Çevrenin Korunması İlkesi" ilk kez Avrupa Topluluğu hükümetleri tarafından ileriye yönelik Avrupa Birliği (AB) ekonomik hedefleri arasına dahil edilmiştir.

1988 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Dünya Meteoroloji Örgütü'nün katkılarıyla "Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)" İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulmuştur. Kuruluşun temel amacı, küresel anlamda yerkürenin ısınması ve beraberinde getirdiği iklim krizinin nasıl aşılabacağına dair hükümetlerin birlikte yol haritası belirlemesine yardımcı olmaktır. IPCC, 2021 yılının Ağustos ayında 6. değerlendirme raporunu açıklayarak dünya genelinde ısınmanın devam ettiğini, kontrol altına alınmazsa 4°C artışla kırmızı alarm verileceğini ve geri dönüşü çok zor olacak bir sürece gireceğini belirtmiştir. Ancak başta karbondioksit salınımı olmak üzere diğer sera gazlarının salınımı dengede tutulursa, yerkürenin sıcaklığını 1,5°C'de tutmanın mümkün olabileceği ifade edilmiştir. 66 devletten 234 bilim insanının hazırladığı bu raporda, son 2000 yılın en büyük ısınmasının gerçekleştiği belirtilmektedir (WEB_3, 2021).

IPCC'nin kuruluşu ve geliştirmekte olan devletlerin katılımıyla, 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Kalkınma Konferansı'nda "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" imzalanmıştır. Sözleşme, yürürlüğe girmesiyle yoğun ilgi görmüş ve yaklaşık iki yıl içinde 188 devletin taraf olduğu bir anlaşma haline gelmiştir (Arıkan, 2006). BMİDÇS'nin imzalanmasındaki temel amaç, çevreye yayılan sera gazlarının artış oranını sabitlemektir. Ancak anlaşma çerçevesinde planlanan seviyeye (2000 yılındaki sera gazı seviyesini 1990 yılındaki seviyeye çekmek) ulaşamamıştır. Bu nedenle, 1995 yılında verilen taahhütlerin geleceğinin daha sağlam temellere oturtulabilmesi ve kontrollerin sağlanması için her yıl "Taraflar Konferansı (COP)" yapılması kararlaştırılmıştır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 3. Taraflar Konferansı'nda (1997) dünya genelinde sera gazlarının salınımının azaltılması doğrultusunda daha keskin hedefler içeren Kyoto Protokolü imzalanmıştır. BMİDÇS'nin yaklaşık 194 taraf devleti bulunmaktadır. Sözleşmede yer alan çevre sorunlarına ilişkin maddeler, devletlerin stratejilerinde ve üzerlerine aldıkları yükümlülükler açısından geleceğe yönelik son derece önemli bir nitelik taşımaktadır. Sözleşmenin temel ilkeleri şu şekildedir:

- Taraflar arasında iş birliğinin sağlanması, sürdürülebilirlik açısından ele alınan çevresel sorunların ileriye yönelik anlaşmalarda yer alması ve ulusal ile uluslararası kalkınma programlarına eklenmesi
- İklim krizine karşı oluşabilecek tehlikelere karşı önceden eylem planlarının hazırlanması ve önlemlerin alınması
- İklim krizinin ilerlemesini engellemek amacıyla geliştirmekte olan devletlerin ekonomik ilerlemelerine katkı sağlayan sanayileşme sürecindeki çevresel sorunlara dikkat edilmesi ve yaptırımların uygulanması

➤ İklim krizinin ulusal ya da belli bir alanda kısıtlı tutulmaması, uluslararası alanda eşit bir şekilde sorunun ve çözümün paylaşılması (Akdoğan, 2021)

2009 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi, Taraflar Konferanslarının önemli bir diğer toplantısı olarak kayıtlara geçmiştir. Bu toplantı, 2015 yılı için belirlenen hedefler arasında dünya sıcaklığının 1,5°C seviyesinde tutulması gerektiğinin savunulduğu önemli konferanslardan biri olarak belirtilmektedir. Eylül 2019'da New York'ta düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi'nde, 66 devletin katılımıyla 2050 yılına kadar sıfır emisyon hedefinin benimsendiği bildirilmiştir. Aynı zamanda, 2019'un Kasım ayında İspanya'da gerçekleştirilen COP25'te, İklim Krizi'nin etkilerinin azaltılması amacıyla gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin şehirleşme, altyapı ve üstyapı konuları ele alınmıştır. Kasım 2022'de Mısır'da gerçekleştirilen COP27 İklim Krizi Zirvesi'nde, iklim değişikliğinden etkilenen 55 devlet tarafından hazırlanan raporda, yaklaşık 20 yıl içinde 525 milyar dolar olarak belirtilen zararların karşılanması için oluşturulan fon sisteminin adil bir şekilde dağıtılması gerektiği vurgulanmıştır.

2023 yılında gerçekleşen COP28 İklim Krizi Zirvesi'nde ise, bir önceki toplantıda oluşturulması gereken fon sisteminin dağıtılması ve yenilenebilir enerji karbon ayak izinin kapsamının genişletilmesi konularının neticelendirilmemesi, yeşil enerjinin kapsayıcılığını sorgular hale getirmiştir.

8. Paris İklim Anlaşması (COP21)

Paris Anlaşması (COP21), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) çerçevesinde, Kyoto Protokolü'nün 2020 yılında sona ermesi nedeniyle küresel iklim krizinin etkilerini azaltmaya ve sera gazı emisyonlarını düşürmeye yönelik finansman yaratma planlarının belirlendiği, 2015 yılında 21. Taraflar Konferansı'nda imzalanan uluslararası bir sözleşmedir. Kyoto Protokolü'nde istenen sonuç tam anlamıyla alınamadığından, Paris İklim Anlaşması ile taraflar arasındaki bağlayıcılığın sağlanması için gerekli hukuki yaptırımlar belirlenmiştir. Anlaşmaya katılan devletlerin, kendi hedeflerini belirlerken sayısal verileri net olan bir planlama yapmaları istenmiştir. Böylelikle, atmosfere yayılan sera gazlarının tutulma oranları dengeli bir hale gelerek küresel sıcaklığın 1.5°C – 2°C arasında kalması sağlanacaktır (Öztürk, 2019).

Paris İklim Anlaşması'nda, BMİDÇS'nin Ek-1 ve Ek-2 liste ayrımı bulunmamaktadır. Aynı zamanda, Kyoto Protokolü'ndeki esneklik mekanizmalarının çeşitlenmesi sona ermiştir. Anlaşmanın imzalanması ile birlikte sadece sera gazı emisyonu azaltılması hedeflenmemiş, aynı zamanda iklim finansmanı ve sürdürülebilirlik hedefleri de eklenmiştir.

Türkiye dahil toplamda altı devlet (Eritre, İran, Irak, Libya, Yemen) Paris İklim Anlaşması'na ilk etapta imza atmamıştır. Anlaşmayı imzalamama sebepleri arasında iki temel neden bulunmaktadır. Bunlar:

➤ Türkiye'nin gelişmiş devletler listesinden çıkarılıp yaklaşık 100 milyar dolarlık Yeşil İklim Fonu'ndan sadece 1/10'unu alması, geriye kalan ödeneğin az gelişmiş ve küçük ada devletlerine finansman olarak sağlanması.

➤ Türkiye'nin 2030 yılı hedefleri arasında, atmosfere salınacak sera gazı oranının artacağını belirterek, Paris İklim Anlaşması'nda öngörülen oranı yakalayamayacağını ifade etmesi; ancak, alınacak önlemlerle doğal sera gazı salınımlarını %20 azaltma taahhüdünde bulunması. Bu sebepler, Avrupa Birliği tarafından geçerli neden olarak kabul edilmemiş ve siyasi nedenler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu durum, Türkiye'nin anlaşmayı onaylama noktasında mesafeli bir tutum sergilemesine yol açmıştır (WEB_4, 2023).

7 Ekim 2021 yılında Türkiye, Paris İklim Anlaşması'nı imzalayarak iç ve dış politikasında yeşil enerji piyasasındaki sürecine yeni bir yol kazandırmıştır. Türkiye, Paris Anlaşması kapsamında belli başlı referans senaryoları ve bunu destekleyecek azaltım senaryolarını birçok alanda (enerji, sanayi, ulaştırma, binalar ve kentsel dönüşüm gibi) gerçekleştireceğini planlamıştır. Yapılacaklar arasında:

- Yüksek hızlı demiryolu projelerinin gerçekleştirilmesi
- Elektrik üretiminde yerinden üretimin, kojenerasyon ve mikrokojenerasyon sistemlerinin yaygınlaştırılması
- Yerli kaynaklara dayalı enerji üretim programı eylem planının uygulanması
- Güneş enerjisinden elektrik üretiminin 2030 yılında 10 GW kapasiteye ulaşması
- Rüzgar enerjisinden elektrik üretiminin 2030 yılında 16,5 GW kapasiteye ulaşması
- Elektrik şebekesindeki kayıp kaçak oranının 2030 yılında %15 seviyesine düşürülmesi
- Uygun sektörlerde, atıkların alternatif yakıt olarak kullanılmasının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması
- Kentlerde sürdürülebilir ulaşım planlama yaklaşımının uygulanması
- Alternatif yakıt ve temiz araç kullanımının artırılması
- Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi (2014-2023) ve eki Eylem Planı'nda (2014-2016) karayolu ulaştırması kaynaklı yakıt tüketimi ve emisyonlarının azaltılması
- Eski model araçların trafikten çekilmesi
- Enerji verimliliği için yeşil liman projelerinin uygulanması
- Enerji verimliliği ve çevreye duyarlılık amaçlı yeşil havalimanı projelerinin uygulanması
- Yeni ve mevcut binaların “Enerji Kimlik Belgesi” oluşturularak enerji tüketimlerinin ve sera gazı salınımlarının kontrol altında tutulması ve metrekare tüketimlerinin yıllara bağlı olarak azaltılması
- Yeni ve mevcut binalarda uygulanacak birincil enerji kaynaklarının tüketimini azaltan tasarım, teknolojik cihazlar, yapı malzemeleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi
- Atıkların yeniden kullanımı, geri dönüşümü ve ikincil hammadde elde etme amaçlı işlemler ile geri kazanılması, enerji kaynağı olarak kullanılması veya bertaraf edilmesi
- Yutak alanların artırılması ve arazi bozulmasının önlenmesi
- Orman rehabilitasyon eylem planı ve ağaçlandırma seferberliği

Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye'nin 2030 yılına doğru yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanma gereksiniminin artacağı öngörülmektedir.

9. Avrupa Yeşil Mutabakat Eylem Planı (The European Green Deal)

Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın en önemli bileşenlerinden biri olan "Döngüsel Ekonomi" kavramı, üreticilerin ve tüketicilerin yeşil bir çevreye ulaşma stratejilerinde birlikte hareket etmelerini teşvik etmektedir. Bu yaklaşım, yenilenebilir enerjinin kapsamını ve sürdürülebilirliğini artırma amacıyla hayata geçirilmiştir. Bu amaç kapsamında Döngüsel Ekonomi Eylem Planı'nın altı kilit bileşeni (piller ve akümülatörler, ambalaj ve plastik, elektrikli ve elektronik eşyalar, tekstil, inşaat ve binalar, gıda, su ve besin maddeleri) gerekli yasal düzenlemeler kontrolünde hayata geçirilerek, yeşil enerjide yeşil finansmanın gücünü artırarak karbon salınım oranını dengede tutmayı hedeflemektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nda yer alan önemli maddeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Döngüsel ekonomiye geçiş

- Sıfır atık
- Tarladan çatala doğal sofralar
- Tarım ve kırsal alanların dönüşümü
- Avrupa doğal sermayesinin korunması
- Sürdürülebilir ulaşım
- İklim nötr hedefine ulaşılması
- Temiz, güvenilir ve uygun fiyatlı enerji
- Geçiş finansmanının sağlanması
- Adil dönüşüm
- Bu adımlar, ekonomik, toplumsal ve ekolojik açıdan birçok alanı etkileyecek niteliktedir (Korkmaz, 2023).

Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın, ticaret hacminde büyük paya sahip devletleri ilerleyen süreçlerde hem doğrudan hem de dolaylı yollarla etkileyeceği öngörülmektedir. Örneğin, Türkiye'nin Yeşil Mutabakat kapsamındaki yoğun ihracat kalemleri üzerinde, ürünlerin üretimindeki karbon ayak izinin ve üretim esnasında kullanılan yenilenebilir enerji hacminin gümrük vergi oranlarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu durumun ön çalışmaları 2024 yılı için planlanmışken, Ekim 2023 itibarıyla öne alınmıştır. Avrupa Birliği'nin karbon emisyonlarını sıfırlama hedefine yönelik yaptırımlarının, diğer devletleri daha fazla etkileyeceği belirtilmektedir.

Tablo 2. Küresel Yeşil Ekonomi Endeksi / İlk 20 Devlet

Devlet	Sıralama	Yüzdellik
İsveç	1	0,799
İsviçre	2	0,781
Norveç	3	0,747
Fransa	4	0,744
Danimarka	5	0,742
İzlanda	6	0,713
Avusturya	7	0,711
Birleşik Krallık	8	0,704
İrlanda	9	0,703
Portekiz	10	0,701
Letonya	11	0,697
Lüksemburg	12	0,696
Belçika	13	0,693
İspanya	14	0,689
Finlandiya	15	0,688
Hollanda	16	0,685
Almanya	17	0,674
Avustralya	18	0,673
Malta	19	0,672
İtalya	20	0,669

Kaynak: Korkmaz, 2023

Dünya genelindeki enerji piyasalarına yönelik devam eden teşvik mekanizmaları, Tablo 2'de yer alan ülkelerin yeşil ekonomi endeks sıralamasını belirleyen temel taşlarındandır. Yeşil ekonomi endeksine

bakıldığında, teşviklerin kapsayıcılığını ve sürdürülebilirliğini artıran Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi kapsamlı anlaşmaların, Avrupa'da yer alan devletlerin ilk yirmide yer almasına katkı sağladığı gözlemlenmektedir.

10.Yenilenebilir Enerji Finansman Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi

Yenilenebilir enerji sektörü, küresel enerji geçişinde kritik bir role sahiptir. Bu geçişin başarısı büyük ölçüde, sektörün finansmanına ve yatırımlarına bağlıdır. Bu bağlamda, Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (IRENA), yenilenebilir enerji finansmanına dair kapsamlı ve güvenilir veriler sağlayan önemli bir kaynaktır. IRENA'nın "Yenilenebilir Enerji Finansman Akışları" veri tabanı, dünya genelindeki yenilenebilir enerji yatırımlarının miktarını, dağılımını ve zaman içindeki eğilimlerini izlemek için zengin bir bilgi kaynağı sunmaktadır. Bu veri tabanı, hükümetler, araştırmacılar ve yatırımcılar için yenilenebilir enerji projelerine yapılan finansal katkıların analiz edilmesinde önemli bir araçtır.

IRENA'nın sunduğu bu veri seti, 2000-2020 yılları arasında, dünya genelindeki yenilenebilir enerji projelerine yönelik kamu ve özel sektör yatırımlarını kapsamaktadır. Veriler, fotovoltaik güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, hidroelektrik enerji gibi farklı yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımları ayrıntılı olarak ele almaktadır. Ayrıca, sermaye harcamaları, hibe ve krediler gibi yatırım türleri ve kalkınma bankaları, ticari bankalar gibi finansman kaynakları hakkında ayırım yaparak, finansman yapısının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'ndan (IRENA) elde edilen "Yenilenebilir Enerji Finansman Akışları" veri setinden faydalanılarak, bazı ülkelerin yenilenebilir enerji yatırımı finansal durumu tablolar halinde sunulmaktadır. Tablolar oluşturulurken, 16.000 finansal yatırım kaydı bulunan veri tabanından; 2010 yılından itibaren 1 milyon USD ve üzeri tutarda olanlar ile hibe ve garanti gibi teşvikler bulunan finansal yatırımlar seçilmiştir.

Çalışmada, ülkelerin teşvik içeren yenilenebilir enerji yatırımları IRENA veri tabanı kullanılarak bir araya getirilmiştir. İlk 15 ülkenin 2010-2022 yılları arasında yapılan yatırımların tutarı ve kullanılan teşvik türleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Ülkelerin Teşvik Türleri

ÜLKE	TUTAR	TEŞVİK TÜRÜ
Çin	379.600,0	Faiz Sübvansiyonu, İkincil Kredi, İmtiyazlı Kredi, Ortak Özsermaye, Standart Hibe, Standart Kredi.
ABD	236.500,0	Ortak Özsermaye, Standart Kredi
Japonya	34.068,4	Özsermaye, İmtiyazlı Kredi, Kredi limiti, Standart kredi, Standard hibe
Hindistan	21.558,4	Diğer Borç Senetleri, Garantiler/Sigortalar, İmtiyazlı Kredi, Kolektif Yatırım Araçlarındaki Hisse Senetleri, Ortak Özsermaye, Standart Hibe, Standart Kredi, Tercihli Özsermaye.
İngiltere	16.868,2	Ortak Özsermaye, Standart Kredi
BAE	6.112,9	Standart kredi
Şili	5.119,4	İmtiyazlı kredi, Garantiler/Sigortalar, Standart hibe, Standart kredi
Fransa	5.811,3	Tahviller, Özsermaye, İmtiyazlı kredi, Garantiler/Sigortalar, Standart hibe, Standart kredi
Meksika	4.757,6	Özsermaye, İmtiyazlı kredi, Kredi limiti, Garantiler/Sigortalar, Standart hibe, Standart kredi
Almanya	3.020,5	Garantiler/Sigortalar, Standart Kredi

İspanya	1.105,8	Özsermaye, İmtiyazlı kredi, Standart hibe, Standart kredi, Sermaye benzeri kredi
İsrail	733,1	Standart kredi
İsveç	846,4	Özsermaye, Standart kredi
Norveç	880,2	Standart Kredi
Orta Afrika Cumhuriyeti	97,8	İmtiyazlı kredi, Standart hibe, Standart kredi

Kaynak: IRENA (t.y.) Renewable Energy Finance Flows <https://www.irena.org/Data/View-data-by-topic/Finance-and-Investment/Renewable-Energy-Finance-Flows>

Tablo 10.01, farklı ülkelerin yenilenebilir enerji yatırımlarının finansman durumunu ve bu yatırımların desteklenme biçimlerini göstermektedir ve IRENA veri seti kullanılarak hazırlanmıştır. Tablo 10.01 incelendiğinde, Hindistan'ın finansman için çok çeşitli araçlardan faydalandığı görülmektedir. Bu durum, Hindistan'ın yenilenebilir enerji sektörüne yönelik geniş ve çeşitli teşvik mekanizmalarıyla büyük bir taahhütte bulunduğunu göstermektedir. Diğer borç senetleri, garantiler/sigortalar, imtiyazlı kredi ve kolektif yatırım araçlarındaki hisse senetleri gibi çeşitli finansman araçlarının kullanılması, ülkenin bu alandaki finansal çeşitliliğe ve esnekliğe verdiği önemi yansıtmaktadır. Ayrıca, standart hibe ve kredilerin yanı sıra tercihli özsermaye gibi araçlar da Hindistan'ın yenilenebilir enerji projelerini çeşitli yollarla destekleme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Çin'de görülen finansman durumu çeşitlilik göstermektedir. Faiz sübvansiyonu, ikincil kredi ve imtiyazlı kredi gibi finansman araçlarının kullanımı, Çin'in yenilenebilir enerji sektörüne yönelik daha stratejik ve maliyeti düşürmeye yönelik bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Aynı zamanda, standart hibe ve kredi kullanımı da devam etmektedir ki bu da ülkenin çeşitli finansman mekanizmalarını bir arada kullanma eğiliminde olduğunu belirtmektedir.

İngiltere'nin finansman araçları daha sınırlı bir yelpazede yer almaktadır. İngiltere'nin özellikle ortak özsermaye ve standart krediye odaklanması, bu finansman araçlarının yatırım stratejilerinde merkezi bir rol oynadığını ve ülkenin daha geleneksel finansman yöntemlerine güçlü bir bağlılık gösterdiğini düşündürmektedir.

Almanya, daha az çeşitlilik gösteren finansman araçlarına sahip olup, ağırlıklı olarak garantiler/sigortalar ve standart krediye güvenmektedir. Bu durum, Almanya'nın yenilenebilir enerji yatırımlarını destekleme konusunda daha muhafazakar bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Norveç ve ABD ise özellikle standart kredi ve ortak özsermaye gibi daha geleneksel finansman yöntemlerine başvurmuşlardır.

11. Türkiye

Türkiye'nin yenilenebilir enerji sektörü, 2010-2019 yılları arasında çeşitli uluslararası ve ulusal kuruluşlar tarafından sağlanan hibe ve finansmanlarla desteklenmiştir. Federal Ministries, GEF Trust Fund, Clean Technology Fund, Japanese International Co-operation Agency, European Commission ve Bundesministerium für Wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung gibi ajanslar, Türkiye'deki yenilenebilir enerji projelerine toplamda yaklaşık 45.8 milyon USD'lik finansman sağlamışlardır.

Tablo 4 incelendiğinde, sağlanan finansmanların biyoenerji, güneş enerjisi ve jeotermal enerji gibi çeşitli yenilenebilir enerji teknolojilerine yönlendirildiği görülmektedir. Özellikle hayvansal atıkların verimli ve çevre dostu kullanımına yönelik projeler ve orman köylerinde güneş PV sistemlerinin finansmanına dair sürdürülebilir enerji finansman mekanizmaları dikkat çekmektedir. Jeotermal enerji alanında ise, GeoDELf ve Jeotermal Geliştirme Projesi gibi projelerle jeotermal kaynakların geliştirilmesine yönelik önemli yatırımlar yapılmıştır.

Tablo 4. Türkiye Yenilenebilir Enerji Yatırımları Finansman Yaklaşımı

YIL	AJANS	FİNANS GRUBU	FİNANS TİPİ	TEKNOLOJİ	PROJE	MİKTAR (USD)
2010	Federal Ministries	Hibe	Standart hibe	Biyoenjerji	Efficient and Environmentally Friendly Use of Animal Waste in Türkiye	3.241.259
2014	GEF Trust Fund	Hibe	Standart hibe	Güneş enerjisi	Sustainable Energy Financing Mechanism for Solar PV in Forest Villages in Türkiye	3.528.314
2015	Clean Technology Fund	Hibe	Standart hibe	Jeotermal enerji	Geothermal Development Lending Facility (GeoDELF)	1.035.095
2015	Clean Technology Fund	Hibe	Standart hibe	Jeotermal enerji	Geothermal Development Project	2.070.189
2015	Japanese International Co-operation Agency	Hibe	Standart hibe	Çoklu yenilenebilir enerji kaynakları	TC AGGREGATED ACTIVITIES	1.764.508
2015	GEF (general)	Hibe	Standart hibe	Çoklu yenilenebilir enerji kaynakları	Promoting Energy-Efficient Motors in Small and Medium Sized Enterprises (SMEs)	3.985.114
2016	Japanese International Co-operation Agency	Hibe	Standart hibe	Çoklu yenilenebilir enerji kaynakları	TC AGGREGATED ACTIVITIES	1.940.188
2018	European Commission	Hibe	Standart hibe	Çoklu yenilenebilir enerji kaynakları	Energy	15.252.398
2019	Federal Ministry of Finance	Hibe	Standart hibe	Çoklu yenilenebilir enerji kaynakları	German-Turkish cooperation in the energy sector	1.000.270
2019	Bundesministerium für Wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung	Hibe	Standart hibe	Çoklu yenilenebilir enerji kaynakları	Creditline for renewable energy and energy efficiency	1.567.223
2019	European Commission	Hibe	Standart hibe	Çoklu yenilenebilir enerji kaynakları	EU Support to Energy	10.410.836
TOPLAM						45.795.394

Kaynak: IRENA (t.y.) Renewable Energy Finance Flows <https://www.irena.org/Data/View-data-by-topic/Finance-and-Investment/Renewable-Energy-Finance-Flows>

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde enerji verimli motorların teşvik edilmesine yönelik projeler ve çoklu yenilenebilir enerji kaynaklarına dair TC Aggregated Activities gibi projeler de önemli hibe miktarları almıştır. Ayrıca, Türkiye'deki enerji sektöründe Alman-Türk iş birliği ve yenilenebilir enerji ile enerji verimliliği için kredilendirme hattı gibi projeler de finansal destek görmüştür.

12. GZFT Analizi

Yenilenebilir enerji sektörünün hızlı gelişimi, dünya genelinde enerji üretim paradigmasını dönüştürmekte ve çevresel sürdürülebilirliğe doğru önemli adımlar atılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, Almanya, Norveç, İngiltere, ABD, Çin, Hindistan, Brezilya, Filipinler, Mısır, Sırbistan ve Türkiye gibi çeşitli ülkelerde gerçekleştirilen yenilenebilir enerji yatırımları, bu dönüşümün somut örneklerini teşkil etmektedir. Ancak, bu yatırımların etkinliği ve sürdürülebilirliği, çeşitli iç ve dış faktörlerin kapsamlı bir değerlendirmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda hazırlanan GZFT analizi Tablo 12.01'de sunulmuştur.

Tablo 12. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Finansmanı GZFT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> • Çeşitlilik: İncelenen ülkeler, güneş, rüzgar, biyoenerji ve hidroelektrik gibi çeşitli yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmışlardır. • Uluslararası Destek: Uluslararası kuruluşlar ve hükümetler arası iş birlikleri sağlanan finansmanlarla bu ülkelerin yenilenebilir enerji projelerini desteklemiştir. • Teknolojik Transfer: Yabancı hibeler ve finansmanlar, teknoloji transferine ve yerel kapasitenin artırılmasına imkan tanımıştır. • Sürdürülebilir Kalkınma: Yenilenebilir enerji projeleri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır.	<ul style="list-style-type: none"> • Yeterlilik: Bazı ülkelerde yenilenebilir enerji projelerinin ölçeği ve kapasitesi, enerji ihtiyacını karşılamak için yeterli olmayabilir. • Finansman Sürdürülebilirliği: Hibe ve finansmanların sürekliliği, dış finansman kaynaklarına bağımlılık yaratmaktadır. • Altyapı Eksiklikleri: Yenilenebilir enerji projelerinin entegrasyonu için gerekli altyapı her zaman mevcut değildir. • Politik ve Ekonomik İstikrarsızlık: Bazı ülkelerdeki politik ve ekonomik istikrarsızlıklar, projelerin devamlılığını riske atabilir.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> • Küresel İklim Değişikliği Mücadelesi: Yenilenebilir enerjiye artan küresel ilgi, bu ülkelerde daha fazla yatırım çekme potansiyeli yaratmaktadır. • Teknolojik Gelişmeler: Maliyetlerin düşmesi ve teknolojinin gelişmesi, yenilenebilir enerji projelerinin daha erişilebilir olmasını sağlamaktadır. • Enerji Güvenliği: Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar, enerji ithalatına olan bağımlılığı azaltabilir. • Yeşil Finansman Araçları: Yeşil tahviller ve diğer sürdürülebilir finansman araçları, yeni finansman kaynakları olarak ortaya çıkmaktadır.	<ul style="list-style-type: none"> • Fosil Yakıt Lobileri: Fosil yakıt endüstrisinin çıkarları, yenilenebilir enerji politikalarının uygulanmasını zorlaştırabilir. • Ekonomik Dalganmalar: Küresel ekonomideki dalgalanmalar, finansman akışını ve yatırım iştahını etkileyebilir. • Teknolojik Adaptasyon Zorlukları: Mevcut enerji altyapısının yenilenebilir teknolojilere adaptasyonu zor ve maliyetli olabilir. • Politik Destek Eksikliği: Yenilenebilir enerji projelerine yönelik politik desteğin tutarsızlığı, projelerin uygulanmasını engelleyebilir.

13. Sonuç

Dünya genelinde nüfus artışının devam etmesi, isteklerin ve ihtiyaçların artmasına yol açmaktadır. Bu durum, sanayi ve endüstri alanının genişlemesine olanak sağlamaktadır. Genişleyen bu alanda söz sahibi olabilmek için, devletlerin enerjiye olan bağımlılıklarını azaltmak adına enerjiye ulaşma yaklaşımlarını sürdürülebilir bir zemine oturtmaları gerekmektedir.

Bu çerçevede, çalışmada Türkiye'nin ve diğer devletlerin enerji piyasasındaki tutumları incelenerek dünya genelinde yenilenebilir enerjiye olan yaklaşımları değerlendirilmiştir. Çalışmanın içeriğinde, gelişmiş

devletlerin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik politikaları, uluslararası anlaşmaların gelişmekte olan devletler üzerindeki etkileri ve bu etkileşimlerin sonuçları gözetilerek iklim finansmanının çerçevesi belirlenmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımları etkileyen faktörlerin olumlu ve olumsuz yönleri çalışmanın temel prensipleri arasında yer almıştır.

Bu perspektifte, dünya genelindeki yenilenebilir enerji teşviklerinin finansal ve üretim teşvik alanları değerlendirilmiş, teşvik mekanizmalarını şekillendiren önemli anlaşmalar ve protokollerin etkileri irdelenmiştir. Özellikle Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi, Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakat Eylem Planı gibi belgelerin devletlerin enerji politikalarını nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde, birçok devletin sabit fiyat garantisi teşvikini ve sermaye sübvansiyonu iskontolarını yoğun bir şekilde kullandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, vergi indirimleri, kamu kredi desteği ve yeşil sertifika sistemlerinin de sıklıkla tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bu sistemlerin kullanımı, yatırımcılara güven sağlamak ve yenilenebilir enerji yatırımlarının önündeki engelleri kaldırmada olumlu etki yaratmaktadır.

Çalışmada, Türkiye'de yenilenebilir enerji yatırımlarına diğer devletlere göre geç başlanması, enerji üretimindeki dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla belirlenen politikalara ulaşma çabalarının önündeki en büyük engellerden biri olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve iklim çeşitliliği gibi avantajlı yönlerini zamanında yeterince değerlendirememesi, dünya enerji piyasasında etkin bir rol almasını yavaşlatmıştır. Kanun ve mevzuat düzenlemelerinin geç yapılması da yenilenebilir enerji yatırımlarının arzu edilen hıza ulaşmasını engellemektedir.

5346 sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına Dair Kanun" ile getirilen sabit fiyat garantisi ve arazi tahsisi gibi teşvikler, yatırımcılar için olumlu adımlar olarak kabul edilmiştir. 6094 sayılı kanun ile yerli katkı ilavesi gibi yeni teşviklerin devreye girmesi ve 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu kapsamında katma değer vergisi, kurumlar vergisi, damga vergisi muafiyetleri gibi teşviklerle lisanssız üretimin önünün açılması, yatırımcılar için prosedürleri kolaylaştırmış ve zaman kazandırmıştır. "Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları Yönetmeliği" ile ihale sistemine geçilmesi de önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ancak tüm bu gelişmeler, gelişmiş ülkelerdeki teşvik mekanizmalarının gerisinde kalmaktadır. Türkiye'nin bu sorunun üstesinden gelmesi için hükümetlerarası kararlar alarak yatırımcılara ulusal ve uluslararası düzeyde güven sağlaması gerekmektedir.

Türkiye ve dünya genelindeki anlaşmalar, protokoller, kanunlar ve raporlar dikkate alınarak devletlerin yenilenebilir enerji piyasasına yönelik yaklaşımları değerlendirildiğinde, gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin yatırımları, uluslararası anlaşmalara ne derece uyum sağladıkları konusu çalışmanın asıl sorularından biri olmuştur. Bu sorunun cevabı, gelişmiş devletlerin fosil yakıtlardan vazgeçmek istememeleri nedeniyle Paris İklim Anlaşması kapsamında hedeflenen sıfır karbon emisyon seviyelerine ulaşmada geride kaldığına işaret etmektedir. Ayrıca, 2022 yılında Mısır'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler iklim görüşmelerinde Hindistan ve Çin'in fosil yakıtlara yönelik tutumu, yenilenebilir enerjiye finansman bulunmasında ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, Almanya'nın 2023 yılı itibarıyla nükleer enerji tesislerini kapatması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımlarını artırmak için atılımlarda bulunması, Avrupa'da Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın devreye girmesi ve "çok kirleten çok öder" gibi yaptırımların uygulanması, yenilenebilir enerji sektöründe atılan büyük adımlar arasında yerini almaktadır.

Çalışmada, gelişmekte olan devletlerin Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen sıfır karbon emisyon hedeflerine gerçekçi çözümlerle yaklaşmadıkları gözlemlenmektedir. Türkiye de dahil olmak üzere bu sorun birçok gelişmekte olan devlette de mevcuttur. Bu sorunu aşmak için, devletlerin ve kamu

teşkilatlarının yatırımlarını kırsal kesimlere kadar genişleterek, yenilenebilir enerji kaynaklarını yaygınlaştırması gerekmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'de Konya Karapınar'da kurulan güneş enerji tesisinin yaklaşık 3 milyon 256 bin güneş paneli kullanarak kırsaldan merkeze enerji yayılmasını sağlamak ve binalarda kullanılabilmesi için olanak sağlanması yenilenebilir enerji kaynaklarının verimliliğini ve sürdürülebilirliğini artıracaktır. Kırsaldan merkeze doğru yaygınlaştırılması gereken bu süreç için yenilenebilir enerji bankası fikrinin hayata geçirilmesi, binaların enerji üretimi adına önemli bir finansman kaynağı oluşturacaktır. Kamu ve özel sermayenin iş birliğiyle finanse edilecek olan yenilenebilir enerji bankası, fazla üretilen elektriğin satışı için de yeni yöntemler geliştirerek finansmanın artırılmasına ve temiz enerji kullanımının teşvik edilmesine katkıda bulunacaktır.

Çalışmada, COVID-19 salgınının yenilenebilir enerji sektörü üzerindeki etkileri de irdelenmiştir. Salgın döneminde fosil enerji kaynaklarının azalması, doğanın kendini yenileme fırsatı bulması, toplumun ve politika yapıcıların doğa ve yeşil enerjiye olan duyarlılığını artırmıştır. Çin, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan gibi devletlerin yenilenebilir enerji kaynaklarına yaptıkları yatırımlar ve gelişen teknoloji sayesinde karma enerji sistemlerinin benimsenmesi, daha sürdürülebilir bir enerji politikası yönünde ilerleme olasılığını göstermektedir. Ancak, gelişmiş devletlerin fosil yakıtlara olan bağlılığını sürdürmeleri ve yenilenebilir enerji tesislerinin yanı sıra kömür, petrol gibi tesislerin inşasına devam etmeleri, gelecekteki yenilenebilir enerji yatırımlarını olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'nin GZFT analizinde yenilenebilir enerji alanındaki güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve potansiyel tehditler incelendiğinde, jeopolitik konumun avantajlarının tam kapasite ile kullanılmadığı, Orta Doğu ve Avrupa arasındaki enerji taşımacılığında yeterli finansman sağlanmadığı, mevcut kanun ve anlaşmaların özellikle yabancı sermayenin Türkiye'deki yatırımlarını engellediği sonucuna varılmıştır. Türkiye'de jeotermal, hidroelektrik ve rüzgar enerjisi tesislerinin çevreye verdiği zararlar ve bu tesislerin yerleşim ve tarım alanlarını olumsuz etkilemesi en büyük tehditlerden biri olarak belirlenmiştir. Bu durum, yenilenebilir enerji tesislerinin daha verimli ve sürdürülebilir bir şekilde planlanması ve işletilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Devletlerin yenilenebilir enerji finansman yaklaşımlarına yönelik yapılan GZFT çalışmasında ise yenilenebilir enerji finansmanında olan ilerlemelerin güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilerek fırsatlar ve tehditler incelenmiştir. Analize etki eden ülkeler arasında Çin ve ABD'nin büyük miktarlarda yatırım aldığı, Hindistan'ın ise finansman çeşitliliği açısından öne çıkması tablonun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Tablo 4.18'de IRENA veri tabanından elde edilen bulgular, ülkelerin yenilenebilir enerji kaynaklarına olan bağlılıklarının ve bu durumun güçlü, zayıf yönleri, tehdit ve fırsatlarının önemli yanları belirtilmiştir.

Çalışmada, nükleer enerjinin yeşil enerji olarak kabul edilip edilemeyeceği üzerine devam eden tartışmaların gölgesinde, geleceğin enerji çözümleri arasında değerlendirilen iki önemli projeden biri olan Çin'de hayata geçirilen Experimental Advanced Superconducting Tokamak (EAST)

Kaynaklar

1. Akdoğan İ, (2021); Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Dostu Enerji Politikalarının Uygulanmasında Devletin Rolü, Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, Türkiye.
2. Arıkan Y, (2006); Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü, Bölgesel Çevre Merkezi, REC Türkiye, Nisan 2006
3. Duran. S., Atasu, A., ve Wassenhove. V. (2021). Cleaning after solar panels: A circular outlook. Available at SSRN 3860571.
4. Ergin, E. ve Çomak, H. (2014); İthal Enerji Bağımlılığının Azaltılmasında Yenilenebilir Enerjinin Finansmanı, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi (Bildiri), Kocaeli Üniversitesi, İzmit
5. Gültekin, E, (2019); OECD Devletlerin De Yenilenebilir Enerji Tüketiminin Makro Ekonomik Belirleyicileri Ve Türkiye İçin Politika Önerisi, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, Türkiye
6. Kaya, D. (2020); OECD Devletlerinde 2000 Sonrası Dönemde Enerji Kullanımı Ve Enerji Vergisi Geliri, Stratejik ve Sosyal Araştırma Dergisi, s:175-177.
7. Korkmaz, M. (2023); Ekonomi Politik Açından İklim Krizi Ve Yenilenebilir Enerjinin Geleceği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
8. Koç, A., Yağlı, H., Koç Y., ve Uğurlu, İ. (2018); Dünyada ve Türkiye’de Enerji Görünümünün Genel Değerlendirilmesi. Mühendis Ve Makine Dergisi, C:59, S:692, 86-114.
9. Kuloğlu, E., ve Öncel, M. (2015); Yeşil Finans Uygulaması Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2015.
10. Küşmez, T. (2022); Yenilenebilir Enerjiye Yapılan İnovatif Yatırımların İklim Değişikliğine Etkisi: AB Devletlerinden Kanıtlar. Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, Türkiye.
11. IRENA (t.y.) Renewable Energy Finance Flows <https://www.irena.org/Data/View-data-by-topic/Finance-and-Investment/Renewable-Energy-Finance-Flows>
12. Ojah, K. Soumonni, O. Oji, C. (2016); Financing Renewable Energy Projects for Sustainable Economic Development in Africa, Tshwane University of Technology, Pretoria, South Africa.
13. Öymen, G., ve Ömeroğlu, M, (2020); Yenilenebilir Enerjinin Sürdürülebilirlik Üzerindeki Rolü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi C:19, S:39, Mart, 2020.
14. Öztürk, M., ve Öztürk, A. (2019); BMİDÇS’den Paris Anlaşması’na: Birleşmiş Milletler’in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c:12, s:4.
15. Varlık, G. İ. (2015); Yenilenebilir Enerji Projelerinin Finansmanında Bankacılık Sektörünün Rolü ve Türkiye Uygulamaları. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
16. Vural A., Ural N. M., ve Çiftçi A, (2022); Yenilenebilir ve Nükleer Enerji Kaynaklarının Retrospektif Değerlendirilmesi. Journal of Investigations on Engineering & Technology, C.5, S.2.

17. Yıldırım, H. H. (2019); Yenilenebilir Enerji Yatırımlarındaki Teşviklerin Yatırım Performansları Üzerine Etkisi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırma Dergisi c:4, s:3.
18. Yörkan, A. (2009); Energy Policy of the European Union and Its Effects on Turkey. Bilge Strateji, 1(1).
19. WEB_1, Enerji Enstitüsü - Dünya Enerjisinin İstatistiksel İncelemesi, (2023)
<https://ourworldindata.org/grapher/energy-consumption-by-source-and-country>
20. WEB_2,
(PVPANELLER,(2011),https://pvpaneller.weebly.com/uploads/7/1/2/8/7128467/yenilenebilir_enerji_politikalar_trkiye.pdf)
21. WEB_3, T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı, (2021)
https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/IPCC%206.%20De%C4%9Feri%20Raporu/IPCC%20-%20ar6_WGI_Y%C3%B6netimi%20C3%96zeti.pdf
- 22.WEB_4, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Paris Sözleşmesi, (2023),<https://enerji.gov.tr/evced-cevre-ve-iklim-paris-anlasmasi>

Eleştirel Ekonomi Politik Medya Yaklaşımları Bağlamında Türkiye’de Medya Sahipliği Üzerine Bir Analiz

Mustafa Gültepe¹

Öz

Eleştirel ekonomi politik yaklaşım medya kuruluşlarının ekonomik ve siyasi ilişkilerine vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşım, sermaye sahipliği ile medya sahipliği arasında bir ilişkili olduğuna ve haberin birtakım süzgeçlerden geçirilerek kitlelere sunulduğuna vurgu yapmaktadır. Kökeni Marksist yaklaşıma dayanan ekonomi politik yaklaşım, kitle iletişim araçlarının sahipliğini elinde bulunduran sınıfın toplumsal bilinç üzerindeki egemenliğine dikkat çekmektedir. Bu yaklaşıma göre kapitalist sistem sermayenin devamlılığını sağlamayı amaç edinmektedir. Sermaye ve sistemin devamlılığını sağlayan ideolojilerin üretildiği medya toplumsal adaletsizliklerin maskelendiği, meşrulaştırıldığı bir alan olarak değerlendirilmektedir. 1980’li yıllardan sonra neoliberal politikalar kapsamında gerçekleştirilen özelleştirmeler medya alanında da varlığını göstermiştir. Bu süreçte medya sahipliğinin yapısında yaşanan değişiklikler günümüzde daha da belirgin bir duruma işaret etmektedir. Bugün medya sahipliğini elinde bulunduran holdinglerin medya dışında farklı alanlarda sermaye sahiplikleri dikkat çekmektedir. Bu kapsamda eleştirel ekonomi politik yaklaşımın medyaya ilişkin görüşleri üzerine 2024 yılında Türkiye’deki medya sahipliklerinin durumunu açıklamaya çalışılmıştır. Bu çalışma, Türk medyasındaki egemen durumda olan 7 ayrı holdingin 2024 yılındaki siyasi ve ekonomik yapısını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Eleştirel Ekonomi Politik Yaklaşım, Propaganda Modeli, Medya Sahipliği

An Analysis on Media Ownership in Turkey in the Context of Critical Political Economy Media Approaches

Abstract: The critical political economy approach emphasises the economic and political relations of media organisations. This approach emphasises that there is a relationship between capital ownership and media ownership and that the news is presented to the masses through certain filters. The political economy approach, which has its roots in the Marxist approach, draws attention to the dominance of the class that owns the mass media over social consciousness. According to this approach, the capitalist system aims to ensure the continuity of capital. The media, where ideologies that ensure the continuity of capital and the system are produced, is considered as an area where social injustices are masked and legitimised. After the 1980s, privatisations carried out within the scope of neoliberal policies have also made their presence felt in the media sector. The changes in the structure of media ownership in this process are even more evident today. Today, it is noteworthy that the conglomerates holding media ownership have capital ownership in different fields other than the media. In this context, an attempt has been made to explain the situation of media ownership in Turkey in 2024 based on the views of the critical political economy approach to the media.

Keywords: Media, Critical Economy, Political Approach, Propaganda

---

¹ Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi, mustafa.gultepe@giresun.edu.tr, 0000-0003-3113-1276

1. Giriş

Basın ve medya insanların haber ve bilgiye olan ihtiyaçlarından doğan bir iş sektörüdür. Teknolojinin ve küresel ekonomi politikalarının gelişmesiyle birlikte medya artık kolay bir iş kolu olmaktan çıkarak, büyük kapitalist bir sistemin kontrolündeki bir şirket haline dönüşmüştür. Bu temelde eleştirel yaklaşımlar, medyanın haber ve bilgiyi tarafsız bir şekilde aktarmaktan uzak olduğunu savunmaktadır. Medyanın politik ve ekonomik yapısı haberin gelişim aşamasını etkilemektedir.

Eleştirel Ekonomi-Politik yaklaşımı, kitle iletişim araçlarının ya da kurumlarının mülkiyeti ve sahipliği üzerine yoğunlaşarak, medya iktidar ilişkilerinin medya metinlerine nasıl yansıdığı üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Bu yaklaşım, geleneksel ekonomik analizin ötesine geçerek ekonomik süreçleri sadece matematiksel ve istatistiksel modellerle değil, aynı zamanda toplumsal, siyasal ve kültürel faktörlerle birlikte ele almaktadır. Eleştirel Ekonomi-Politik yaklaşımının kökleri Marksist geleneğe dayanmaktadır. J.J. Rousseau’ya göre ise (2015:7) “ekonomi politik kavramının kökenleri Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Eski Yunanca’da “oikos” ev, “nomos” ise yasa anlamına geliyordu. Aristoteles bu iki kelimeyi birleştirerek bugün ekonomi dediğimiz terimi geliştirdi”. Golding, Murdock, Mosko, Garnham, Chomsky ve Herman gibi akademisyenlerin öncülüğünde gelişen bu yaklaşım, özgürlük serbest rekabet, eşitlik gibi kavramlara vurgu yapılarak gerçekliğin maskelenmesi eşitsizliklerin ve sömürünün kitle iletişim araçları ile nasıl gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşıma göre, toplumsal bilinç bireyler tarafından değil yönetici sınıflar ve gücü elinde bulunduranlar tarafından oluşturulmaktadır. Kitle iletişim araçlarının bu bilinci oluşturmak için oldukça etkili bir araç olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır (Güngör, 2013:135). Eleştirel yaklaşımlar Frankfurt Okulu’nu da içine alan bir yaklaşımla 1960’lı yılların sonu ile başlayıp 1970’li yıllarda oldukça yaygınlık gösteren siyasal, ekonomik ve ideolojik bunalım dönemlerinde geliştirilen “iletişimde ekonomi politik yaklaşım” ve “İngiliz kültürel çalışmalar yaklaşımı” gibi yaklaşımları kapsayan bir süreç olarak ifade edilmektedir (Kejanlıoğlu, 1996:1521). Medya kuruluşlarının kapitalist ekonomik yapılanmalar olarak kabul edildiği ekonomi politik yaklaşıma göre, ticari kaygılarla varlığını sürdüren, sistemin devamını sağlayan ideolojilerin üretildiği medya, toplumsal adaletsizliklerin gizlendiği ve meşrulaştırıldığı bir alan olarak ifade edilmektedir (Oktay, 2000: 75-76). Yine Yaylagül’e göre, kitle iletişimi ile ilgili olan medya da kapitalist ekonomik ve siyasal yapı içinde hareket etmektedir. Ekonomik-Politik yaklaşım kapitalist sistem içinde üretilen ve kitlelere sunulan medya içeriklerinin kültürel alanda üretimi ve dağıtımı ile ilgilenmektedir. Bu içeriklerin üretimi ve dağıtımı egemen üretim yapısı olan kapitalist sistemin yapısına uygun işlemektedir. Medyanın ekonomi politik yaklaşımına göre, medyayı harekete geçiren toplumsal gerçekliğin ortaya çıkarılması değil, kapitalist karın en yukarı düzeye çıkması olarak değerlendirilmektedir (Yaylagül, 2016:165). Ekonomik-Politik yaklaşım medya içeriklerine ve kitle iletişim araçlarına eleştirel bir yaklaşım göstermektedir. Yaklaşıma göre, izleyici ve etkisi genelde ikinci plandadır. Medya, tv, reklam, dizi vs. iletişim araçları ile kültür ve aynı zamanda da bir ürün-meta üretmektedir. Eleştirel Ekonomi-Politik Yaklaşım, ekonomi, siyaset ve kültür etkileşimine odaklanırken, asıl meselenin üretimde ve mülkiyette olduğuna, medya araçlarının adaletsiz dağıtımına vurgu yapmaktadır (Poyraz, 2012:63).

2. Amerika ve Avrupa’da Ekonomi -Politik Yaklaşım

Herbert Schiller 1969- 1979 yıllarında oldukça ses getiren “Amerikan İmparatorluğu” adlı eserinde ekonomi-politik kavramına değinmiştir. Bu bağlamda Schiller, modernleşme teorisine odaklanarak bir ekonomik eşitsizlik iddiasında bulunmakta ve aynı eşitsizliğin medyada da bulunduğuna dikkat çekmektedir. Schiller, gelişen enformasyon teknolojileri sayesinde çok uluslu sermayenin dünya çapında ulusal ve ekonomik uygulamaları düzenleyen bir güç haline geldiğine vurgu yapmaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerin sermayesinin ve istihbarat birimlerinin diğer ülkelerin toprakları, kaynakları ve projeleri hakkında o ülke yöneticilerinden daha fazla bilgi sahibi olduğunu vurgulamaktadır. Her iki

durumda da ulusal egemenlikler güçlerini yitirmektedir (Poyraz, 2012:63). Herbert Schiller'e göre, iletişim ve medya alanında yaşanan emperyalist iletişim sistemi kültür emperyalizmini ortaya çıkarmaktadır. 1960'lı yıllarla birlikte Amerikan televizyonculuğunda yaşanan teknik donanım, reklamcılık ve programlardaki gelişmelerle birlikte Amerika'nın ticari kültürünün tüm dünyaya egemen olacağına vurgu yapmaktadır. Yine 1990'lı yıllarda bittiği iddia edilen sınıf savaşmaları bitmemiş, aksine şiddetlenmiştir (Yaylagül, 2016:165). Kısaca Schiller, medyanın bütün dünyada Amerikanlaşmayı desteklediğine değinmektedir. Dallas Smythe ise izleyicilerin programlar aracılığı ile reklamcılara nasıl pazarlandığına vurgu yapmaktadır. Smyth'e göre kapitalizm reklam vasıtası ile pazarı kontrol etmekte ve talebi istediği gibi yönlendirmektedir. Reklamlar, semboller, yaşam biçimleri ve zevkleri birleştirerek izleyici reklam verenlere pazarlanan bir emtiaya dönüşmektedir (Yaylagül, 2016:165).

Herman ve Chomsky, araçsal bir yaklaşım ile haber medyasının ekonomi-politiğine yoğunlaşmışlardır. Amerikan haber medyasının ekonomi-politiği üzerine araştırmalarda bulunarak, propaganda modeli diye adlandırılan bir model geliştirmişlerdir. Bu modele göre medya ve kültür birer endüstriyel alan işlevi görmektedir.

Herman ve Chomsky, "Propaganda Modeli"ni açıklarken medyadaki süzgeçlerden bahsetmektedirler. Bunlar, bir haberin medyada yer almadan önce geçtiği "elemelerdir". Süzgeçler şöyle sıralamaktadırlar: (Herman ve Chomsky, 2012:107).

"Kitle Medyasının Büyüklüğü, Mülkiyeti ve Kâr Yönelimi: Birinci Süzgeç

İş Yapmak İçin Reklamcılık Ruhsatı: İkinci Süzgeç

Kitle Medyasının Haber Kaynakları: Üçüncü Süzgeç

Tepki Üretimi ve Zorlayıcılar: Dördüncü Süzgeç

Bir Denetim Mekanizması Olarak Anti-Komünizm

Kutuplaştırma ve Propaganda Kampanyaları (Herman ve Chomsky, 2012:107).

Onlara göre propaganda bu süzgeçlerin sonucunda oluşmaktadır. Bu bağlamda Amerikan medyası sürekli propaganda yaparak kendi egemen değerlerini bireylere benimsetmeye çalışmaktadır. Kapitalist sistemin varlığını sürdürebilmesi için medya bir araç olarak görülmektedir (Yaylagül, 2016:175). P. Golding ve G. Murdock'a göre, Amerikan geleneği içinde bulunan araçsalcılar sistemdeki birtakım müdahalelere yoğunlaştıklarından sistemdeki çelişkileri gözden kaçırmaktadırlar. Onlara göre, medya sahipleri, reklam verenler ya da ekonomik ve politik iktidar sahipleri koşulsuz olarak dilediklerini yapabilme olanağına sahip değildir. P. Golding ve G. Murdock, kapitalist toplumlarda iç içe geçen ekonomik ve siyasi ilişkilerin nasıl medya içeriğinin üretiminde nasıl belirleyici olduğuna vurgu yapmaktadırlar (Poyraz, 2012:63). Eleştirel ekonomi-politik yaklaşım medya sahipliği, mülkiyet ilişkileri bağlamında kapitalist sistem içinde iktidar konusunu tartışmaya açmaktadırlar. Golding ve Murdock, medyada anlam üretimi ve tüketiminin asimetrik toplumsal ilişkiler tarafından medya sahipleri, editörler, gazeteciler, haber kaynakları arasında varolan ilişkilere ve televizyonda aile ilişkilerinin nasıl düzenlendiğine ve ailede iktidar ilişkilerine odaklanmaktadırlar. Burada amaçlanan iktidar ilişkilerinin nasıl düzenlendiği ve sürdürüldüğü meselesidir (Tokgöz, 2014:121).

P. Golding ve G. Murdock anlamın üreticileri ve tüketicilerin özgün konumlarıyla karşılıklı olarak belirlendiğine de vurgu yapmaktadırlar. Eleştirel ekonomi politik aynı zamanda tarihsel bir süreç olarak ifade edilmektedir. Onlar iletişimin ekonomi politisinin ilgilerini ve önceliklerini göstermek için üç çözümleme alanı belirlemektedirler. Bunları şu şekilde ifade etmektedirler; kültürel malların üretiminin incelenmesi, medya ürünlerinin üretimi ve tüketimi arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak üzere metinlerin ekonomi politisinin analizi, maddi ve kültürel eşitsizlik arasındaki ilişkiyi göstermek için kültürel tüketimin ekonomi politisinin analizi şeklindedir (Poyraz, 2012:64). Kısaca, Golding ve Murdock, Marx

ve Engels’in Alman İdeolojisi’nde ortaya koydukları “*üretim araçlarını kontrol eden sınıfların düşünce üretim araçlarını kontrol ettiği*” yönündeki görüşünü desteklemektedirler (Yaylagül, 2016:186). Garnham ise bu yaklaşım ekseninde kapitalist toplumlarda kültürün endüstrileşme süreci üzerinde durarak tüketim olgusuna vurgu yapmaktadır. Garnham’a göre, kitle iletişim faaliyetlerinin kapitalist üretim tarzı tarafından şartlandırılmaktadır. Garnham, kitle iletişimi ekonomik olarak analiz edilmesi gereken tarihsel, toplumsal bir olgu olmakla birlikte iletişimin giderek teknoloji ile birlikte bütünleşerek egemen yapıyı yeniden ürettiği üzerinde durmaktadır (Yaylagül, 2016:189). Engels ise (1977: 250-251), ekonomi politığın temelde tarihsel ve sınıfsal bir bilim olarak, üretim ve değişim ilişkilerinin ülkeden ülkeye ve kuşaktan kuşağa değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Bu kapsama ekonomi politik görüşe göre, ideoloji medya aracılığıyla egemenlik alanını genişletmekte ve kitlelere ulaşmak için medyayı üretim ve kontrol aracı olarak kullanmaktadır. Ayrıca, toplum ve ideoloji arasında orta noktada olduğu düşünülen medyanın mülkiyet hakları da tartışılmalı olabilmektedir. Medya kuruluşlarının mülkiyeti konusunda, sadece iletişim alanında faaliyet gösteren firmalar değil, farklı iş kollarındaki kuruluşlar da medya sektörüne ilgi göstermekte ve bu alana sermaye aktarmaktadır (Doğan, 2021:152).

3. Yöntem

Araştırma kapsamında eleştirel ekonomi politik görüş ekseninde Türkiye’de medya sahipliği ve medya sahibi kuruluşların diğer alanlarda yürütmüş oldukları ticari faaliyetlere ilişkin bir araştırma gerçekleştirilecektir. Daha sonra ise araştırmayı yürüttüğümüz Nisan 2024 tarihinde medya sahiplikleri analiz edilecektir. Analiz kapsamında, egemen ticari medya ile sermaye ilişkisini tarihsel açıdan ele alan kuramsal çerçeve bağlamında Türkiye’deki medya sahiplikleri üzerinden içerik analizi yapılmaktadır.

Orhan Gökçe’ye göre (2006:20), içerik analizinin amacı sadece kitle iletişimiyle sınırlı kalmayıp, edebi eserlerden romana, tarihi metinlerden dini yazılara, hatta arşiv belgelerine kadar her türlü kamuya açık metni çözümlenektir. Bu yöntemde, araştırmacı gözlemlenebilir sonuçlardan ötesine geçerek, iletişim içeriğindeki görünmeyen etkenleri mantıksal bir şekilde çıkarmaya çalışmaktadır.

4. Bulgular

Medyanın üzerindeki en büyük tehlikelerden birisi de yoğunlaşmadır. Medya sahipliklerinin tek bir elde toplanması istenilen bir durum değildir. Medya sahiplikleri üzerine Türkiye’de yapılan çalışmada, yazılı basın (%58) ve internet (çevrim içi) izleyici payları yatay olarak yoğunlaşmıştır. Radyo ve televizyon sektörleri için bu oran sırasıyla %42 ve %41 ile orta düzeyde (%50 sınırının altında) bir riski temsil etmektedir. Bu oranlar, en büyük dört medya sahibinin (listelenmeyen medya dahil) birleşik izleyici payıdır (mediaownershipmonitor, 2023). Tablo 1’de Araştırmada kullanılan 6 holdingin sahip olduğu sektörler ve medya kuruluşları verilmiştir.

Çevrim içi yayınlar aynı zamanda büyük günlük gazetelerin okuyucularının büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’deki Medya Sahiplik İlişkileri

Medya Sahibi	Genel Faaliyet Alanları	Medya Kuruluşları			
		Gazete	Radyo	TV	Dijital Yayınlar
Ferit Faik Şahenk	Otomotiv, İnşaat, Turizm, Yenilebilir, Enerji,		NTV Radyo, Kral FM, Kral Pop Radyo, Radyo Voyage	TV8 (%30) NTV STAR TV Kral TV Kral Pop TV	ntv.com.tr, ntvspor.net, startv.com.tr, tvyo.com, kralmuzik.com.tr,

	Medya, E-ticaret, Gayrimenkul			Puhu TV	vogue.com.tr, glamour.com.tr, gq.com.tr, cntraveller.com.tr, nationalgeographic.com.tr ntvpara.com,
Ahmet Mücahit Ören	İnşaat, Gayrimenkul, Turizm, Pazarlama, Madencilik Medya, Sağlık, Eğitim	Türkiye Gazetesi	TGRT FM	TGRT Haber , TGRT Belgesel	ihlas.net. netgazete.com, mavikadin.com
Ömer Faruk Kalyoncu	İnşaat, Medya, Enerji, Sanayi, Gayrimenkul	Sabah, Takvim, Foto Maç, Yeni Asır, Sabah USA, İşte İnsan, Sabah Emlak, Sabah Sarı Sayfalar, Cafe Ruj	A Haber Radyo, Radyo Turkuvaz, Radyo Romantik, Turkuvaz Efsane, Vav Radyo, A Spor Radyo	ATV, A HABER, ANews, ASpor, A2, APara, ATV Avrupa, Minika, Sinehane, Vav TV	sabah.com.tr takvim.com.tr, ahaber.com.tr, ahberradyo.com.tr, atv.com.tr, aspor.com.tr, fotomac.com.tr, turkuvazradyolar.com, mavimisket.com.tr, dailysabah.com, fikriyat.com, minika.com.tr
Yıldırım Demirören	Sanayi, Enerji Perakende Turizm Dijital Şans Oyunları İnşaat Lojistik Eğitim Medya	Milliyet Hürriyet Posta Fanatik, Hürriyet Daily News, Milliyet Sanat	Radyo D Slow Turk, CNN Türk Radyo	Kanal D CNN Türk, Tv2, Dream TV, Euro D	milliyet.com.tr milliyet.tv, gazetevatan.com, skorer.com, uzmanpara, milliyet.com.tr hurriyet.com.tr fanatik.com.tr, posta.com.tr, cnnturk.com, kanald.com.tr, netd.com, hurriyetaile.com, mahmure.com, bigpara.com, nesine.com, evmanya.com, altincadde.com, hepsipay.com

Zekeriya Karaman	Sanayi, Medya, Pazarlama, TV Yayıncılığı		Radyo 7	Kanal 7, Kanal 7 Avrupa, Ülke TV, Ülke Haber TVT	haber7.com, izle7.com
Turgay Ciner	Enerji, Madencilik, İnşaat, Medikal, Turizm, Liman İşletmeciliği, Sigortacılık, Spor Kulübü, Medya		Habertürk Radyo, Bloomberg Radyo, HT	Show TV, Habertürk, Bloomberg HT,	haberturk.com, businessht.com.tr, hthayat.com, bloomberght.com
Ahmet Albayrak	İNşaat, Sanayi, Lojistik, Dergi Yayıncılığı, Reklamcılık	Yeni Şafak	TVNET Radyo	TVNET	yenisafak.com.tr, tvnet.tv.tr, gazetemanset.com, gzt.com, derintarih.com, gercekhayat.com.tr, www.zraporu.com
Ethem Sancak	Taşıt Araçları, Askeri Taşıt	Akşam, Güneş, Star, Alem Dergisi, Platin Dergisi	24 Radyo, Alem FM, Lig Radyo	TV 360, 24 TV, TV 4	ligradyo.com.tr, aksam.com.tr, gunes.com, star.com.tr

5. Sonuç

Eleştirel ekonomi politik yaklaşım medya sahipliği ve üretim araçlarını elinde bulunduranların medyada sunulan haber içerikleri ve programlar aracılığı ile kapitalist üretim biçiminin devamlılığını sağlayan bir

yapısı olduğuna vurgu yapmaktadır. Medya kuruluşları kapitalist ekonomik yapılanmanın bir parçası niteliği taşımaktadır. Kapitalist ideolojinin devamlılığı için gerekli olan tüm mesajların üretimi ve dağıtımını sürecinde medya etkin bir konumdadır. Aynı zamanda eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre medya toplumdaki adaletsizliklerin gizlendiği, meşrulaştırıldığı bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre üretim araçlarını elinde bulunduranlar tarafından üretilen mesajlar ile kitlelerin görmesini istedikleri şeyler ön plana çıkarılmaktadır. Bu durumunda kapitalist sistemin devamlılığını sağladığına ve medyanın taraflı yapısına dikkat çekmektedirler. Medyayı elinde bulunduran grupların diğer sektörlerde de etkin bir şekilde sermaye birikimini elinde bulundurduğu görülmektedir. Bu noktada medya mesajlarının tarafsızlığı konusunda tartışmalı bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, eleştirel ekonomi politik yaklaşımından türeyen araçsal ekonomi politik yaklaşımı üzerine odaklanmaktadır. Araçsal ekonomi politik yaklaşımı, temelde medyanın sahiplik yapısı ve kontrol ilişkileri üzerine yoğunlaşır. Bu yaklaşıma göre, medya endüstrisi büyük sermaye gerektirir ve genellikle büyük holdinglerin tekelindedir. Bu nedenle, medya sektörünün pazar yapısının tekel olduğu öne sürülür. Araştırmacılar, medyanın büyük holdinglerin kontrolünde olduğunu iddia ederler ve medyanın küçük bir kapitalist toplumun kontrolünde olduğunu savunurlar. Bu bağlamda, medya sektöründe oyuncu sayısının sınırlı olduğu ve sektöre girişin zor olduğu belirtilir.

Türk basınına odaklandığımızda, günümüzde birkaç holdingin kontrolünde olan bir yapıya büründüğü ifade edilir. Türk basını, mevcut sahiplik düzeni ve sahiplerinin çıkarlarını korumayı amaçlayan yayın politikalarıyla araçsal ekonomi politik yaklaşımını doğrular niteliktedir.

Kaynaklar

- Aydın, Ş. O. (2007). “Alımlama Araştırmaları ve Kültürel Çalışmalar Geleneğinin Katkısı”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11): s.119- 131.
- Çelenk, S., (2008). *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar*, Ankara: De-ki Basım Yayım.
- Doğan, O. (2021). Ekonomi Politik Kuramlar. (Editörler Ç .M. Hazar ve Ö. Avcı). Disiplinlerarası İletişim Kuram ve Yaklaşımları içinde (s. 149-170). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Engels, F. (1977). *Anti-Dühring*. (2. Baskı). Çev: K. Somer. Ankara: Sol Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güngör, N. (2013). *İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İrvan, S. (2002). *Medya, Kültür, Siyaset*, Ankara: Alp Yayınları.
- Kejanlıoğlu, B.D. (2000). *İletişim Alanı Üzerine*, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Kejanlıoğlu, B. D. (2016). *İletişim Çalışmalarında Anahtar Kavramlar*, (ders notları) Giresun Üniversitesi.
- Koçak, D. (2016). “*İletişim Kuramları*”, (ders notları), Giresun Üniversitesi.
- Medya Sahiplikleri, (2023). www.turkey.mom-rsf.org/tr/medya-sahipleri/ (Erişim Tarihi: 20.12.2023).
- Mutlu, E. (1991). *Televizyonu Anlamak*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Oktay, A. (2000). Türkiye’de Popüler Kültür, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Poyraz, B. ve Cangöz, İ. (2012). *İletişim Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Rousseau, J.J. (2015). *Ekonomi Politik*. Çev. İ. Birkan. Ankara: İmge Kitabevi.
- Slattey, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Çev: Özlen Balkız vd. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Tokgöz, O. (2014). *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Yaylagül, L. (2016), *Kitle İletişim Kuramları*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012) Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası. Çev. E. Abadoğlu. 2. Basım. İstanbul: Bgst Yayınları